

HELSINGIN YLIOPISTO HELSINGFORS UNIVERSITET UNIVERSITY OF HELSINKI					
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta			Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos		
Tekijä – Författare – Author Riikka Taavetti					
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Sinunko rintasi? Ei, vaan pääoman!" Marxist-Feministerna-ryhmä ja sosialistisen feminismin mahdollisuus 1974–1978					
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia					
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2010		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 121	
Tiivistelmä – Referat – Abstract					
Tutkimuksen aiheena on Helsingissä 1970-luvun puolivälissä ja loppupuolella toiminut Marxist-Feministerna-ryhmä, MF-ryhmä. Ryhmään kuului noin viisitoista naista, joista useimmat olivat ruotsinkielisiä. MF-ryhmä toimi tiedostamisryhmänä, opintopiirinä ja feministiverkoston osana. MF-ryhmää on pidetty yhtenä ensimmäisistä niin kutsutun uuden naisliikkeen ilmentymistä Suomessa. Tutkielman tavoitteena on tarkentaa kuvaa uudesta naisliikkeestä ja 1970-luvun feminismistä Suomessa sekä laajentaa käsitystä 1970-luvun sosialistisesta ajattelusta ja vasemmistosta. Tutkielmassa MF-ryhmää tarkastellaan aatehistoriallisesta näkökulmasta ja tutkitaan sen sijoittumista sosialismin ja feminismin ajattelutraditioihin. Kysymystä tutkitaan ryhmässä luetun kirjallisuuden, ryhmän työskentelytapojen ja ryhmän muihin sekä suomalaisiin että ulkomaisiin järjestöihin ja ryhmiin pitämien yhteyksien näkökulmasta. Samoin tarkastellaan, miten ryhmän käymät keskustelut ja niissä esiintyneet teoreettiset kehitykset ja käsitteet suhteutuvat sosialismin ja feminismin piirissä käytyihin keskusteluihin. Alkuperäislähteistönä työssä ovat MF-ryhmän kokousten pöytäkirjat, kahden ryhmän jäsenen kirjoittama kirja sekä ryhmän jäsenten kirjoittamat lehtiartikkelit. Lisäksi käytetään kolmen ryhmän jäsenen haastatteluja, ryhmän toiminnasta kertovia lehtijuttuja sekä 1970-luvun naisliikettä ja vasemmistoa koskevaa tutkimus- ja muistelukirjallisuutta. MF-ryhmälle sosialismi oli itsestään selvän oloinen osa oman ajattelun pohjaa. Ryhmässä luettiin niin vanhempaa kuin uudempaakin sosialistista kirjallisuutta ja keskusteltiin naisten asemasta sosialistisen analyysin pohjalta. Ryhmässä nostettiin esiin, miten marxilaiset ajattelijat olivat olleet kyvyttömiä kunnolla ymmärtämään naisten sortoa ja etenkin analysoimaan sen yksityisempiä puolia. Ryhmälle oli kuitenkin tärkeää kehittää sosialistista ajattelua ymmärtämään myös naisten alistukseen liittyviä kysymyksiä. Eryteisesti ryhmän keskusteluissa nostettiin esiin uudelle naisliikkeelle keskeisiä kysymyksiä ruumiillisuudesta, seksuaalisuudesta ja reproduktiosta, mutta ryhmässä käsiteltiin myös naisten työntekeä ja lisäksi naisten asemaa historiassa. Ryhmässä luettiin myös uuden naisliikkeen ulkomaista kirjallisuutta ja osallistuttiin naisliikkeen piirissä käytyihin teoreettisiin ja käytännöllisiin keskusteluihin naisten sorrosta ja siitä vapautumisesta. Toisaalta, osin marxilaisen kehyksen vaikutuksesta, ryhmässä nousivat esiin sellaiset esimerkiksi seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen liittyvät kysymykset, joilla on kytköksensä talouteen. Ryhmän toiminnassa korostui oman ajattelun vapauden säilyttäminen. Vaikka ryhmä haki aktiivisesti yhteyttä muihin nais- ja vasemmistoryhmiin, sille oli tärkeää säilyttää oma riippumattomuutensa ja itsenäisyytensä.					
Avainsanat – Nyckelord – Keywords feminismi socialismi naisliikkeet aatehistoria naishistoria 1970-luku Suomi					

"Sinunko rintasi? Ei vaan pääoman!"

*Marxist-Feministerna-ryhmä ja sosialistisen feminismin mahdollisuus
1974–1978*

Riikka Maria Taavetti
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2010

Sisällys

1 Johdanto.....	3
1.1 Tutkimusasetelma.....	3
1.2 Aihetta koskeva aiempi tutkimus ja tutkimuksen perustelu.....	5
1.3 Lähteet.....	8
1.3.1 Arkistolähteet ja julkaistut alkuperäislähteet.....	8
1.3.2 Haastattelut.....	9
1.3.3 Tutkimusetiikka.....	11
1.4 Tutkimuksen keskeiset käsitteet.....	13
1.4.1 Poliittiset traditiot ja ihmisten verkostot.....	13
1.4.2 Sosialismi ja marxismi.....	14
1.4.3 Feminismi ja sosialistinen feminismi.....	16
1.5 Tutkimuksen rakenne	18
2 MF-ryhmä naisliikkeen ja vasemmiston välissä.....	20
2.1 MF-ryhmän toiminta.....	20
2.2 MF-ryhmän suhde muihin naisryhmiin.....	24
2.3 MF-ryhmä ja vasemmistoliikkeet.....	29
3 Lukeminen ja opiskelu MF-ryhmässä.....	34
3.1 Kirjoja ja kansainvälistä verkostoa.....	34
3.2 Yhdessä oppimista – tiedostamisryhmä ja opintopiiri.....	41
4 Feminististä sarron teoriaa.....	48
4.1 Uusi naisliike.....	48
4.2 Patriarkaatti.....	51
4.3 Sisaruuden näkökulma.....	54
4.4 Naisten asema historiassa.....	58
5 Naiset yksityisessä ja julkisessa.....	63
5.1 Feministit ja julkinen-yksityinen -jako.....	63
5.2 Perhe ja äitiys.....	66
5.3 Kotityö ja palkkatyö.....	69
6 Ruumiillisuus ja seksuaalisuus.....	74
6.1 Oma ruumis haltuun.....	74
6.2 Naisten välisen rakkauden mahdollisuus ja lesbouden uhka.....	77
6.3 Heteroseksuaalinen naiseus ja reproduktio.....	82
7 Sosialismin kritiikki ja kehittäminen.....	89
7.1 Sosialismin merkitys MF-ryhmän ajattelussa.....	89
7.2 MF-ryhmä ja naiset socialismeissa.....	95
7.3 Naiset ja luokat.....	98
8 Lopuksi – patriarkaatti, marxismi ja nauru.....	102
Käytetyt lyhenteet.....	113
Lähteet.....	114
LIITE 1: Haastattelurunko.....	121

1 Johdanto

1.1 Tutkimusasetelma

Suomalaista 1970-lukua on kutsuttu sukupuolen pimeäksi ajaksi.¹ Tasa-arvokysymyksistä ja sukupuolirooleista keskusteltiin Suomessa aktiivisesti 1960-luvun loppupuolella, mutta melko maltilliseen sävyyn. Kärjistäen voi sanoa, että samaan aikaan kun feministit esimerkiksi Yhdysvalloissa polttivat korkokenkiä ja *Playboy*-lehtiä tai lähtivät miesvetoisesta uusvasemmistolikkeestä ovet paukkuen², suomalaiset radikaalit naiset istuivat miesten kanssa työryhmissä pohtimassa päivähoiton ongelmia³. Varsinainen feministinen liike tiedostamisryhmineen antoi Suomessa odottaa itseään aivan 1970-luvun lopulle. Vielä vuonna 1976 Leila Räsänen, entinen tasa-arvojärjestö Yhdistys 9:n aktiivi, arvioikin, että Suomessa ei ollut radikaaleja naisryhmiä, koska niille ei ollut tarvittavaa kasvualustaa.⁴

Kuitenkin feministisiksi itseään kutsuneita ryhmiä oli toiminut Helsingissä talvesta 1973–1974 alkaen. Marxist-Feministerna (Marxistifeministit)- ja Rödkarringarna (Punaakat) -ryhmät alkoivat kokoontua toisistaan tietämättä ja pohtia naisten asemaa, tasa-arvoa sekä feminismin ja sosialismin teoriaa.⁵ Heidän toimintansa pysyi muutaman vuo-

1 Bergman, Solveig: Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s. Åbo Akademis förlag – Åbo Akademi University Press, Turku 2002, 148. Bergman kertoo, että väitteestä keskusteltiin kiivaasti naistutkimusseminaarissa vuonna 1996. (Sama., 268, alaviite 122.)

2 LeGates, Marlene: In Their Time. A History of Feminism in Western Society. Routledge, New York 2001, 237; 353–354.

3 Mickwitz, Margaretha: Miten sovittaa Yhdistys 9 naistutkimuksen kehyksiin? Tasa-arvotiedon keskus Minna.fi artikkelit, helmikuu 2007. Saatavilla PDF-dokumenttina <http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=333efb12-f581-4dd6-b7ab-91462e22e89c&groupId=10136>.

4 Räsänen, Leila: Befrämjandet av kvinnans ställning i Finland. Nordisk Forum. Tidskrift for universitets- og forskningspolitik. 12 häfte 4, 1976, vol. 11. Nordiska sommaruniversitet förlag – Roskilde universitetsförlag, Roskilde, 60. Tämän Räsänen artikkelin nostaa esille myös Bergman 2002, 156.

5 Pia Ingström arvioi, että on epäselvää, kumpaa ryhmää alettiin suunnitella aiemmin, mutta molemmat olivat idulla syksyllä 1973. (Ingström, Pia: Lentävä feministi ja muita muistoja 1970-luvulta. Schilds, Helsinki 2007, 66.) Riitta Jallinoja taas kirjoittaa, että MF-ryhmän synty on dokumentoitu myös vuoteen 1974 (näin esim. Boucht, Birgitta – Nyström, Carita: Denna värld är vår. Handbok i systemskap. Boklaget, Helsinki 1976, 81, jossa ryhmän synty ajoitetaan alkutalveen 1974), mutta Jallinoja itse pitää luotettavana aloitusajankautena syksyä 1973, koska kaikki hänen haastattelemansa ryhmän jäsenet muistavat tämän vuoden aloitusvuodeksi. Jallinoja, Riitta: Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallisaatteellisen murroksen heijastajana. WSOY, Helsinki 1983, 308, alaviite 2.)

den ajan lähes ainoastaan suomenruotsalaisten naisten tiedossa. Suomalaisen 1970-luvun feminismin erityispiirteinä onkin pidetty kansainvälisesti verrattuna myöhäistä liikkeelle lähtöä, hidasta leviämistä muutaman kaupungin suomenruotsalaisen sivistyneistön piiristä laajemmalle ja lopulta, laajimmassakin vaiheessa, kansainvälisesti verrattuna melko vaatimatonta osanottoa.⁶

Pro gradu -tutkielmani käsittelee toista ensimmäisistä uuden feministisen liikkeen ryhmistä, Marxist-Feministerna-ryhmää (MF-ryhmä). Minulle MF-ryhmä on kurkistusaukko erääseen suomalaisen feminismin historian pisteeseen, jossa laajemmat ideologiset traditiot leikkaavat toisiaan ja avaavat näkökulmia sukupuoli- ja tasa-arvokeskusteluun 1970-luvun Suomessa ja etenkin ruotsinkielisessä suomalaisessa vasemmistossa.

MF-ryhmään kuului sen toiminnan aikana pysyvämmin noin viisitoista naista. Ryhmän toimi alussa lähinnä opintopiirinä: ryhmässä luettiin poliittista ja teoreettista kirjallisuutta, pidettiin alustuksia ja keskusteltiin. Vuoden 1975 myötä ryhmässä alettiin käsitellä enemmän henkilökohtaiseen elämään liittyviä kysymyksiä. Samoin yhteistyö Rödkär-ringarna-ryhmän ja kahden muun myöhemmin perustetun helsinkiläisen ryhmän kanssa alkoi tuolloin. MF-ryhmän toiminta yhtenäisenä ryhmänä päättyi vuosien 1978–79 aikana. Monet ryhmän jäsenet tosin osallistuivat feministiseen toimintaan myöhemminkin, ja feminismi on vaikuttanut heidän elämäänsä monin tavoin.

Tutkimuskysymykseni on, miten Marxist-Feministerna-ryhmä voidaan sijoittaa sosialismin ja feminismin traditioihin. Tarkastelen kysymystä toisaalta ryhmän itseymmärryksen kautta: Miten ryhmän toimintatavat ja lukemat tekstit sijoittavat sen suhteessa feminismiin ja sosialismin perinteisiin? Millaisiin muihin ryhmiin MF-ryhmä oli yhteydessä? Millä tavalla MF-ryhmä mielsi itsensä sosialistiseksi ja feministiseksi? Toisaalta tarkastelen kysymystä ulkopuolisesta tutkijanäkökulmasta: Millä tavalla MF-ryhmän voi sen käsittelemien teemojen ja kysymysten perusteella sijoittaa suhteessa erilaisiin sosialismin ja feminismin traditioihin? Miksi juuri nämä teemat erottuva ryhmän ajattelussa ja jotkut toiset jäävät piiloon?

Temaattisesti tutkimukseni rajautuu aatehistoriaan ja MF-ryhmän ajatteluun, jota hahmotan ryhmässä käytyjen keskustelujen ja ryhmän jäsenten kirjoitusten kautta. En yritä

⁶ Bergman 2002, 145.

niinkään hahmottaa MF-ryhmässä toimineiden naisten ajattelua yksilöinä, vaan käsitte-
len ryhmän toimintaa osoituksena kollektiivisesta luovasta ja älyllisestä toiminnasta.
Toki ymmärrän, että ryhmässä on epäilemättä vallinnut myös erilaisia näkemyksiä ja
pyrin avaamaan ryhmässä syntyneitä erimielisyyksiä ja jännitteitä siinä määrin, kun se
on lähteiden perusteella mahdollista.

Tutkimukseni aikarajaus, vuodet 1974–78, tulee perustelluksi osin ryhmän toiminnan
muutoksilla. Ensimmäiset dokumentit toiminnasta ovat vuodelta 1974. Vuoden 1978
myötä taas feministisen toiminnan luonne muuttui. Feminismistä ja uudesta naisasialiik-
keestä alettiin keskustella julkisuudessa laajemmin ja ryhmiä alettiin perustaa ympäri
Suomea, etenkin yliopistokaupunkeihin. MF-ryhmän aktiivinen toiminta omana, erilli-
senä ryhmänä puolestaan vaikuttaa päättyneen vuoden 1978 myötä.

1.2 Aihetta koskeva aiempi tutkimus ja tutkimuksen perustelu

MF-ryhmä on tutkimuskohteena, joskin melko pienessä roolissa, kahdessa tutkimukses-
sa: Riitta Jallinojan väitöskirjassa *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudek*⁷ ja Sol-
veig Bergmanin väitöskirjassa *Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements
in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s*.⁸ Lisäksi MF-ryhmä – tai pi-
kemminkin siinä toimineet naiset – on suuressa roolissa Pia Ingströmin haastattelukir-
jassa *Lentävä feministi ja muita muistoja 1970-luvulta*⁹. Ingströmin teos ei ole tieteelli-
nen tutkimus, mutta se tarjoaa paljon taustatietoa, ajankuvaa ja feministiliikkeessä toi-
mineiden omaa muisteluääntä. Mainittujen teosten lisäksi kohdettani sivuavaa tutkimus-
ta löytyy lähinnä suomalaisen feministisen keskustelun historiaa valottavista artikkeleis-
ta. Tyypillisesti feminismin historiaa ovat tutkineet sosiaalitieteilijät tai naistutkijat, ei-
vät niinkään historioitsijat.

Poliittisten ajatusten leikkauspisteiden hahmottamiseksi olen tarvinnut myös sosialismin
ja feminismin historiaa pidemmällä ajalla hahmottavia tutkimuksia sekä tutkimuksia
1970-luvun vasemmistosta. Valitettavasti edelleen 1970-luvun vasemmiston tutkimus

7 Jallinoja.

8 Bergman 2002.

9 Ingström.

on painottunut puolueisiin ja virallisen politiikan sisältöihin liikkeiden ja tavallisten toimijoiden tason jäädessä paitsioon. Poikkeuksen tähän tekee jossain määrin taistolaisliike, joskin sitäkin koskeva perusteellinen historiallinen tutkimus puuttuu edelleen. Kimmo Rentolan taistolaisliikettä koskevat artikkelit¹⁰ ovat kuitenkin olleet avuksi työlleni, samoin Jukka Relanderin tutkimukset¹¹. Lisäksi Matti Hyvärisen väitöskirja *Viimeiset taistot*¹² on avannut yhtä, liiketutkimuksellista, näkökulmaa taistolaisliikkeen ja sitä kautta 1970-luvun vasemmiston sisälle. Tutkimuksessa edelleen vähälle käsittelylle jäänyttä sukupuolinäkökulmaa taistolaisliikkeeseen olen yrittänyt etsiä Eeva Peltosen artikkeleiden¹³ avulla.

Uuden naisliikkeen ulkomaiseen historiaan tutustumisessa erityisen hyödyllinen on ollut Alice Echolsin tutkimus *Daring to Be Bad. Radical Feminism in America 1967–1975*¹⁴, jossa Echols erittelee yhdysvaltalaisen feministisen liikkeen syntyä ja muutoksia. Samoin Bergmanin edellä mainittu väitöskirja on ollut hyödyllinen kuvatessaan suomalaisen feminismin rinnalla myös länsisaksalaisen feminismin kehitystä. Suomenruotsalaisen feminismin osalta on tietysti erityisen kiinnostavaa ottaa vertailukohdaksi ruotsalainen feministinen keskustelu: tässä hyödyllinen lähde on ollut Eva Schmitzin väitöskirja *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*¹⁵. Feminismin kansainvälisen historian osalta olen joutunut turvautumaan paljolti myös yleisesityksiin ja yliopistollisiin oppikirjoihin, koska perehtyminen kaikkien maiden liikkeiden kehitykseen ei ole ollut mielekästä saati mahdollista.

10 Rentola, Kimmo: Kevään 1968 isänmaan toivot. Teoksessa Saaritsa, Sakari – Teräs, Kari (toim.): Työväen verkostot. Väki voimakas 16. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vaasa 2003, 96–132; Rentola, Kimmo: Nuortaistolaisuuden synty I. Ratavarren ryhmä ja muut varhaiset nuorleninistit (1967). *Politiikka* 4/1990. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu XXXII vsk, 243–260.

11 Relander, Jukka: Taistolaisuuden psykohistoriaa. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä. *Tietolipas* 157. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999, 190–226.

12 Hyvärinen, Matti: *Viimeiset taistot*. Vastapaino, Tampere 1994.

13 Peltonen, Eeva: Nais- ja miesmuistoja 1970-luvulta. Sukupuoli entisten taistolaisopiskelijoiden elämäkertahaastatteluissa. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Peltonen, Eeva – Vilkkonen, Anni (toim.): *Liikkuvat erot. sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere 1998, 187–238 ja Peltonen, Eeva: Ihan pienesti liikkeessä. Tätimäistä posttaistolaisuutta. Teoksessa Hoikkala, Tommi – Laine, Sofia – Laine, Jyrki (toim.): *Mitä on tehtävä? Nuorisoinen kapinan teoriaa ja käytäntöä*. Julkaisuja 52. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura – Loki-Kirjat, Helsinki 2005, 103–134.

14 Echols, Alice: *Daring to Be Bad. Radical Feminism in America 1967–1975*. *American Culture* 3. University of Minnesota Press, Minneapolis 2003 [1989].

15 Schmitz, Eva: *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*. *Lund Dissertations in Sociology* 76. Lunds universitet, Lund 2007.

Oman tutkimukseni merkityksen perustelu aiemman tutkimuksen puutteellisuudella ei ole vaikeaa, koska 1970-luvun feminismiä Suomessa on edelleen tutkittu niin vähän. Mutta voi olla syytä perustella, miksi pientä, suomenruotsalaisten feministien ryhmää kannattaa tutkia. Väitän, että kyseessä ei ole pelkästään marginaalinen ryhmä ja merkityksetöntä pienen porukan puuhastelua, vaan että MF-ryhmän tutkimuksen kautta voin avata monipuolisia näkökulmia 1970-luvun poliittisiin keskusteluihin ja sitä kautta lisätä tietoisuutta siitä, millaiset poliittiset keskustelut ja valinnat olivat tuona aikana mahdollisia – ja ehkä myös siitä, miksi toiset jäivät marginaaliin.

Marxist-Feministerna oli ensimmäisiä suomalaisia uuden naisliikkeen ryhmiä. Sillä oli tiiviit suhteet ulkomaille omien jäsentensä kautta: MF-ryhmän kautta monet Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa jo pidempään toimineiden feministiliikkeiden ajatukset levisivät myös Suomessa. Toisaalta MF-ryhmä pyrki yhteyksiin Suomen naisten demokraattisen liiton (SNDL) kanssa ja mielsi itsensä selvästi sosialistisen ajattelun traditioon liittyväksi. Sinänsä sosialistisuus ei ollut järin harvinaista 1970-luvun feminismissä. Kuitenkin suomalaisesta kontekstista ja MF-ryhmästä tekee poikkeuksellisen Suomen vahvat poliittiset naisjärjestöt ja MF-ryhmän halu löytää liittolaisia puolueeseen sitoutuneen ja "proletaarisen" naisliikkeen piiristä.

Olemassa oleva suomalaisen 1960- ja 1970-luvun uuden feminismin ja sukupuolikeskustelun tutkimus on keskittynyt ei-puoluepoliittisiin järjestöihin ja ryhmiin. Tästä saattaa seurata, että tutkimuksessa syntyy kuva, jossa sinänsä varsin pienet ryhmät alkavat näyttää mahtavilta liikkeiltä ja paljon laajempia naisjoukkoja liikutelleet massajärjestöt kutistuvat vain viitteiksi yleisiin puoluepoliittisiin historioihin. On mahdollista, että omakin tutkimukseni ainoastaan vahvistaa tätä epäsuhtaa. Ajattelen kuitenkin, että MF-ryhmän tutkimuksella on mahdollisuus avata myös eräänlainen sivustakatsojan sisäpuolinen näkökulma 1970-luvun vasemmistoon ja sen naisliikkeisiin tai naisiin liikkeissä: MF-ryhmän naiset olivat ja halusivat olla osa sosialistista liikettä, mutta he katsoivat silti tarpeelliseksi irtaantua omaksi ryhmäkseen pohtimaan erityisesti sukupuolen ja naisuuden kysymyksiä.

1.3 Lähteet

1.3.1 Arkistolähteet ja julkaistut alkuperäislähteet

Työni keskeisin alkuperäislähdeaineisto on Svenska Litteratursällskapet i Finlandin (SLS) Historiska och Litteraturhistoriska Arkivetiin talletettu Marxist-Feministerna-ryhmän arkisto. Rekisteröitymättömäksi ryhmäksi MF-ryhmällä on hämmästyttävän laaja ja täsmällisesti koottu arkisto. Arkisto koottiin vuonna 2005, kun 1970-luvun suomenruotsalaista feminismiä käsitelleen seminaarin seurauksena ryhmässä aikanaan toimineet naiset saivat kimmokkeen kokoontua yhteen ja järjestää aineistonsa.¹⁶ Arkisto koostuu ryhmän kokousten pöytäkirjoista (noin 50 kappaletta), alustus- ja keskustelumuistiinpanoista, muutamista kirjallisuusreferaateista ja -kommentaareista sekä ryhmän jäsenten kirjeistä joko koko ryhmälle tai osalle siitä. Samoin arkistosta löytyy osin kommentoituja listoja ryhmässä luetuista tai luettaviksi suositelluista kirjoista.

Pöytäkirjojen tyyli vaihtelee sihteeristä riippuen, mutta useissa pöytäkirjoissa on melko laajoja referaatteja niin ryhmässä käydyistä käytännöllisistä kuin ideologisistakin keskusteluista. Kokousten osittain epämuodollisesta luonteesta ja keskustelujen yksityisistä aiheista johtuen pöytäkirjoista löytyy kertomuksia myös ryhmän jäsenten henkilökohtaisesta elämästä. Suurin osa pöytäkirjoista on hiilikopioita, ja ne on kerätty jäsenten omista arkistoista. Kokoelma ei ole täydellinen: useita pöytäkirjoja on joutunut vuosien mitaan hukkaan¹⁷ ja tästä syystä on mahdollista, että ryhmässä on käyty keskusteluja myös joistain sellaisista teemoista, joista ei enää löydy arkistojälkiä. Ilmeisesti arkistoon on kuitenkin koottu kaikki säilyneet pöytäkirjat.¹⁸

Arkistoon on kerätty myös valikoima ryhmää koskevia, ryhmän jäsenten kirjoittamia sekä yleensä feminismiä käsitteleviä lehtiartikkeleita. Suurin yksittäinen lähde leikkeille on ruotsinkielinen kansandemokraattinen *Folktidningen Ny Tid* -lehti, johon etenkin ryhmän jäsenet Gerd Söderholm ja Carita Nyström kirjoittivat. Lisäksi artikkeleita on ruotsinkielisten taistolaisten *Arbetartidningen Enhet* -lehdestä sekä muista suomenruot-

16 Seminaarista ja MF-ryhmän arkistosta: Ingström, 24–26; 68. Sama seminaari innoitti myös Pia Ingströmiä haastattelukirjan kirjoittamiseen (Sama, 10).

17 Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

18 Möte Fortsatt planering för att material bevaras för eftervärlden. Protokoll + korrespondens och bilagor 2005–2007. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

salaisista ja suomenkielisistä sanomalehdistä. Osana arkistoa on myös mappi ulkomaisia feministilehtiä.

Hyvin keskeiselle sijalle alkuperäislähteistäni nousi MF-ryhmän jäsenten Birgitta Bouchtin ja Carita Nyströmin kirjoittama kirja *Denna värld är vår. Handbok i syster-skap*¹⁹. Teoksessaan Boucht ja Nyström esittävät uuden naisliikkeen teoreettisen ja käytännöllisen ohjelman sekä kuvaavat MF-ryhmän toimintaa. Kirja sisältää myös kokoelman molempien kirjoittajien runoja – sen takakanteen kirjoitettu motto kuuluukin "Yhdistä käytäntö, teoria ja runous!"²⁰ Teosta käsiteltiin ennen sen julkaisemista MF-ryhmän kokouksissa, ja myöhemmin osia siitä julkaistiin naisryhmien lehdissä. Tämä, samoin kuin MF-ryhmän laaja esittely kirjassa, tukee käsitystä siitä, että *Denna värld är vår* ei ole ainoastaan kirjoittajiensa tuote, vaan osa koko ryhmän toimintaa ja ajattelua. Teosta myös käsiteltiin julkisuudessa ryhmätyön tuloksena.²¹ Bouchtin ja Nyströmin teos on erityisen kiinnostava, koska sitä voi pitää yhtenä ensimmäisistä suomalaisista uuden naisliikkeen kirjoista.²² Teosta ei kuitenkaan koskaan suomennettu, eikä sitä voi pitää erityisen tunnettuna suomenkielisessä feministisessä keskustelussa.

1.3.2 Haastattelut

Tutkielmaani varten tein kolme haastattelua ryhmässä toimineista naisista toukokuussa 2009. Pyysin haastatteluun yhteensä kahdeksaa naista, mutta heistä vain Annlis Söderholm, Gerd Söderholm ja Anita von Wright-Grönberg (arkistolähteissä Anita Grönberg) suostuivat. Söderholmit olivat MF-ryhmän toiminnassa mukana alusta asti²³ ja myös Grönberg tuli ryhmään mukaan melko alkuvaiheessa, syksyllä 1974²⁴.

19 Boucht – Nyström. (Käytössäni on teoksen toinen painos vuodelta 1976.)

20 "Förena praktiken, teorin och poesin!"

21 Torvalds, Anna: Ny kvinnopedagogik – utopisk feminism. Enhet 25/1975. 23.11.1975.

22 Koivunen, Anu: Sorto. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 41. Koivunen tosin kirjoittaa, että teos on "yksi ensimmäisiä Suomessa ilmestyneitä feministisiä tekstejä." (Sama.) Tämä väite vaatii varsin rajatun määritelmän feminismille.

23 Ingström, 48–50.

24 MF-gruppens möte den 30 sept 74 på Mechelingatan. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

Annlis Söderholmia haastattelin hänen kotonaan, Gerd Söderholmia ja Anita von Wright-Grönbergiä taas kahvilassa Helsingin keskustassa. Kunkin haastattelun kesto oli noin 45 minuuttia ja nauhoitin haastattelut. Haastatteluja varten tein kysymysrunгон, jonka myös lähetin sähköpostitse haastateltaville etukäteen. Haastattelurunko on liitteenä (LIITE 1). Kysymysrunkoa ei haastatteluissa kuitenkaan orjallisesti seurattu, vaan käytin sitä lähinnä tukena siihen, että kaikki suunnittelemani kysymykset tulevat käsitellyiksi. Haastatteluissa käsittelemäni teemat koskivat lähinnä ryhmän toimintatapoja ja ryhmässä luettua kirjallisuutta. Varsinaisesti suoraan omaan tutkimusaiheeseeni, sosialismin ja feminismin traditioihin MF-ryhmän toiminnassa, liittyviä kysymyksiä en kysynyt, koska tarkoitukseni ei ole ollut tutkia näiden teemojen muistamista vaan eri lähteiden avulla hahmottaa sitä, miten ne on aikanaan käsitetty.

Haastatteluja tehdessäni en mitenkään piilotellut sitä, että olen itsekin vasemmistolainen feministi. Tuomalla myös oman persoonani haastatteluun pyrin myös välttämään riskiä siitä, että joko minä tai haastateltavani tuntisi haastattelun ainoastaan yksipuoliseksi tiedonkeruuksi: toivoin, että haastattelut olisivat myös haastateltaville mieluisia.²⁵ Huomasin myös, kuten monet tutkimustaan varten haastattelevat ennen minua, että vaikka nauhoituksen aikanakin haastattelu saattoi olla melko paljon vapaan keskustelun kaltaista, nauhurin pois laittamisen ja virallisen haastattelun päättämisen jälkeen nousi esiin vielä asioita, joita ei haastattelun aikana mainittu.²⁶

Voimakkaan valikoitumisen ja varsin pienen haastattelujen määrän vuoksi tulkintoja ryhmän toiminnasta ei missään nimessä voi nojata ainoastaan haastattelutietoihin. Saattaa olla, että muut ryhmän toiminnassa mukana olleet olisivat kertoneet varsin erilaisia muistikuvia ja tulkintoja ryhmän toiminnasta ja merkityksestä. Samoin päättelemisen pelkkien haastattelujen varassa olisi vaatinut suurempaa syventymistä muistitiedon ja suullisen historian tutkimukseen. Haastattelut toimivatkin lähinnä muuta päättelyä tukevana apuaineistona ja pyrin niiden avulla täydentämään kirjallisessa lähdeaineistossa

25 Esimerkiksi Inkeri Ahvenisto on kuvannut hyvin sitä, miten omana itsenään oleminen haastattelutilanteessa helpottaa haastattelun kokemista tasapuoliseksi. (Ahvenisto, Inkeri: *Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Bibliotheca Historica 118. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008, 45–49.)

26 Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa: *Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus*. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 2005, 26.

epäselviksi jääneitä kohtia. Lisäksi haastattelut elävöittivät minulle muuten helposti paperinmakuisiksi jääviä arkistolähteitä.

1.3.3 Tutkimusetiikka

Koska feministisessä ajattelussa henkilökohtainen on poliittista, myös feminististä politiikkaa tutkiva joutuu lähelle ihmisten henkilökohtaista elämää. Erityisesti, koska tutkiani MF-ryhmän jäsenet eivät ole julkisuuden henkilöitä siinä mielessä, että he olisivat itse juuri kertoneet omasta elämästään julkisesti, jouduin pohtimaan, missä määrin on oikein tuoda heidän yksityiselämänsä esille tutkimuksessani. Pohdinta aktualisoitui, kun eräs ryhmän jäsen, joka erityisesti ei halua tulla tutkimuksessani nimeltään mainituksi, kieltäytyi haastattelusta ja halusi kieltää myös nimensä mainitsemisen työssäni.

Kysymys oikeuden tekemisestä tutkimuskohteille on sellainen, joka vaivaa – tai jonka ainakin pitäisi vaivata – jokaista historiaa tutkivaa. Jorma Kalela kirjoittaa historiantutkijan kaksinkertaisesta totuudellisuuden vaatimuksesta, jonka toinen puoli kohdistuu siihen, miten tutkijan pitää toimia omien tutkimuskohteidensa ymmärrettäväksi tekijänä.²⁷ Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa aikalaisten käsitysten hyväksymistä sellaisenaan tai luopumista nykynäkökulmasta, tutkijan käsitteistä ja teorioista. Kalelaa runollisemmin ristiriitaa aikalaistulkintojen kanssa kuvaa Natalie Zemon Davis, joka kirjoittaa tutkimuksensa alussa kuvitteellisesta kohtaamisesta tutkimiensa 1600-luvulla eläneiden naisten kanssa. Davis käyttää kohteille käsittämättömiä käsitteitä, kuten sukupuolihierarkiaa, kuvatakseen naisten elämää heidän aikansa Euroopassa ja muutenkin käsittelee heidän elämänsä tavalla, jota he eivät itse voi hyväksyä.²⁸

Vaikka toki ero omani ja 1970-luvun suomenruotsalaisten feministien maailman välillä ei ole läheskään sellainen kuin Davisin teoksessaan kuvaama, on tässäkin tutkielmassa otettava vakavasti Kalelan kehoitus historian ymmärtämisestä vieraana kulttuurina. Kalela varoittaaakin, että samankaltaisuutta erityisesti ei saa olettaa, kun kohde on ajassa ja paikassa lähellä itseä.²⁹ Kohtaamiset tutkimieni naisten kanssa ovat auttaneet minua muistamaan tämän. Minulla tutkijana on omat käsitteeni, joilla hahmotan tutkimuskoh-

27 Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000, 234–235.

28 Davis, Natalie Zemon: *Kolme naista kolme elämää 1600-luvulla*. Suomentanut Jaana Iso-Markku. Otava, Helsinki 1997, 9–14.

29 Kalela, 88.

dettani. Tutkimillani ihmisillä taas on jakamaton oikeus selittää ja muistaa oma mennyt toimintansa juuri sellaisena kuin he sen kokivat.

Koska ryhmässä käytiin hyvinkin henkilökohtaisia keskusteluja, jouduin pohtimaan, mitkä kaikki niistä kuuluvat oikeasti tutkimusaiheeni piiriin. Käsittelen tutkielmassani esimerkiksi ryhmässä käytyjä keskusteluja seksuaalisuudesta ja ruumiillisuudesta, mutta en kokenut tarpeelliseksi nostaa esiin ryhmän jäsenten omia kokemuksia parisuhteistaan tai esimerkiksi sairaudesta ja terveydestä, vaikka näitäkin arkistolähteistä löytyy. Samoin en edes pyytänyt kuunneltavakseni ryhmän seksuaalisuudesta käymän keskustelun nauhoitusta, joka ei kuulu ryhmän arkistoon³⁰ – tällä kohdin "poliittinen" tutkielmassani loppuu mielekkäästi samaan kohtaan kuin tutkimieni naisten julkiseksi päättämä materiaali.

Päädyn siihen, että kirjoitan ryhmässä toimineista heidän omilla nimillään. Tähän perusteluna on, että kaikki paitsi yksi ryhmässä pidempään mukana olleista naisista mainitaan nimeltä jo Pia Ingströmin haastattelukirjassa *Lentävä feministi ja muita muistoja 1970-luvulta*³¹. Ryhmän arkisto on myös kenen tahansa kiinnostuneen saatavilla SLS:n arkistossa, joten varsinaista juridista tai tutkimuseettistä ongelmaa tässä ratkaisussa ei ole. Eräs ryhmän jäsen myös perusteli ryhmän papereiden saattamista julkiseen arkistoon sillä, että nyt kuka tahansa voi tarkastaa, mitä he ovat puhuneet ja kirjoittaneet.³²

Poikkeuksen linjaukseeni nimien käytöstä tein yhdessä kohdassa: lesbofeminismiiä käsittelevästä luvusta poistin naissuhteessa olleen ryhmän jäsenen nimen hänen omasta pyynnöstään. Toisinaan tosin olen muutenkin jättänyt mainitsematta, kenen ryhmän jäsenen puheenvuoroa kommentoin tai siteeraan, jos puhujan henkilöllisyydellä ei ole tutkimuksellista merkitystä ja etenkin, jos kyseessä on erityisen henkilökohtaiseksi ymmärrettävä aihe.

Tutkimukseni valmistuessa haastatteleman ryhmän jäsenet lukivat työni ja esittivät siitä lukuisia hyödyllisiä huomioita. Ilman heidän kommenttejaan työhöni olisi jäänyt huomattavasti enemmän virheitä ja epäselvyyksiä. Tutkimukselliset tulkinnat ja jäljelle jääneet virheet ovat tietenkin minun vastuullani.

30 Ingström, 74.

31 Sama, 70–72. Ainoa ryhmässä pidempään toiminut, jota Ingström ei mainitse, on Antonia Hackman.

32 Gerd Söderholmin haastattelu 18.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

1.4 Tutkimuksen keskeiset käsitteet

1.4.1 Poliittiset traditiot ja ihmisten verkostot

Tutkimukseni tarkastelee poliittisen ajattelun traditioiden muodostumista. Poliittista traditiota ajateltaneen yleisimmin koosteena erilaisia tekstejä, joilla on jokin yhteinen teoreettinen kehys, johon ne liittyvät tai jota ne kommentoivat. Tällöin puhutaan toisaalta kanonisista teksteistä, joita muut traditioon liittyvät tekstit kohtelevat keskeisinä ja toisaalta erilaisista virtauksista, joita tradition piirissä esiintyy. Aatehistorioitsija Markku Hyrkkänen hahmottelee ajattelussa tapahtuneita muutoksia kysymysten ja vastausten logiikan kautta: historiantutkijan tehtävänä on hahmottaa, millaisiin kysymyksiin hänen tutkimansa tekstit ovat vastauksia.³³ Tätä voi pitää yhtenä tapana kuvata, mikä traditio oikein on.

Edellä esitetty tapa ymmärtää traditio tekee mahdolliseksi kirjoittaa ajattelusta tai ajatuksista viittaamatta juurikaan niihin ihmisiin, jotka näitä ajatuksia kantavat, kehittävät ja levittävät. Yksi tapa katsoa traditioita enemmän ihmisten näkökulmasta on lähestyä niitä sukupolvikysymyksenä. Matti Virtanen esittelee Karl Mannheimin sukupolvianalyysin avulla tradition poliittisten ajattelutapojen "uomaksi", johon kukin sukupolvi kiinnittyy.³⁴ Virtanen kehittää tradition mestari-kisälli-oppipoika-mallia: mobilisoitunut sukupolvi jakautuu traditioihin, joihin he pääsevät ensin mukaan oppilaina, myöhemmin heistä tulee liikkeen toimijoita ja lopulta osasta mestareina – seuraavan sukupolven opettajia.³⁵

Virtanen ei juuri käsittele traditioita tekstien tai ajatusten kautta ja tuntuukin, että hän ottaa annettuna sen, millaisia kysymyksiä tai näkökantoja kuhunkin traditioon kuuluvat käsittelevät. Onko olemassa jokin valmis traditio, johon aina uudet sukupolvet liittyvät vai voisiko tradition ajatella muodostuvan vain liikkuvista sukupolvista? Tällöin traditio

33 Hyrkkänen, Markku: Aatehistorian mieli. Vastapaino, Tampere 2002, 157–174.

34 Virtanen, Matti: Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 831. SKS, Helsinki 2001, 27–28. Kiinnostavaa on, että huolimatta keskittymisestäään ihmisiin tradition kantajina, myös Virtanen valitsee tradition vertaukseksi "uoman", mikä korostaa ajatusten virtaa aivan kuin se olisi ihmisistä riippumaton ja luonnonilmiön kaltainen.

35 Virtanen, 372–379. Jaana Vuori ja Suvi Ronkainen arvostelevat Virtasta siitä, että tämä on hyväksynyt jo mallinsa varsin miehisen vertaukuvan. Kun koko tutkimuksessa naiset ovat varsin vaatimattomassa roolissa, voi kysyä, olisiko vähemmän miehisellä vertauksella löytynyt myös enemmän naisia edustamaan eri traditioita. (Vuori, Jaana – Ronkainen, Suvi: Fennomaaniset miespolvet. Naistutkimus 2/2002, 69–72.)

itsessään olisi aina historiallinen tuote: Kunakin aikana poliittiset toimijat määrittävät omaa paikkaansa suhteessa yhteiskunnassa ja sen menneisyydessä havaitsemiinsa traditioihin. Toisaalta historiaa tutkiva voi sijoittaa traditiot ja niihin liittyneet toisella tavalla. Hän voi erottaa aikanaan yhtenä traditiona nähdyt ajatukset erilleen tai yhdistää sellaista, mitä aikalaiset ovat pitäneet osina erillisistä traditioista.

Ihmisten toiminnan näkökulmasta traditiota voi ajatella verkostona, joka tekstien avulla liittää toisiinsa ihmisiä eri aikoina ja eri paikoissa. Osa tätä on Virtasenkin hahmottelema sukupolvinäkökulma, osa ehkä myös Hyrkkäsen kysymysten ja vastausten malli, jonka avulla voi jäljittää samoja kysymyksiä, joihin ihmiset eri puolilla ja eri aikoina pyrkivät vastaamaan. Tällöin traditio, johon liitytään, koostuu toisaalta niistä aiemmin kirjoittaneiden teksteistä, joita luetaan ja kommentoidaan ja toisaalta niistä oman ajan keskusteluista ja keskustelijoista, joihin ollaan yhteydessä. Tämä näkökulma tuntuu hyödylliseltä oman tutkimukseni kannalta.

Tällaisella näkemyksellä traditiosta haluan korostaa toisaalta erilaisia osallistumisen tapoja: traditioon liitytään lukemalla, keskustelemalla, kirjoittamalla ja henkilökohtaisilla yhteyksillä muihin samoja kysymyksiä pohtiviin. Ei voida sanoa, että jokin näistä tavoista olisi toisia tärkeämpi tradition muokkaaja. Toisaalta verkostoajatus korostaa myös satunnaisuutta: kukaan ei voi tuntea kaikkia johonkin perinteeseen liittyviä tekstejä eikä kaikkia siitä käytäviä keskusteluja. Sattumalla ja henkilökohtaisilla yhteyksillä on osuutensa siihen, mitkä ajatukset löytävät toisensa. Tästäkään syystä traditiota ei voi erottaa sitä kantavista ihmisistä.

1.4.2 Sosialismi ja marxismi

Sosialismin historiaan kuuluu useita keskenään kilpailevia teoriasuuntia, joista marxilaisuus on vain yksi, joskin jo toisen internationaalinen ajoista, 1800-luvun loppupuolelta, se on ollut Eurooppalaisista sosialismin suunnista voimakkain.³⁶ Karl Marxin teoria sisälsi paljon sellaisia aukkoja, jotka mahdollistivat erilaisten marxilaisten tulkintojen kehittymisen. Leszek Kołakowski määrittelee eron 1800-luvun loppupuolen marxilaisten ja muiden aikakauden sosialistien välillä siten, että marxilaisten lähtökohtana oli sosialismia kohti kulkevan historiallisen kehityksen väistämättömyys. Marxilaisessa sosialisti-

³⁶ Kołakowski, Leszek: *Main Currents of Marxism. Its Rise, Growth and Dissolution. Volume II The Golden Age*. Käännös P. S. Falla. Clarendon Press, Oxford, 1978 (Kołakowski 1978a), 1–2.

sessä teoriassa ajateltiin, että sosialismi oli erityisesti työväenluokan tavoite, mutta että se tarjoaisi lopulta vapautuksen kaikille ihmisille ja että sosialismiin siirtymiseen tarvitaan kansainvälinen vallankumous. Lisäksi sosialismi oli tieteellinen asenne maailmaan: uutta tietoa voidaan saada rationaalisella tarkastelulla ja uskonnollinen asennoituminen häviää alistuksen ja luokkavastakohtaisuuksien poistuttua.³⁷

Vaikka sosialismin merkitys muuttui ja sen suunnat moninaistuivat 1900-luvun myötä, edellä mainittu marxilaisen sosialismin määritelmä on tutkimukseni kannalta mielekäs. Lisäksi, koska 1970-luvun feministisessä keskustelussa ei juuri keskitytty kysymyksiin sosialismiin siirtymisen tavasta, sosialistisen teorian sisällä muuten merkittävät väittelyt reformismin ja vallankumouksellisuuden suhteesta eivät ole tämän tutkimuksen kannalta kovin relevantteja. Kirjoitan marxilaisuudesta ja sosialismista lähinnä synonyymeina, koska MF-ryhmälle nähdäkseni marxilaisuus oli se sosialismin suunta, jota he kommentoivat ja joka heitä kiinnosti.

Suomen kommunistisen puolueen (SKP) hyväksymä sosialismin suuntaus 1970-luvulla oli neuvostojohdoinen marxismi-leninismi, jota tulkittiin melko tiukasti ja "poikkeamia" kitkemään pyrkien.³⁸ Marxismi-leninismiin kuului, että sosialismin teorian määrittely on ainoastaan kommunistisen puolueen tehtävä. SKP:lle oli ideologisesti huomattava ongelma, että Suomen kansan demokraattinen liitto (SKDL) pyrki 1960-luvulla määrittelemään sosialismia irrallaan marxismi-leninismistä ja kommunistisen puolueen johtavasta asemasta.³⁹ SKP:n piirissä käytyä keskustelua sosialismin sisällöstä myös pyrittiin ohjaamaan Neuvostoliitosta.⁴⁰

SKP:n käsitys sosialismista dominoi Suomessa 1970-luvulla käytyä vasemmistokeskustelua osin, koska suomalaisen nuorison näkyvimmäksi vasemmistolaiseksi suuntaukseksi nousi taistolaisuus. Taistolaisliikkeellä tarkoitetaan SKP:n vähemmistöön sitoutunutta puolueoppositiota, jonka johtohahmo oli Taisto Sinisalo. Taistolaisuus muotoutui vähitellen 1960-luvun loppuvuosina, mutta vielä 1970-luvun alussa ja pitkään sen jälkeenkin

37 Kofakowski 1978a, 4–6.

38 Hyvärinen, Matti – Paastela, Jukka: *The Finnish Communist Party: The Failure of Attempts to Modernize a C.P.* Tutkielmia 39, Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos, Tampere 1985, 6.

39 Setälä, Rauno: *Uusstalinistin uskontunnustus. Lähtökohtia 1970-luvun luokkataisteluun.* Kirjayhtymä, Helsinki 1970, 77.

40 Leppänen, Veli-Pekka: *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970.* Edita, Helsinki 1999, 61.

varsinainen puolueoppositio ja puolueeseen väljemmin sitoutunut nuortaistolaisuus olivat osin erillisiä liikkeitä.⁴¹ Tutkimuksessa ja muistelukeskustelussa on keskitytty nimen omaan nuor- tai opiskelijataistolaisuuteen. Opiskelijataistolaisuus liikkeenä syntyi, kun Sosialistinen opiskelijaliitto (SOL) siirtyi vuoden 1970 liittokokouksessaan vähemmistöläisten käsiin – tästä syystä Matti Hyvärinen kutsuukin ilmiötä tutkimuksessaan SOL:n projektiksi⁴². Kimmo Rentola on kuvannut, kuinka nuortaistolaisuuden synty ja etenkin sen nousu vasemmistolaisen opiskelijanuorison vahvimaksi ryhmäksi oli osittain sattumaa: taistolaisliikkeeseen sattui sen syntyvaiheessa muutamia aktiivisia, oikeanlaisia nuoria miehiä, joilla oli taitoa organisoida liikehtivää nuorisoa.⁴³ Toisaalta taistolaisuuden nousu oli seurausta Suomessa vallinneesta erityisestä poliittisesta tilanteesta: neuvostomyönteinen liike soveltui suomalaiseen keskusteluun paremmin kuin esimerkiksi Kiinaan katsonut maolaisuus.

1.4.3 Feminismi ja sosialistinen feminismi

Feminismi-sanankin alkuperä on ranskalaisessa 1800-luvun poliittisessä keskustelussa. Sen synty on toisinaan virheellisesti liitetty sosialisti Charles Fourieriin, mutta historioitsija Karen Offenin mukaan sanan tarkka alkuperä on epäselvä. Kuitenkin sitä käytettiin 1890-luvulla yleisesti jo eri puolilla Eurooppaa.⁴⁴ Ensimmäinen dokumentoitu feminismin sanan käyttö ruotsin kielessä on vuodelta 1903 sosiaalidemokraattien kokouksesta.⁴⁵

Esimerkiksi Karen Offen käyttää feminismin termiä kuvaamaan ajattelua ja liikkeitä myös ennen feminismin sanan syntyä ja leviämistä. Hän perustelee tätä sillä, että hänen määritelmässään feminismin tarkoittaa ajattelusuuntaa, joka kritisoi naisten miehiä huonompaa yhteiskunnallista asemaa.⁴⁶ Riitta Jallinoja puolestaan kirjoittaa väitöskirjassaan naisasialiikkeestä ja katsoo feministisen liikkeen vain tämän pidemmän jatkumon 1970-luvulla käynnistyneeksi viimeiseksi vaiheeksi. Naisasialiikkeelle on Jallinojan mukaan keskeistä ymmärrys, että naisilla on yhteisiä etuja ajettavinaan ja että heidän tavoitte-

41 Relander 1999, 190–191.

42 Hyvärinen, 26–32.

43 Nuorleninisin synnystä Rentola 1990.

44 Offen, Karen: *European Feminisms, 1700–1950. A Political History*. Stanford University Press, Stanford 2000, 19.

45 Östholm, Hanna: *Introduktion*. Teoksessa Östholm, Hanna (toim.): *Feminismens idéer*. Studentlitteratur, Lund 2006, 7.

46 Offen, 20.

naan on muuttaa naisten sen hetkistä elämäntilannetta.⁴⁷ Solveig Bergmanin näkemyksen mukaan taas erilaisia feminismejä yhdistää kolme näkemystä: sukupuolen näkeminen tärkeimpänä vaikkakaan ei välttämättä ainoana naisten elämään vaikuttavana kategoriana; sukupuolittuneen sorron tai naisten syrjinnän systemaattisuuden havaitseminen ja olemassa olevan sukupuolijärjestyksen kyseenalaistaminen; sekä naisten yhteistoiminnan tarpeellisuus tilanteen muuttamiseksi.⁴⁸

Ajatus naisten vapautumisen tarpeellisuudesta liittyy sosialistiseen perinteeseen jo ainakin Marxin ja Engelsin ajoista alkaen. Ero sosialistisen feminismin ja sosialismin yleensä välillä on siinä, että feministit eivät usko sosialismin automaattisesti poistavan sukupuolisortoa. Sosialistista feminismiä voi ajatella nykyisessä naistutkimuksessa yleisen intersektionaalisuuden käsitteen kautta⁴⁹: työläisnaiset ovat sorrettuja sekä naisina että työläisinä, joten sosialistinen feminismi pyrkii puuttumaan tähän kaksinaiseen sortoon. Toisaalta sosialistiseen feminismiin kuuluu usein ajatus, että kaikki sorto – rasismi, seksismi, työväenluokan riisto tai vaikka homofobia – on pohjimmiltaan samaa⁵⁰ ja että tämä sorto ei ole ratkaistavissa kapitalistisessa yhteiskunnassa. Sosialistiset feministit katsovat, että naisten kamppailu oman vapautumisensa eteen on välttämätöntä ja usein myös, että todellinen sosialismi on mahdotonta ilman sukupuolten todellista tasa-arvoa.⁵¹

Esimerkiksi Rosemarie Tong erottaa toisistaan sosialistisen ja marxilaisen feminismin, vaikka toteaakin, että erot näiden välillä ovat enemmän painotuksissa kuin merkittävässä sisältökysymyksissä. Tongin mukaan marxilaiset feministit nojaavat sosialistisia feministejä enemmän Marxin, Engelsin ja muiden 1800-luvun sosialistien ajatuksiin ja pitävät luokkasortoa naisten alistuksen ensisijaisena syynä. Sosialistiset feministit taas pohjaavat ajattelunsa enemmän 1900-luvun ajattelijoihin ja tarkastelevat naisten alistusta tuloksena patriarkaatin ja kapitalismin yhteenkietoutumisesta.⁵² Oman tutkimukseni

47 Jallinoja, 15.

48 Bergman 2002, 19.

49 Intersektionaalisuudesta käydystä keskustelusta esim. Valovirta, Elina: Ylirajaisten erojen politiikka. Teoksessa Saresma, Tuija – Rossi, Leena-Maija – Juvonen, Tuula: Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino, Tampere 2010, 94–96.

50 Esim. Wainwright, Hilary: Introduction. Teoksessa Rowbotham, Sheila – Segal, Lynne – Wainwright, Hilary: Beyond the Fragments. Feminism and the Making of Socialism. Merlin Press, Lontoo 1979, 3–4.

51 Tästä esimerkkinä toiminee Neuvostoliiton varhaisvaiheiden naistyö. Ks. Evans Clements, Barbara: The Utopianism of the Zhenotdel. Slavic Review, Vol. 51, Nro 3, 1992, 485–496.

52 Tong, Rosemarie Putnam: Feminist Thought. A More Comprehensive introduction. Westview Press,

kannalta Tongin erittely tuntuu pikemmin sotkevan kuin selventävän asioita. Althusser ja Habermas, Tongin mainitsevat 1900-luvun ajattelijat, jotka ovat tärkeitä sosialistisille feministeille, ovat ainakin Leszek Kołakowskin luennan mukaan marxilaisia ajatteli-joita.⁵³ Tuntuu siis tarpeettomalta erottaa marxilaisesta traditiosta ammentavia feminis-tejä ryhmiin, joiden väliset rajat vaikuttavat huomattavan häilyviltä.

Sosialistien ja sosialististen feministien analyysi naisten sorrosta asettaa kyseenalaiseksi esimerkiksi Karen Offenin käyttämän feminismin määritelmän. Offenille feminismi on sellaista naisten toimintaa, joka asettaa naisten alistuksen ja sen poistamisen ensisijai-seksi kaikkeen muuhun sortoon nähden.⁵⁴ Marlene LeGates kysyykin tämän tyyppisestä määritelmästä, tullaanko sen kautta määrittäneeksi feminismi aina ainoastaan eliittinais-ten projektiksi: eikö tällöin feminismin ulkopuolelle suljeta kaikki sellainen naisten toi-minta, jossa sukupuolen ohella esimerkiksi luokan tai etnisyyden kysymykset ovat kes-keisiä alistuksen määrittäjiä?⁵⁵ Samoin nähdäkseni ongelmallista Offenin esittämässä fe-minismien määritelmässä on erilaisten sorron muotojen erillisyys: sosialististen feminis-tien näkökulmasta kaikki ihmisten kapitalistisessa yhteiskunnassa kokema sorto kietou-tuu yhteen, ja toiminnan tavoitteena on koko sortojärjestelmän kumoaminen, eikä erilli-siä sorron muotoja ole välttämättä edes mahdollista erottaa toisistaan.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni varsinaisissa käsittelyluvuissa paneudun ensin MF-ryhmän toimintaan. Kuvaan, miten ryhmän toiminta kehittyi ja muuttui ajan myötä sekä millaiset taustat ja valinnat vaikuttivat ryhmän kehitykseen. Käsittelen myös ryhmän suhdetta muihin 1970-luvun nais- ja feministiryhmiin sekä 1970-luvun vasemmistoon. Seuraavassa lu-vussa paneudun erikseen ryhmän lukemiseen ja opiskeluun. Erittelen, miten ja mitä ryh-mässä luettiin ja miten ryhmä opiskeli yhdessä sekä millaisiin perinteisiin se myös työskentelymenetelmillään liittyi. Nostan myös esiin lukemisen merkitystä tradition ra-kentajana ja yhdessä opiskelun merkitystä tiedontuotannon muotona.

Boulder ja Oxford 1998, 94.

53 Habermas: Kołakowski, Leszek: *Main Currents of Marxism. Its Rise, Growth and Dissolution. Volume III The Breakdown*. Käännös P. S. Falla. Clarendon Press, Oxford, 1978 (Kołakowski 1978b), 387–394, Althusser: Sama, 483–487.

54 Offen, 24.

55 LeGates, 2–5.

Kolme seuraavaa lukua käsittelevät ryhmän keskusteluissa esiin nousseita teemoja sekä niiden suhdetta feministisiin ja sosialistisiin keskusteluihin. Olen jakanut nämä luvut sen mukaan, miten erilaiset teemat ryhmän keskusteluissa hahmottuvat. Käsittelem ensin feministien kehittelemää teoriaa sorrosta ja naisten vastarinnan mahdollisuuksista sekä naisten historian merkitystä. Seuraavaksi keskityn yksityisen ja julkisen jakoon, naisten työn merkitykseen sekä feministien yritykseen yksityiselämän tuomiseksi poliittisen keskustelun piiriin. Viimeinen teemaluku käsittelee ruumiillisuutta ja seksuaalisuutta, joiden merkitystä feministiselle teorialle on puitu pitkään. Yhdistän näissä luvuissa esiteltyjä teemoja myös siihen keskusteluun, jota MF-ryhmässä käytiin sosialismin merkityksestä.

Viimeinen käsittelyluku keskittyy MF-ryhmän suhteeseen sosialismiin. Käsittelem ensin sitä, miten MF-ryhmä jäseni sosialismin merkitystä ajattelussaan. Lisäksi erittelen, miten ryhmässä analysoitiin naisten asemaa sosialistisissa liikkeissä ja reaaliosialistisissa maissa. Lopuksi nostan esille ryhmässä käytyä keskustelua luokan merkityksestä sosialistiselle feministiselle analyysille.

Koko tutkielmani läpi kulkee ajatus MF-ryhmän paikasta sosialismin ja feminismin välissä. Tarkastelen eri näkökulmista, miten tätä paikkaa sekä erilaisia mahdollisuuksia sosialismin ja feminismin perinteiden yhdistämiseen haettiin siinä uniikissa historiallisessa tilanteessa, jossa ryhmä kävi keskustelujaan. Millaisia mahdollisuuksia sosialistiselle feminismille tarjosi 1970-luvun suomalainen poliittinen keskustelu juuri näiden naisten kohdalla?

Työni otsikko "Sinunko rintasi? Ei vaan pääoman!" on lainattu MF-ryhmän ja Rödkär-ringarna-ryhmän pornon vastaisesta julisteesta, joita naiset levittivät Helsingin keskustassa naistenpäivän 1976 aikoihin.⁵⁶ Minulle julisteen iskulause kiteyttää hienosti MF-ryhmän tavan yhdistää sosialistista ajattelua naisten itsemääräämisoikeuden vaatimiseen ja naisten seksuaalisen sorron kritiikkiin.

⁵⁶ Ingström, 76.

2 MF-ryhmä naisliikkeen ja vasemmiston välissä

2.1 MF-ryhmän toiminta

Gerd Söderholm kertoo Pia Ingströmin haastattelussa, että ajatus feministisen naisryhmän perustamisesta syntyi kesällä 1973 muutaman ystävättären kesänviettopaikassa, jossa vieraili myös ruotsalaisen Grupp 8:n aktiivi Anita Berger. Söderholm oli ehdottanut Grupp 8:n alaosaston perustamista Suomeen. Hänen mukaansa ryhmä alkoi kokoontua myöhään samana syksynä. Söderholmin tavoitteena oli, että mukaan ryhmään pääsee vain todella alistettuja naisia, sellaisia, jotka olisivat henkilökohtaisesti kokeneet naisten alemman aseman esimerkiksi työelämässä, jotta kaikki ryhmässä voisivat täysin ymmärtää toisiaan.¹

"Vapaan naiskurssin", josta MF-ryhmä kehittyi, ensimmäisessä dokumentoidussa kokouksessa maaliskuussa 1974 olivat läsnä pöytäkirjan mukaan Gun Wasenius, Gerd Söderholm, Antonia Hackman, Margareta (Popsi, Pupsi) Thun, Birgitta (Bitte) Boucht ja Carita (Cita) Nyström.² Käytännössä alusta asti mukana olivat myös Gerdin sisko Annlis Söderholm, joka asui yhdessä siskonsa ja Nyströmin kanssa,³ Auli Hakulinen, joka tunsu Annlis Söderholmin ennestään⁴ sekä Maja Karlsson, joka oli tehnyt aiemmin yhteistyötä Nyströmin kanssa⁵. Thunin sisko Brita Wilhelms sekä Anita Grönberg, Inger Bäcksbacka ja Vera Rastenberger liittyivät ryhmään alkusyksystä 1974⁶ ja Merit Förars

1 Ingström, 49–50.

2 Anteckningar från Fria Kvinnokursens möte 4.3.74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Annlis Söderholm muistaa elävästi olleensa paikalla ryhmän ensimmäisessä kokouksessa: hänen muistikuvansa mukaan läsnä olivat Carita Nyström, Gerd Söderholm, Maja Karlsson, Gun Wasenius, Margareta Thun ja hän itse. (Annlis Söderholm tekijälle 25.9.2010, 11:22. Sähköpostiviesti "Re: Gradu MF-ryhmästä". Viesti tekijän hallussa.) Saattaa olla, että Söderholm muistelee jotain sellaista vielä aikaisempaa kokousta, josta ei ole säilynyt pöytäkirjaa ollenkaan.

3 Ingström, 48–50.

4 Sama, 208.

5 Sama, 71.

6 Kaikki neljä mainitaan ensimmäisen kerran kokouspöytäkirjassa 30.9.1974, jossa myös todetaan, että ryhmään on otettu uusia jäseniä. (MF-gruppens möte den 30 sept 74 på Mechelingatan. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.) Pöytäkirjassa Rastenbergerin sukunimi on kirjoitettu Rauttenbacher, mutta kyseessä on luultavimmin sama henkilö, koska jo seuraavan kokouksen

myöhemmin syksyllä⁷. Hilikka Rauta liittyi mukaan keväällä 1975⁸ ja Christel (Ciso) Packalén saman vuoden syksyllä⁹. Tatiana (Tatjana, Tatte) Sundgren tuli mukaan viimeisenä, vasta vuoden 1977 alussa.¹⁰ Lisäksi ainakin kuusi naista vieraili ryhmässä lyhyen aikaa, mutta ei jäänyt vakituisiksi jäseniksi. Useat naisista ovat ryhmän toiminta-ajan jälkeen menneet naimisiin tai eronneet, joten osa heistä tunnetaan nykyisin eri sukunimellä. Edellä on mainittu ja jatkossa käytetään MF-ryhmän toiminnan aikaisia nimiä.

Ryhmään liittyneet naiset tunsivat toisensa yhteisten tuttavien tai samoissa ryhmissä toimimisen kautta. Osalle feminismi oli tullut tutuksi ulkomailla, esimerkiksi Yhdysvalloissa, Tanskassa tai Ranskassa. Ryhmän jäseniä yhdisti paljolti suomenruotsalaisuus: kaikki paitsi Hilikka Rauta ja Auli Hakulinen puhuivat äidinkielenään ruotsia ja ryhmän työskentelykieli oli ruotsi. Ryhmän jäsenet olivat enimmäkseen koulutettuja, keskiluokkaisten ammattien edustajia kuten toimittajia, sihteerejä tai lääkäreitä¹¹ ja myös heidän monien perhetaustansa oli suomenruotsalaisessa keskiluokassa. Monien kokemuksiin kuului, että naiseus oli asettanut heidät alempaan asemaan työelämässä ja rajannut heidän valinnanmahdollisuuksiaan.

MF-ryhmän toiminta painottui alussa opiskeluun. Ryhmässä luettiin ja esiteltiin uutta ja vanhempaa naiskirjallisuutta sekä keskusteltiin alustusten pohjalta. Kevään 1975 aikana ryhmä jakaantui pienryhmiin, joissa alettiin käsitellä myös henkilökohtaisempia aiheita, kuten perhettä, yksityiselämää ja seksuaalisuutta. Ryhmässä elikin rinnan pyrkimys kes-

pöytäkirjassa mainitaan Rastenberger, eikä pöytäkirja sisällä mainintaa uusista jäsenistä. (Möte 14.10.74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.)

7 Förrars mainitaan ensimmäisen kerran pöytäkirjassa 18.11.1974, mutta koska hän tällöin toimii jo kokouksen sihteerinä, saattaa hyvin olla, että hän oli käynyt kokouksissa jo aiemmin syksyllä. (Protokoll fört vid MF-gruppens möte 18.11.-74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.)

8 Rauta mainitaan ensimmäisen kerran 7.4.1975 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa: Protokoll från MF-gruppens möte 7.4.75. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

9 Packalén on ensimmäistä kertaa mukana ryhmän kokouksessa 1.9.1975: Politisk-ideologiskt möten (praktiska frågor) måndagen den 1.9.75 hos Chiso Packalén. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

10 Merit Förrars ryhmälle Helsingistä, ei päivämäärää. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Kirjeessä on pöytäkirja 28.1.1977 pidetystä kokouksesta, jossa Tatte eli Tatiana Sundgren mainitaan uutena jäsenenä.

11 Ingström, 70.

kusteluihin koko noin viidentoista naisen joukon kesken yleisemmistä, yhteiskunnallisista teemoista ja pienryhmissä, sekä myöhemmin myös koko ryhmän kesken, käydyt keskustelut henkilökohtaisista kokemuksista ja niiden suhteesta laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Koko ryhmän toiminta-ajan kokoukset pidettiin pääasiassa joidenkin ryhmän jäsenten kotona ja niihin liittyi myös vapaata yhdessäoloa, teen juontia ja laulua.

Ryhmä kirjoitti vuosina 1974–75 manifestia, jonka tarkoitus oli auttaa ryhmän esittelyssä. Itse asiassa ryhmän nimi syntyi manifestin käsittelyn kautta – manifestista tuli marxilais-feministinen, joten oli luontevaa nimetä ryhmäkin samoin. Ryhmän nimi päätettiin kesäkuussa 1974: "MF-gruppen, som står för Marxist-Feministerna, Mot Förtryck, Med Folket"¹². Muina nimivaihtoehtoina esillä oli ollut Hertta Kuusinen -gruppen ja Vera-gruppen.¹³ Manifestia ei ilmeisesti koskaan lopullisesti hyväksytty. Manifestiin palaamista ehdotettiin vielä loppukevällä 1976, ja Annlis Söderholmin mielestä manifesti olisi pitänyt kirjoittaa uudelleen, koska ryhmä tiesi tällöin jo enemmän.¹⁴ Ryhmä suunnitteli syksyllä 1976 myös yhteiskirjan kirjoittamista ja kirjan teemoja pohdittiinkin kokouksissa, mutta kirjaa ei lopulta syntynyt.

Ryhmä järjesti yhteistyönä näyttelyn naisten työnteon historiasta keväällä 1975 Helsingin ruotsinkielisellä työväenopistolla Arbiksella¹⁵ sekä kaksi luentosarjaa, toisen Arbiksella¹⁶ ja toisen Sipoon ruotsinkielisessä kansanopistossa¹⁷. Ryhmä teki myös joitain julkisia tempauksia esimerkiksi seksististä mainontaa vastaan ja julkaisi yhdessä muiden

12 "MF-ryhmä, joka tarkoittaa marxistifeministit, sortoa vastaan, kansan kanssa." Anteckningar från MF-gruppens ordinarie veckomöte hos Tuula den 3 juni 74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

13 Möte fredagen 19/4 1974. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Vera ryhmän nimiehdotuksessa viittaa Vera Figneriin, venäläiseen vallankumoukselliseen, terroristiin ja myöhemmin bolševikkivaltion kritikkoon (Figneristä esim. Vera Figner. Spartacus Educational. Www-dokumentti. <<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/RUSfigner.htm>> Haettu 5.8.2010). Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa.); Gerd Söderholmin haastattelu 18.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa.)

14 Referat från MF-gruppens möte den 3.5. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS

15 Lappalainen, Marja-Liisa: Akat oikealla asialla. Ilta-Sanomat 13.3.1975.

16 MF-gruppens möte den 20.1.1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

17 Kurssin nimi oli Kvinnornas värld i männens samhälle. Sen suunniteltu ohjelma kuuluu ryhmän arkistoon: Kvinnornas värld i männens samhälle. 5.11.-4.12. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

naisryhmien kanssa lentolehtisen naistenpäiväksi 1976. Lentolehtisestä kehittyi seuraavien vuosina feministinen lehti. Ryhmän jäsenet Carita Nyström ja Birgitta Boucht julkaisivat vuonna 1975 kirjan *Denna värld är vår. Handbok i systerskap*¹⁸, joka perustui osin MF-ryhmässä käytyihin keskusteluihin ja ryhmän työskentelymenetelmiin. Gerd Söderholm ja Tatiana Sundgren kirjoittivat aktiivisesti ruotsinkielisten kansandemokraattien *Ny Tid* -lehteen, ja muutkin ryhmän jäsenet kirjoittivat mielipide- ja muita kirjoituksia ruotsinkielisiin lehtiin.

MF-ryhmän toiminnalle oli tyypillistä valtava into suunnitella uusia toimintamuotoja ja -tapoja. Ryhmän työskentely olikin välillä osallistuneiden mielestä hengästyttävän tiivistä – kokouksia oli usein viikoittain¹⁹. Erityisen intensiivisenä ryhmän toiminta muistetaan pienryhmätyöskentelyn vaiheessa.²⁰ Lisäksi uusia teemoja, joiden tärkeys ja tarve keskustella niistä todettiin, nousi jatkuvasti esiin. Usein vain tyydyttiin toteamaan teeman tärkeys ja päättämään, että siihen palataan myöhemmin – monesti teemoihin ei palattu, koska toisia teemoja nousi taas esiin. Samoin välillä erilaiset keskustelutyylit ja -tarpeet aiheuttivat konflikteja ryhmässä. Jäsenillä oli selkeästi eri tavoin halua ja mahdollisuuksia sitoutua ryhmän toimintaan ja erilaisia tarpeita ryhmältä. Työskentelytapoihin kuului, että näitä toiveita ja tarpeita – sekä esimerkiksi kritiikkiä ryhmän toimintaa kohtaan – otettiin kokouksissa esiin, mutta osin keskustelu ryhmän toimintamuodoista vaikeutti tai ainakin hidasti entisestään varsinaisten teemojen käsittelyyn pääsemistä.

MF-ryhmän toiminta hiipui 1970-luvun lopussa. Pöytäkirjassa 10.5.1980 pidetystä kokouksesta näkyy, että edellisestä kokouksesta on kulunut pitkä aika.²¹ Edellinen pöytäkirja MF-ryhmän omasta kokouksesta ryhmän arkistossa on keväältä 1978.²² Pöytäkirjoja ryhmän omista kokouksista vuodelta 1979 ole lainkaan, mutta tämä ei toki tarkoita, etteikö kokouksia olisi voinut olla. Vielä *Aikanainen – Kvinnotid* -lehden naisten päivän numerossa keväällä 1979 MF-ryhmä mainitaan muiden helsinkiläisten naisryhmien joukossa. Tässä vaiheessa ryhmiä oli Helsingissä jo kahdeksan.²³ Sen sijaan vuoden toises-

18 Boucht–Nyström.

19 Söderholm, Annlis – Boucht, Birgitta: Årtiondet då vi skrattade mycket – bitar av en rörelse belysta. Seminarium på Helsingfors Universitet till Auli Hakulinens ära. 26.1.2007. Diaesitys.

20 Anita von Wright-Grönbergin haastattelu 19.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

21 Ingström, 81.

22 Möte på Ollas 22.4.78. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS

23 Lisäksi lehdessä mainittiin Unioni Naisasialiitto Suomessa ry ja ryhmiä Sipoosta, Pietarsaaresta, Jyväskylästä ja Turusta. *Aikanainen – Kvinnotid* 1/1979, 3.

sa numerossa ei enää luetella erillisiä ryhmiä, eikä yhteysnaistenkaan joukossa ole MF-ryhmässä ainakaan pöytäkirjojen dokumentoimana aikana toimineita. Muutamat MF-ryhmän jäsenet olivat myös muuttaneet pois Helsingistä 1970-luvun viimeisinä vuosina.²⁴ Sinänsä ryhmä ei koskaan lopettanut toimintaansa: kun samat naiset kokoontuivat vuonna 2005 keskustelemaan materiaalinsa arkistoinnista, kyseessä oli jälleen MF-ryhmän kokous.²⁵

2.2 MF-ryhmän suhde muihin naisryhmiin

MF-ryhmän kanssa samoihin aikoihin perustettiin toinen feministiryhmä, Rödkarringarna, mutta ryhmät tapasivat vasta marraskuussa 1974.²⁶ Seuraavina vuosina perustettiin lisää ryhmiä, ja ryhmät alkoivat vuonna 1976 kutsua itseään nimellä Feministit – Feministerna. Ryhmät julkaisivat omaa feminististä lehteä. Ensimmäinen lehti julkaistiin nimellä *Nyt mentiin – Nu går vi* naistenpäivänä 1977. Naistenpäivästä 1978 alkaen lehteä alettiin julkaista säännöllisesti nimellä *Aikanainen – Kvinnotid*.²⁷ Naisryhmiä perustettiin Helsingin lisäksi esimerkiksi Sipooseen MF-ryhmän Sipoon ruotsinkielisessä kansalaisopistossa pitämän kurssin seurauksena keväeseen 1976 mennessä.²⁸ *Aikanaisen* toimitus alkoi kiertää Suomea, kun vuosien 1978–79 mittaan feministisiä ryhmiä alettiin perustaa myös pääkaupunkiseudun ulkopuolelle, osin sen seurauksena, että Helsingissä feministisestä toiminnasta kiinnostuneet naiset muuttivat muihin kaupunkeihin.²⁹

24 Ingström, 81.

25 Sammandrag av MF-gruppens möte hos Gerd (på Borgågatan) lördagen den 10 december kl. 14.00-23.30 (kaffe och festmåltid och fri samvaro inberäknad). Protokoll + korrespondens och bilagor 2005–2007. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

26 Sammandrag av olika intryck och samtalet vid kvinnomötet månd.4/11 på Mechelingatan. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Riitta Jallinoja (Jallinoja, 199) kirjoittaa, että ensimmäinen yhteiskokous olisi pidetty vasta vuoden 1975 tammikuussa, mutta pöytäkirjojen perusteella vaikuttaa selvältä, että se oli jo marraskuussa 1974.

27 Ingström, 76.

28 Ingström, 33; Protokoll fört vid MF-gruppens möte hos Bitte den 1 mars kl. 19.30. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

29 Aikanaisen vuoden 1980 ensimmäisen numeron toimituksesta vastasivat turkulaiset (Aikanainen – Kvinnotid 1/1980, 2) ja vuoden kolmannen numeron taas jyvaskyläläiset (Aikanainen – Kvinnotid 3/1980, 2). Julkaisijana mainitaan kuitenkin kaikissa näissä numeroissa Feministit-Feministerna Helsingistä. Esimerkiksi Auli Hakulinen, MF-ryhmän aktiivi, muutti vuonna 1978 Jyväskylään, johon perustettiin samana vuonna tiedostamisryhmä Hakulisen MF-ryhmässä saamien kokemusten pohjalta. (Ingström, 215–216.)

Feministiryhmät pitivät yhteisiä kokouksia, joissa suunniteltiin lehteä ja yhteistä toimintaa, sekä pyörittivät yhteistä kokoontumistilaa Rauhankadulla kellarissa ainakin vuodesta 1977 alkaen.³⁰ Kellaritilassa pidettiin päivystyksiä, joissa kiinnostuneet naiset saattoivat tutustua ryhmien toimintaan ja feminismiin.³¹ Ryhmät myös järjestivät yhteisiä naisleirejä, joista ensimmäinen pidettiin kesällä 1976 Espoon Suomenojalla. Leireillä käsiteltiin naisliikkeen teemoja, kuten lainsäädännöllisiä uudistusvaatimuksia, sekä muiden maiden naisliikettä.³² Ryhmien toiminta oli vapaamuotoista, ne eivät olleet järjestäytyneet yhdistykseksi tai muuksi viralliseksi yksiköksi ja toiminta, kuten kellaritilojen vuokrat, rahoitettiin osallistujien omilla lahjoituksilla.³³ Kellaritilan pitämistä ja lehden tekoa voi pitää pieninä esimerkkeinä naisten "vastainstituutioiden" perustamisesta: esimerkiksi Yhdysvaltojen naisliikkeelle omien kauppojen, levy-yhtiöiden ja terveyskeskusten pyörittäminen oli tärkeä toimintamuoto.³⁴

MF-ryhmän naiset osallistuivat naisryhmien yhteiskokouksiin vaihtelevalla innolla. Eri-tyisesti Gerd Söderholm ja Hilikka Rauta olivat mukana lehtien teossa ja muussa yhteistoiminnassa. MF-ryhmä sai kuulla muilta ryhmiltä valituksia sisänlämpivyydestään ja itseriittoaudestaan.³⁵ Taas MF-ryhmän naisten mielestä ryhmien yhteiset suurkokoukset tuntuivat hierarkkisilta ja kylmiltä.³⁶ Hilikka Rauta kuvasi lisäksi, miten vuoden 1976 kesäleirillä oli häiritsevä "puna-akat on parhaita" -tunnelma.³⁷ Kuitenkin feministiryh-

30 Feminismöte MF 22.4.77 kl 21.15. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

31 Aikanaissessa kerrotaan keväällä 1978 ja keväällä 1979 että verkosto päivystää Rauhankadun kellaritilassa maanantai-iltaisina. (Aikanainen – Kvinnotid 8.3.1978; 1/1979.) Syksyllä 1979 päivystys on siirtynyt Valpurinkadulle (po. varmaankin Valpurintie) Meilahteen. (Aikanainen – Kvinnotid 2/1979.)

32 Programmet för kvinnoseminariet i Esbo 11-17 augusti 1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

33 Esim. joulukuussa 1978 kokouksessa päätettiin, että jokainen ryhmässä toimiva maksaa yhteisten tilojen vuokraa 10 mk kuussa – tai 5 mk, jos 10mk on liian paljon. Feministernas stormöte på Bulevardia 4.12.1978. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

34 Echols, Alice: Nothing Distant about It. Women's Liberation and Sixties Radicalism. Teoksessa Farber, David (toim.) The Sixties. From Memory to History. The University of North Carolina Press, Chapel Hill ja Lontoo 1994, 161–162.

35 Carita Nyström Helsingistä 29.1. 1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

36 Esim. Protokoll fört vid MF-gruppens möte hos Bitte den 1 mars kl. 19.30 (vuonna 1976) ; Protokoll från MF-gruppens första höstmöte den 23 augusti 1976 på Mechelingatan. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

37 Protokoll från MF-gruppens första höstmöte den 23 augusti 1976 på Mechelingatan. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

mien väliset erimielisyydet olivat varsin pieniä verrattuna siihen, millaisia näkemys- ja toimintatapaeroja kehittyi feministiryhmien ja Unioni Naisasialiitto Suomessa -järjestön (Unioni)³⁸ välille.

Unioni, jonka historia ulottuu pitkälle 1800-luvulle, päättyi nuoren, feministisen sukupolven käsiin vuonna 1976. Vallanvaihto järjestössä ei ollut kivuton, vaan aiheutti paljon eripuraa nuoren ja varttuneemman unionilaispolven välille.³⁹ Muutos vaikutti myös Unionin toimintaan. Tiedostamisryhmät, joita voi pitää yhtenä uuden naisliikkeen tunnusmerkkinä, alkoivat kokoontua Unionin piirissä heti samana vuonna. Tästä alkaen esimerkiksi Riitta Jallinoja laskeekin Unionin osaksi feminististä liikettä.⁴⁰ Unionissa 1970-luvun loppupuolella esiin nostetut teemat muistuttivat paljon itsenäisten feministiryhmien keskusteluja: myös Unionissa puhuttiin henkilökohtaisen poliittisuudesta, seksuaalisuudesta ja esimerkiksi julkisuuden naiskuvasta.⁴¹ Unioni säilytti kuitenkin koko ajan virallisen yhdistysmuotonsa. Myös sen paikalliset ryhmät, joita syntyi toiminnan vilkastuessa eri puolille maata, pyrkivät virallistamaan itsensä rekisteröidyksi yhdistyksiksi.⁴²

Juuri toiminnan erilainen muoto olikin yksi syy siihen, että feministiryhmien ja Unionin yhteistoiminta ei ollut kitkatonta. Unioni suuntautui valtiolliseen vaikuttamiseen, jolloin sen muotokin oli väistämättä erilainen. Unioni katsoi, että rekisteröitymättömällä ryhmällä ei ole juuri mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. Lisäksi Unioni oli yli tuhannen jäsenen järjestö, minkä vuoksi toiminnan pyörittäminen vaatiikin muodollisia päätöksentekotapoja. Unionissa tosin pyrittiin purkamaan turhaa hierarkkisuutta oman järjestörakenteen sallimissa rajoissa: esimerkiksi puheenjohtajat vaihtuivat parin vuoden välein, jotta vallan keskittymistä vältettäisiin.⁴³

Feministiverkoston ja Unionin huonojen välien taustalla oli myös poliittisia eroja. Useat Unionin nuoret aktiivit olivat sosiaalidemokraatteja, kun taas monet feministiryhmien

38 Järjestön nimi on muutettu sittemmin muotoon Naisasialiitto Unioni ry aiemmasta muodosta, Unioni Naisasialiitto Suomessa ry. Tässä tutkimuksessa järjestöä kutsutaan yksinkertaisuuden vuoksi vain Unioniksi.

39 Vallanvaihdosta Unionissa Hagner, Minna – Försti, Teija: Suffragettien sisaret. Unioni Naisasialiitto, Helsinki 2006, 152–161.

40 Jallinoja, 201.

41 Hagner – Försti, 170–180.

42 Bergman 2002, 155–156.

43 Hagner – Försti, 168.

naiset, etenkin vanhemmat heistä, toimivat myös kansandemokraattisissa järjestöissä. Samoin feministiryhmiin kuuluneiden enemmistö oli ruotsinkielisiä, Unionin taas suomenkielisiä.⁴⁴ Lisäksi feministinaisten toimintatavat eivät miellyttäneet Unionia: feministit tulivat esimerkiksi myymään lehteään ilman erillistä kutsua Unionin tilaisuuksiin, mitä Unioni ei pitänyt sopivana.⁴⁵ Unionin ja feministien yhteistyö vilkastui 1970-luvun lopulla ja Feministit – Feministerna -verkoston toiminnan laantuessa 1980-luvun puolivälissä monet sen jäsenistä liittyivät Unioniin.⁴⁶

Riitta Jallinoja liittyy MF-ryhmän feministiseen liikkeeseen, jonka hän hahmottaa erillisesti naisasialiikkeen toisesta taistelukaudesta vuosina 1965–1970. Tähän toiseen taistelukauteen kuului lähinnä Yhdistys 9, sillä Jallinojan tutkimuksessaan tarkastelemat vanhat naisasiajärjestöt elivät hiljaiseloa 1960-luvulla.⁴⁷ Yhdistys 9 perusti työskentelynsä sukupuoliroolien avaamiseksi ja sukupuolisyrjinnän vähentämiseksi vahvasti tutkimukselle ja valtioon kohdistuneille vaatimuksille. Yhdistyksen valintojen taustalla vaikutti uusien yhteiskuntatieteiden, erityisesti sosiologian, nousuun liittyvä poliittinen ajattelu, ja osin sen toiminnan seurauksena perustettiin vuonna 1966 naisen asemaa tutkinut valtiollinen komitea ja vuonna 1972 tasa-arvoasiain neuvottelukunta.⁴⁸

Jallinoja katsoo feministisen liikkeen alkaneen Suomessa vuonna 1973 itsenäisten feministiryhmien perustamisen myötä.⁴⁹ Tämä erottelu noudattaa sinänsä aikalaisnäkemystä, jota Jallinojan 1980-luvun alussa tehty tutkimus tavallaan onkin: sekä feministit että Yhdistys 9:n aktiivit näkivät toisen ryhmän oleellisilla tavoilla itsestään eroavana. Vaikka feministiaktiivit suhtautuivatkin Jallinojan mukaan myönteisemmin Yhdistys 9:ään kuin perinteisempiin naisasiayhdistyksiin, he katsoivat kuitenkin, että Yhdistys 9:ssä oli "tasa-arvonaisia, ei feministejä".⁵⁰ Feministien tavoitteena olivat suuremmat muutokset yhteiskunnassa, ja heidän feminisminsä perustui myös suurelta osalta sosialistiselle ajattelulle. Yhdistys 9:lle taas kelpasivat muutokset olemassa olevan yhteiskuntajärjestyksen sisällä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Suomessa feministien ja aiemmin perustettu-

44 Jallinoja, 201.

45 Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

46 Hagner – Försti, 168.

47 Jallinoja, 123.

48 Mickwitz, Margaretha: Yhdistys 9 ja sukupuoliroolikeskustelu. Teoksessa Mickwitz, Margaretha – von Essen, Agneta – Nordgren, Elisabeth (toim.): Roolien murtaajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle. Gaudeamus, Helsinki 2008, 25–55.

49 Jallinoja, 198–199.

50 Sama, 203.

jen naisjärjestöjen välit eivät missään vaiheessa olleet niin kireät kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Alice Echolsin mukaan osa sikäläisistä feministeistä hylkäsi kokonaan National Organization of Womenin (NOW) syrjintää vastustavat vaatimukset naisten tilanteen todellisen kohentamisen kannalta jopa vahingollisina.⁵¹

Feminismin historiassa on tapana puhua naisliikkeen aalloista. Ensimmäinen aalto käsitetään tarkoittamaan naisten tasavertaisiin oikeuksiin tähdännyttä liikettä 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, toinen aalto taas ajatellaan 1960- tai 1970-luvulla alkaneeksi liikkeeksi, jossa keskeistä oli toisaalta kokemus muodollisen tasa-arvon riittämättömyydestä ja toisaalta pyrkimys nostaa esiin naiseutta ja naisellisen arvoa. Vaikka tutkijat toki korostavat, ettei naisliike ollut kuollut myöskään näiden "aaltojen" välissä, niille annetaan suuri merkitys naisten vilkkaamman ja tavallaan myös innovatiivisemmän toiminnan aikana.⁵² Naisliikkeen toisen aallon voi jakaa monissa maissa 1960-luvun puolivälissä käynnistyneeseen liberaalifeministiseen vaiheeseen, jota Suomessa vastaa ehkä parhaiten Yhdistys 9, ja 1960-luvun lopussa alkaneeseen radikaalifeministiseen vaiheeseen. Lisäksi radikaalifeministisestä liikkeestä haarautui vielä kulttuurifeministinen liike, joka korosti naisten erityisyyttä ja pyrki korottamaan naisellisen arvoa.⁵³

Jallinojan tutkimus on melko puhdasverinen aaltomallia noudattava kuvaus suomalaisesta naisliikkeestä. Siinä tiivistyvät hyvin myös aaltomallin ongelmat, kun se asetetaan rinnan esimerkiksi Elina Kataisen kansandemokraattinaisia koskevan tutkimuksen⁵⁴ kanssa. Teoria feminismin aalloista olettaa, että 1940- ja 1950-luku olivat naisasialiikkeen toiminnan kuivaa kautta. Kuitenkin sosialistisille naisille tämä jakso oli varsin vilkkaan ja uudistuvan toiminnan aikaa.⁵⁵ Suomalaisen feminismin erityispiirre kansainvälisesti verrattuna ovat voimakkaat puoluepoliittiset naisjärjestöt, joten olisi luontevaa katsoa feministiryhmien sijoittumista myös tämän perinteen sisälle. Niin Riitta Jallinoja kuin Solveig Bergmankin rajaavat kuitenkin puoluepoliittiset naisjärjestöt oman tutkimuksensa ulkopuolelle. Jallinoja päätyy toistamaan varhaisen naisasialiikkeen kuvaa siitä, että naisasiaa puhtaana, siis kaikkien naisten asiaa, ajaa porvarillinen naisliike. Hä-

51 Echols 1994, 162.

52 Esim. Bergman 2002, 10–11.

53 Tästä jaosta Echols 2003 [1989], 6. Echolsin mukaan kulttuurifeminismi-termi on peräisin radikaalifeministi Brooke Williamsin esseestä. (Sama, 301, alaviite 21.)

54 Katainen, Elina: Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990. KSL-kirjat, Helsinki 1994.

55 Sama, 267–318.

nen tutkimuksessaan ei näy lainkaan työläisnaisliike eikä kyllä myöskään esimerkiksi marttaliike.⁵⁶ Bergman taas tutkii autonomista naisliikettä, johon hänen määrittelyssään ei kuulu puoluepoliittinen naistoiminta.

Jos MF-ryhmän paikkaa hakee historiallisesti suhteessa oman aikansa naisliikkeisiin ja feministiryhmiin, se sijaitsee yhdessä muiden samaan aikaan perustettujen naisryhmien kanssa uudistuneen Unionin lähellä, mutta kuitenkin selkeästi siitä erillisenä, itseorganisoituneena ja epävirallisempänä. Se ottaa etäisyyttä sekä Yhdistys 9:ään ja sukupuoli-rooliajatteluun että porvarilliseen naisasialiikkeeseen. Toisaalta vaikka osa MF-ryhmän jäsenistä haki aktiivisesti yhteyttä SNDL:oon, oli ryhmän jäsenille tässäkin yhteydessä oleellista oli säilyttää oman ajattelun ja keskustelun vapaus, mihinkään "oikeuskoisten kirjainyhdistelmiin"⁵⁷ ryhmässä ei haluttu liittyä. Ilman suhdetta vasemmistoon ja erityisesti kansandemokraattiseen liikkeeseen kuva MF-ryhmän feminismistä jää kuitenkin vajaaksi.

2.3 MF-ryhmä ja vasemmistoliikkeet

Monet MF-ryhmän naiset olivat mukana erilaisessa vasemmistotoiminnassa. Osa oli ollut jo ennen feministiksi aktivoitumistaan mukana esimerkiksi Vietnam-liikkeessä. Birgitta Boucht ja Carita Nyström myös työskentelivät Folkets Bildningsförbundissa (FBF), ruotsinkielisessä kansandemokraattien sivistysliitossa, joka myös jossain määrin rahoitti MF-ryhmän toimintaa tukemalla 1000 markalla ryhmän näyttelyä naisten työn historian historiasta keväällä 1975.⁵⁸ Ryhmässä myös keskusteltiin tammikuussa 1975 FBF:n opintopiiriksi ryhtymisestä, mutta päätöstä asiasta ei löydy pöytäkirjoista.⁵⁹

56 Tästä kritiikistä Jallinojan tutkimusta kohtaan on kirjoittanut jo teoksen ilmestymisen aikoihin Irma Sulkunen Sosiologia-lehdessä vuonna 1984 julkaistussa arvostelussaan (Artikkeli on julkaistu myöhemmin Sulkusen kirjoituskokoelmassa: Sulkunen, Irma: Retki naishistoriaan. Hanki ja jää, Helsinki 1991, 90 – 94.)

57 "[R]ättrognas bokstavskombinationer", mikä viitanee etenkin kansandemokraattisten järjestöjen pitkiin lyhennerimpsuihin. Framläggning av projektplan för MF-gruppens fortsatta verksamhet (sammanfattning av ideer framförda i Arpalahti) Protokoll: 3.6.1974 / Gerd. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

58 Protokoll från MF-gruppens möte 7.4.75. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

59 MF-gruppens möte den 20.1.1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

Osa ryhmän naisista toimi myös Bröd och Rosor (Leipää ja ruusuja) -yhdistyksessä, joka oli helsinkiläinen ruotsinkielinen kansandemokraattien perusjärjestö, johon kuului paljon nuoria ja koulutettuja ihmisiä⁶⁰ ja jossa opiskeltiin myös ympäristöasioita⁶¹. Selvästi puoluepolitiikka ei ollut tärkeintä tähänkään ryhmään kuulumisessa, sillä esimerkiksi Anita Grönberg, joka oli sitoutumaton vasemmistolainen ja etenkin ennen MF-ryhmään liittymistään lähempänä sosiaalidemokraatteja, oli myös mukana ryhmässä.⁶² Samoin Gerd Söderholm, joka oli myös mukana, korostaa, että hänkin pysyi koko ajan sitoutumattomana vasemmistolaisena.⁶³ Kaksi ryhmän jäsentä oli myös jonkin aikaa aktiivisia maolaisia.⁶⁴ MF-ryhmän kokouksissa keskusteltiin vasemmistosta ja erityisesti feminismin asemasta vasemmiston sisällä – osin nämä teemat nousivat esiin jäsenten työyhteisöjen, FBF:n ja *Ny Tid* -lehden, jossa Gerd Söderholm työskenteli⁶⁵, kautta.

Taistolaisliikkeeseen, 1970-luvun näkyvimpään ja jälkikäteen muistelluimpaan vasemmistoliikkeeseen, kukaan MF-ryhmän jäsenistä ei kuulunut⁶⁶ ja vain yksi ryhmän jäsen kuului SKP:een.⁶⁷ Taistolaisliike oli ruotsinkielisten joukossa heikompi kuin suomenkielisten kouluttautuneiden joukossa, mikä on toiminut selityksenä myös ruotsinkielisten naisten vahvalle asemalle varhaisessa feminismissä.⁶⁸ Ruotsinkieliset taistolaiset perustivat vuonna 1973 *Arbetartidningen Enhet* -lehden, jossa käsiteltiin feminismiä ja myös MF-ryhmän toimintaa varsin kriittisesti – vailla suurempaa pilkkaa, mutta ojentavalla ja oikeaan suuntaan ohjaavalla otteella.⁶⁹ Esimerkiksi Harriet Strandell kirjoitti vuonna 1975, kuinka uuden naisliikkeen tavoitteet eivät ole vallankumouksellisia, vaan naisliikkeeseen sitoutuneet naiset pitää saada mukaan työväenluokan taisteluun, koska myös naisten sorto johtuu valtiomonopolistisesta kapitalismista.⁷⁰ Samoin Anna Torvalds, joka arvioi lehdessä *Denna värld är vår* -teoksen, totesi, että sinänsä ansiokkaan kirjan pohja on virheellinen, koska se ei lähde liikkeelle luokka-analyysistä.⁷¹

60 Ingström, 58.

61 Anita von Wright-Grönbergin haastattelu 19.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

62 Sama.

63 Ingström, 60.

64 Sama, 19–20.

65 Sama, 58.

66 Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

67 Annlis Söderholm tekijälle, sähköpostiviesti 25.9.2010.

68 Esim. Bergman 2002, 147.

69 Ingström, 59.

70 Strandell, Harriet: *Arbetarklassen och kampen för kvinnornas frihet*. *Enhet* 7/1975. 14.4.1975, 3

71 Torvalds, 14.

Kansandemokraattisen liikkeen enemmistösuuntaan sitoutunut *Ny Tid* -lehti taas antoi paljon tilaa feminismin käsittelylle. Lehdessä käsiteltiin niin muiden maiden naisliikkeitä kuin uutta naiskirjallisuutta ja myös suomalaista feminististä toimintaa. Solveig Bergman arvioi, että keskustelu feminismistä ruotsinkielisessä lehdistössä oli huomattavasti avoimempaa ja vähemmän vihamielistä kuin suomenkielisessä.⁷² Tästä syystä MF-ryhmän ja feminismin asemaa yleensäkin olisi syytä tarkastella nimen omaan osana ruotsinkielistä vasemmistoa. Kuitenkaan sellaista tutkimusta 1970-luvun suomalaisesta vasemmistosta ei ole, joka ottaisi huomioon kieliryhmien väliset erot.⁷³

Aikanaan itsekkin opiskelijataistolaisena toiminut Heikki Mäki-Kulmala on kutsunut taistolaisliikettä "maailman suurimmaksi kääpiöksi": vaikka toisinaan nykykeskustelun perusteella näyttää, ettei 1970-luvulla muuta ollutkaan, oli taistolaisten vaikutus niin politiikassa kuin kulttuurielämässäkin lopulta varsin vaatimaton.⁷⁴ Juha Sihvola kirjoittaa lähinnä omiin opiskeluaikaisiin muistikuviiinsa nojaten, että taistolaisten lisäksi – ja usein heitä vastustaan – esimerkiksi yliopistoilla toimivat "sosiaalidemokraatit, enemmistökansandemokraatit, usein unohdetut yliopistomarxistit ja 1970-luvun lopulta alkaen myös vihreät."⁷⁵ Samoin Matti Hyvärinen ja Jukka Paastela kommentoivat, että vuonna 1976 syntynyt Tutkijaliitto edisti älymystön pakoa kommunistisesta puolueesta ja tarjosi toisenlaisen areenan vasemmistolaiselle yhteiskunnan analyysille.⁷⁶ Näiden ryhmien merkitys niin aikalaismuisteluissa kuin tutkimuksessakin on jäänyt toistaiseksi varsin vaatimattomaksi.

Suomalainen taistolaisliikkeen synty on liitetty – kansainvälisten vertailukohtien mukaisesti – proletaarisen käänteen käsitteeseen, joka tarkoittaa sitä, miten radikaali nuoriso omaksui työväenluokan samastumiskohteekseen.⁷⁷ Jukka Relanderin mukaan proletaarista käännettä parempi termi olisi totalitaristinen käänne, sillä samastumiskohde ei – ainakaan taistolaisliikkeellä – ollut todellinen työläinen, vaan sosialistisen realismin idealisoitu työläiskuva. Siksi Relanderin mukaan kyse oli muutoksesta, jossa ulkoa tullut

72 Bergman 2002, 147–148.

73 Sama ongelma tosin vaivaa jossain määrin suomalaisen feminismin historiaa, esimerkiksi Riitta Jallinojan tutkimusta on arvosteltu kielen merkityksen sivuuttamisesta (Ingström, 27).

74 Mäki-Kulmala, Heikki: Taistolaisuuden harmaa kirja. Pilot-kustannus Oy, ei kustantajan kotipaikkaa 2004, 31–34.

75 Sihvola, Juha: Taistolaisuus ja vallankumouksen pelko. Historiallinen aikakauskirja 2/2004, 141

76 Hyvärinen – Paastela, 18.

77 Sama, 13–14.

"toisten" kokemus piti saada määrittämään myös radikaalien omaa, sisäistä kokemusta itsestään ja maailmastaan.⁷⁸

Jos proletaarinen käänne kuvaa opiskelijaradikaalien siirtymistä kohti perinteistä vasemmistoa, Relanderin havainto valottaa suomalaisten radikaalien siirtymistä vasemmiston sisällä. Vasemmiston historiassa ovat kulkeneet rinnakkain autoritaarisen ja antiautoritaarisen vasemmiston perinteet – jälkimmäisen on väitetty Suomessa olleen erityisen heikko, mihin on liitetty myös niin sanotun uusvasemmiston lyhyeksi jäänyt kausi.⁷⁹ Antiautoritaarisen perinteen heikkoudella on selitetty myös sitä, miksi vasemmisto kanoitui 1970-luvulla varsin autoritaariseen ja neuvostomyönteiseen taistolaisliikkeeseen.

MF-ryhmän asemaa voi tarkastella osana marginaaliin jäänyttä antiautoritaarisen vasemmiston perinnettä. Ryhmälle tärkeää oli ensinnäkin oman tulkinnan ja keskustelun vapaus: esimerkiksi keskusteluissa SNDL:ssa toimimisesta keskeiseksi nousi kysymys, kuinka vapaa liitossa saa olla.⁸⁰ Lisäksi ryhmä korosti voimakkaasti tasavertaisuutta kaikkien jäsenten kesken: mukaan ei haluttu "tähtiä", jotka eivät olisi suostuneet samalle viivalle muiden kanssa.⁸¹ Samoin ryhmän rakenne oli hierarkiaton ja epävirallinen. Eri-laiset vastuutehtävät ja se, kenen luona kokoonnuttiin, kiersivät, eikä ryhmä koskaan ilmeisesti edes suunnitellut rekisteröityvänsä yhdistykseksi.

On kiinnostavaa verrata taistolaisliikkeestä rakennettua kuvaa käsityksiin muista 1960-luvun liikkeiden perillisistä. Jukka Relander analysoi taistolaisuutta oman kokemuksen korvaamisena toisen, siis idealisoidun työläisen, kokemuksella. Alice Echols taas korostaa, että 1960-luvun yhdysvaltalaisille radikaaleille ja ehkä aivan erityisesti naisliikkeelle oli tyypillistä, että omaa itseä ei tule uhrata jollekin suuremmalle aatteelle. Poliitiikka on paitsi maailman, myös konkreettisesti oman itsen ja oman elämän muuttamista.⁸² Tässä mielessä naisliike oli Relanderin terminologiaa mukaille ainakin Yhdysvalloissa antitotalitaristinen liike. Tämän tulkinnan valossa on siis varsin luontevaa, että feminis-

78 Relander, 197.

79 Hyvärinen – Paastela, 13.

80 Framläggning av projektplan för MF-gruppens fortsatta verksamhet (sammanfattning av ideer framförda i Arpalahti) Protokoll: 3.6.1974 / Gerd. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

81 Ingström, 67.

82 Echols 1994, 164.

tinen aktiivisuus syntyi ja levisi ensin muiden vasemmistolaisten kuin taistolaisien joukossa.

Jo edellä mainituilla tavoilla MF-ryhmä erosi voimakkaasti esimerkiksi taistolaisliikkeestä, mutta erityinen erottava tekijä suhteessa suurimpaan osaan muutakin vasemmistoa oli tietenkin feminismin ja sukupuolen merkitys. Kimmo Rentola kommentoi, että taistolaisliike kyllä sai paljon nuoria naisia mukaan toimintaan, mutta naisten oikeudet tuomittiin muiden "erityiskysymysten" tavoin toisarvoisiksi ja sosialismiin siirtymisen myötä automaattisesti ratkeaviksi.⁸³ Sukupuolten hierarkia jäi taistolaisliikkeessä samanlaiseksi kuin kommunistisissa liikkeissä aiemminkin.

MF-ryhmän naiset eivät, toisin kuin ehkä enemmistö sosialistinaisista tai ainakin taistolaisnaisista Suomessa vielä 1970-luvun alkupuolella, kokeneet feminismiä sosialismille alistaiseena⁸⁴, mutta toisaalta hekin katsoivat, että sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttaminen ei olisi mahdollista ilman vallankumouksellisia, sosialistisia, muutoksia yhteiskunnassa.⁸⁵ Kuitenkaan heille ei kelvannut silloisen vasemmiston tarjoama käsitys siitä, mitä sosialismi on ja millaiset kysymykset ovat sosialisteille keskeisimpiä. Samalla tavalla riittämätön oli tosin osan naisliikkeestä analyysi yhteiskunnasta ja muutoksesta. Oleellista MF-ryhmälle oli, että vielä ei ole saatu riittävästi tietoa siitä, millaista naisten alistus on ja mitä on tehtävä tasa-arvoisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi. Siksi tarvittiin opiskelua, yhteistä pohtimista, niin vanhan kuin uudenkin kirjallisuuden lukemista ja ennen kaikkea yhteyttä toisiin naisiin, jotta parempi ymmärrys naisten tilanteesta ja sen muuttamisesta olisi saavutettavissa.

83 Rentola 2003, 103.

84 Väite esiintyy toistuvasti aikalaismuistelussa ja kertomuksissa, mutta ilman kunnollista tutkimusta sen todentaminen on mahdotonta. Esimerkkinä tästä asenteesta toiminee kuitenkin Torvalds.

85 Esim. Utkast till MF-gruppens manifest. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

3 Lukeminen ja opiskelu MF-ryhmässä

3.1 Kirjoja ja kansainvälistä verkostoa

MF-ryhmässä luettiin paljon ulkomaista kirjallisuutta, ulkomaisia feministisiä lehtiä ja ryhmällä oli jonkin verran yhteyksiä muiden maiden feministisiin liikkeisiin. Kansainväliset yhteydet olivat tyypillisiä uuden naisliikkeen ryhmille muutenkin: liikkeeseen kuului naisia, jotka olivat yleensä suhteellisen nuoria, varsin koulutettuja ja tietenkin jo tiedotusvälineiden kautta hyvin tietoisia naisten toiminnasta muissa maissa. Vastaavat yhteydet olivat tavallisia myös muille 1960-luvulla syntyneille niin sanotuille yhden asian liikkeille. Rauhanliikkeen, Vietnam-liikkeen ja kolmannen maailman liikkeen toimintatavat, teorit, keskustelut ja ihmiset kiersivät länsimaasta toiseen.

Jo MF-ryhmän perustaminen oli osittain tulosta kansainvälisistä kontakteista. Gerd Söderholm, joka kesällä 1973 esitti ajatuksen ruotsalaisen Grupp 8:n sisarjärjestön perustamisesta Suomeen, oli saanut feministisen herätyksen työskennellessään Pariisissa 1970-luvun ensimmäisinä vuosina. Pariisissa nouseva naisliike piti kokouksia, joissa puhuttiin hyvin suurella tunteella esimerkiksi abortista ja miesten naisiin kohdistamista rikoksista. Suomesta tulevalle tämä oli melkoinen yllätys, Suomessa kun puhuttiin sukupuolirooleista.¹

Carita Nyström puolestaan oli lähtenyt vuonna 1969 Tanskaan lukuvuodeksi tarkoitukseenaan tehdä lisensiaatintutkimusta. Tutkimuksen teon ohella hän päätyi mukaan Vietnam-liikkeeseen ja heräävään feministiseen toimintaan.² Nyström tutustui Tanskassa myös kirjailija-taiteilija Dea Trier Mørchiin, jonka teosta *Vinterbarn* MF-ryhmässä käsiteltiin syksyllä 1977.³ Lisäksi Nyström tutustui uuteen naisliikkeeseen Yhdysvalloissa matkallaan vuonna 1971, ja teki kotiin palattuaan yhdessä Maja Karlssonin kanssa radio-ohjelmasarjan *Kvinna 1972* (Nainen 1972).⁴ Margareta Thun puolestaan oli ollut Femøssä, Tanskassa, naistenleirillä kesällä 1972 Nyströmin radio-ohjelman innoittama-

1 Ingström, 44–50.

2 Sama, 84.

3 Protokoll MF-gruppens möte 14.11.1977. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

4 Ingström, 84–87.

na ja tutustunut siellä ensimmäistä kertaa omakohtaisesti feminismiin.⁵ Myös Hilka Rauta etsi MF-ryhmän tuttaviansa tietojen perusteella kiinnostuttuaan feminismistä oleskellessaan Yhdysvalloissa.⁶

MF-ryhmä kutsui ruotsalaisia ja norjalaisia feministejä kertomaan toiminnastaan SNDL:n vuoden 1974 keväällä järjestämään Työläisnaiskonferenssiin Lahteen.⁷ Ruotsalaisvieraat saivat pitää kokouksen yleiskeskustelussa esittelypuheenvuoron, vaikka he eivät kuuluneet kokouksen virallisiin vieraisiin.⁸ MF-ryhmä myös teki yhdessä matkoja Tukholmaan tapaamaan sikäläisiä naisaktiiveja ja osallistumaan feministisiin tapahtumiin: yksi matkoista tehtiin lähes koko ryhmän voimin lokakuussa 1977, jolloin ryhmän jäsen Maja Karlsson oli jo muuttanut Tukholmaan.⁹ Tietysti myös ryhmän jäsenten muut ulkomaanmatkat saivat feministisen värin, kun matkalaiset tarkastelivat kokemukseensa myös naisten asemaan liittyvistä näkökulmista.

MF-ryhmällä olikin paljon kontakteja Tanskaan. Tanskassa uusi, autonominen naisliike oli vahvempi kuin muissa Pohjoismaissa. Solveig Bergman selittää tätä tanskalaisen kansalaisyhteiskunnan suhteellisella vahvuudella ja virallisen poliittisen järjestelmän erillisyydellä kansalaisliikkeistä muihin Pohjoismaihin verrattuna.¹⁰ MF-ryhmässä luettiin tanskalaisten feministien ohjevihkosta *Basisgruppe*, jossa käsiteltiin tiedostamisryhmätoimintaa: tämä vihkonen toimikin yhtenä ohjeena ryhmän omalle pienryhmätyöskentelylle.¹¹ Tanskalaiset feministit pyysivät MF-ryhmältä raporttia suomalaisesta nais-toiminnasta kesällä 1976, jolloin Brita Wilhelms kirjoitti heille esittelyn MF-ryhmän työskentelystä.¹² Myös vuonna 1977 Tanskasta otettiin yhteyttä, koska silloin suunnitel-

5 Ingström, 16–18.

6 Sama, 50–51.

7 Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa). Konferenssissa puhuivat Anita Berger Ruotsista ja Bente Weisser Norjasta. (Annlis Söderholm tekijälle, sähköpostiviesti 25.9.2010.)

8 Työläisnaiskonferenssi 16-17.3.1974. 1D SNDL H Työläisnaiskonferenssi 1974 Ohjelma. Työläisnaiskonferenssi: Lahti H 173. SNDL:n arkisto. Kansan Arkisto (KansA). Konferenssin papereista ei käy ilmi, että puhujat eivät olleet paikalla kokouksen virallisina vieraina, tämän kertoi haastattelussa Annlis Söderholm (Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 [nauhoitus tekijän hallussa].)

9 Brita Wilhelms ryhmälle 22.10.1977. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

10 Bergman, Solveig: Naisliikkeenä moninaisuus. "Uusi" suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, Kaj – Siisiäinen, Martti (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Vastapaino, Tampere 1998, 168.

11 Rapport från MF-gruppens söndagsstormöte hos Merit i Jollas, 28.9.1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

12 M F -gruppens möte. (24.6.1976) Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-

tiin pohjoismaista naiskalenteria, joka käsittelisi naisten historiaa ja nykypäivää.¹³ Lisäksi Femøen naistenleirille ryhmän jäseniä matkusti useina vuosina.¹⁴

Tärkeä osa ryhmän verkostoitumista ja liittymistä kansainväliseen naisliikkeeseen oli myös ulkomaisten lehtien lukeminen. Ryhmän arkistoon on kerätty joitain numeroita ranskalaisista *Choisir*- ja *La condition féminine* -lehdistä sekä ruotsalaisesta *Kvinnobulletinen*-lehdestä ja *Kvinnfolk*-lehdestä. Ranskalaisten lehtien lukemisen taustalla olivat etenkin Gerd Söderholmin Pariisin-aikaiset kokemukset ranskalaisesta feminismistä ja pohjoismaisten lehtien taas ryhmän yhteydet muiden Pohjoismaiden naisliikkeisiin. Lisäksi ryhmä tilasi saksalaista Emma-lehteä varsin pitkään, mutta sen numeroita ei ole päätyntä arkistoon.¹⁵ Lehdistä ei pöytäkirjojen perusteella käyty ryhmässä sen suurempaa keskustelua.

Kirjallisuudesta sen sijaan keskusteltiin ryhmässä etenkin alkuaikoina paljon. Luettava kirjallisuus päätyi ryhmän valinnoiksi paljolti henkilökohtaisten kontaktien tai esimerkiksi sen perusteella, mihin kukakin oli ulkomailla tutustunut. Ryhmä keräsi lukulistoja paitsi oman opiskelun pohjaksi, myös esimerkiksi osaksi *Denna värld är vår* -kirjaa ja avuksi aloitteleville naisryhmille. Listoihin kuului marxismin klassikoita naisen asemasta. Listoissa esiintyvät esimerkiksi Friedrich Engelsin *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä*, August Bebelin *Nainen ja sosialismi* sekä hieman uudemmasta sosialistisesta naisten asemaa koskevasta kirjallisuudesta Aleksandra Kollontain *Naisen asema taloudellisessa yhteiskuntakehityksessä* ja *Kvinnans kamp för ekonomisk frigörelse*.¹⁶ Osa ryhmän aktiiveista muistaa ryhmän työskentelyn alkuajat juuri puuduttavina, tai ainakin pitkinä, keskusteluina Marxista, Hegelistä ja Engelsistä.¹⁷ Samoin vuoden 1977 naisten päivän lehdessä, jossa julkaistiin sarjakuvamuotoinen kertomus ryhmän toimin-

gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

13 Feminismöte MF 22.4.77 kl 21.15. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

14 Esimerkiksi Brita Wilhelms osallistui leirille kesällä 1976. Brita Wilhelms ryhmälle Kaukalahdesta 12.7.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Wilhelms kirjoitti leirikokemuksistaan runoja, jotka julkaistiin Aikanainen-lehdessä vuonna 1978. ([Wilhelms,] Brita: Solen är vår Godmor. Aikanainen – Kvinnotid 8.3.1978.)

15 Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

16 Boucht – Nyström, 206–211.

17 Ingström, 19.

nasta, ryhmän aloitus kuvattiin juuri marxilaisen kirjallisuuden lukemisena: kuvassa naiset kirjapinon ääressä keskustelevat kapitalismin ja naisten alistuksen yhteydestä.¹⁸

Keskusteluja suoraan marxilaisesta kirjallisuudesta ei juuri löydy pöytäkirjoista. Marxilainen naisten aseman analyysi toimi kuitenkin taustana muutamissa alustuksissa, joita ryhmässä pidettiin esimerkiksi naisten työnteosta ja naisten alistuksen muodoista.¹⁹ Lisäksi ryhmässä keskusteltiin marxilaiseen analyysiin pohjaavasta feministisestä kirjallisuudesta. Syksyllä 1974 käsittelyssä oli Sheila Rowbothamin, isobritannialaisen feministin ja historioitsijan, teos *Kvinnor motstånd revolution*, josta kirjaa referoinut Annlis Söderholm nosti esiin sen kritiikin marxilaista naiskysymyksen analyysia kohtaan: Marxilla ja Engelsillä ei ollut edellytyksiä tai mahdollisuuksia todella käsitellä naisten alistusta.²⁰ Shulamith Firestonen *Dialectic of Sex*, jota voi pitää yhtenä vaikutusvaltaisimmista uuden naisliikkeen teksteistä, herätti myös ryhmässä jonkin verran keskustelua. Se nähtiin uusina uria avaavana ja toisaalta myös vaikeita ajatuksia herättävänä.²¹ Firestonen kirjassa on selvä marxilainen väri siinä mielessä, että se lähestyy historiallista kehitystä, jonka tavoitteena ovat vallankumoukselliset muutokset yhteiskunnassa, dialektisesta näkökulmasta. Firestonen dialektiikka ei kuitenkaan liity talouteen tai omistamisen muotoihin, vaan sukupuolten välisen biologisen eron dynamiikkaan.²²

Ryhmän jäsenet lukivat teoreettisen kirjallisuuden lisäksi teoksia muiden maiden naisliikkeiden käytännön kokemuksista. Erityisen ahkerasti keskusteluissa kommentoitiin teosta *Kvinnor i alla länder...*, jossa käsitellään eri maiden naisliikkeitä ja naisten asemaa erilaisissa yhteiskunnissa. Kirjasta pidettiin syksyllä 1974 useampia alustuksia, joissa käsiteltiin muutamaa maata erityisesti. Kokouksissa käsiteltiin ainakin Ranskan, Italian, Länsi-Saksan ja Englannin naisliikkeitä. Keskustelussa nousi esiin, miten naisten toimintaan eri maissa vaikutti kunkin maan yhteiskunnan tilanne. Esimerkiksi aborttikysymys oli toiminut monissa maissa naisliikkeen käynnistäjänä.²³ Tässä, kuten myös

18 Nyt mentiin – Nu går vi, 5.

19 Det dubbla förtrycket av kvinnor. Materiella och ideologiska uttrycksformer; Hur arbetar kvinnor i Finland idag? 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

20 MF-gruppens möte den 21.10.74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

21 Rapport från MF-gruppens möte hos Ciso den 14.1.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976–1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

22 Firestone, Shulamith: *The Dialectic of Sex. The Case for Feminist Revolution*. Bantam Books, Toronto – New York – Lontoo, 1972 [1970], 7–12.

23 Möte 14.10.74; MF-gruppens möte den 21.10.74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975

tanskalaisen Mørchin *Vinterbarn*-teoksen käsittelyn kohdalla, kirjojen kautta välittyneet muiden maiden naisten kokemukset tarjosivat mahdollisuuden peilata ja suhteuttaa ryhmän jäsenten kokemuksia suomalaisessa yhteiskunnassa siihen, miten naiset muissa maissa analysoivat omaa tilannettaan ja toimivat yhteiskunnan muuttamiseksi.

MF-ryhmälle lukeminen oli keskeinen poliittisen toiminnan muoto, sillä ilman riittävää tietoa naisten todellisuudesta ei tehokas toiminta alistuksen lopettamiseksi olisi mahdollista. Vanhatkin tekstit saivat uutta merkitystä, kun niitä luettiin feministisen ajattelun ja naisliikkeen uuden aktiivisuuden tarjoamista näkökulmista. Lukija onkin tekstin kannalta lähes yhtä merkittävä kuin kirjoittaja, kuten jotkut kirjallisuudentutkijat ovat jo pitkään ajatelleet – tekstistä tulee tekstiä vasta kun se luetaan²⁴. Lukemiseen poliittisen toiminnan välineenä ja siihen, miten poliittisia tekstejä luetaan ja tulkitaan, on historian tutkimuksessa kiinnitetty toistaiseksi varsin vähän huomiota.

Esimerkiksi Michel de Certeau kirjoittaa kuitenkin lukijan merkityksestä tekstille. Hänen mukaansa länsimaisessa kulttuurissa on jo yli kolmensadan vuoden ajan asetettu lukeminen ja kirjoittaminen hierarkiaan, jossa kirjoittaminen on arvokasta luovaa toimintaa ja lukeminen passiivista tekstin vastaanottamista. Certeaulle lukija on aktiivinen tekstin kulkija. Koska lukemisen tapa, ei niinkään tekstissä olevat erot, tuottaa erot eri kirjallisuuden lajien välille, on Certeau mukaan perusteltua sanoa, että kirja on lukijan tuottama konstruktio. Tämä tulkinta pätee Certeau mukaan erityisesti ammattilaislukijoihin ja erilaisiin oppineisiin, ja hän jättää historian tutkimuksen ja sosiologian vastattavaksi kysymyksen, missä määrin sen voi katsoa koskevan myös niin sanottua tavallista kuluttajalukijaa.²⁵

Suomesta ilmeisesti ainoa poliittisen historian tutkimus, jossa tällaiseen tekstien lukijat ja levittäjät huomioon ottavaan näkökulmaan pyritään, on Jari Ehrnroothin väitöskirja *Sanan vallassa, vihan voimalla*²⁶, jossa hän erittelee sosialististen vallankumousoppien

Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Annlis Söderholm kirjoitti Italian naisliikkeestä saman teoksen pohjalta myös Aikanainen -lehteen vuonna 1978. (Aikanainen – Kvinnotid 8.3.1978, ei sivunumeroa.)

24 Makkonen, Anna: Valokeilassa lukija. Teoksessa Kantokorpi, Mervi (toim.): Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija. Oppimateriaaleja 48. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus – Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 6, Helsinki 1995, 183.

25 de Certeau, Michel: *The Practice of Everyday Life*. Käännös Steven Rendall. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – Lontoo 1988, 169–170.

26 Ehrnrooth, Jari: *Sanan vallassa, vihan voimalla*. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus

leviämistä ja vastaanottoa 1900-luvun alussa.²⁷ Ehrnroothkin katsoo sosialististen oppien leviämistä varsin yksisuuntaisena prosessina: oppi leviää kanonisoiduista teksteistä agitaattorien välityksellä yleisölle.²⁸ Tässäkin tulkinnassa jää varsin vähälle huomiolle yleisön osuus tekstien syntyprosessissa ja etenkin niiden kanonisoitumisessa. Tekstin syntymistä voisi kuvata myös siten, että kirjoittaja neuvottelee todellisen tai kuvitteellisen yleisönsä kanssa tekstinsä keskeisistä kysymyksistä ja etsii niihin ratkaisuja, jotka kelvatessaan yleisölle tuottavat osan kanonista tekstiä. Samoin konkreettinen yleisö tekee valintoja siitä, mitkä tekstit tulevat kanonisoiduiksi: kanoninen teksti on sellainen, jonka tarjoamiin kysymyksiin ja ratkaisuihin toistuvasti palataan – tässä aatehistorioitsija Markku Hyrkkäsen kysymysten ja vastausten logiikkaa voi varsin hyvin soveltaa kirjoittajien ja lukijoiden vuorovaikutukseen.²⁹

Vaikka tutkittaisiin lukemista, ei silti ole mahdollista yleensä välttää kirjoittamisen tutkimista: tyypillisesti historiantutkijan aineistot ovat tekstejä, jolloin myös luetun tulkinat saadaan selville tekstistä. Tekstit vastaavat vain, kun niille esitetään kysymyksiä, mutta tutkija ei yleensä voi paeta sitä, että hänen on oletettava pystyvänsä tulkitsemaan toisten kirjoittamia tekstejä ainakin jossain määrin siten, kuin kirjoittajat ovat ne ajatelleet.³⁰ Birgitta Bouchtin ja Carita Nyströmin kirjaa voi tarkastella kiinnostavana esimerkkinä lukemisen, tulkinnan ja kirjoittamisen leikkauspisteestä. MF-ryhmän jäsenet lukivat kirjan käsikirjoitusta ja kirja perustuu osin ryhmän työskentelyyn ja ryhmässä käytyihin keskusteluihin. Otteita kirjasta myös kierrätettiin vuosien myötä useissa naisryhmien lehdissä ja monisteissa.³¹ Toisaalta kirjassa tulkitaan ja kommentoidaan useita ulkomaisia naisen asemaa käsitteleviä kirjoja ja keskustelijoita, kuten norjalaisen feministin Berit Åsin ajatuksia. Samoin, vaikka kirjassa ei tätä suoraan mainitakaan, Juliet Mitchellin teoksella *Naisliike* voi arvella olleen suuri vaikutus kirjassa esitettyihin näke-

Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Historiallisia tutkimuksia 167. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1992.

27 Ehrnroothin tulkinta on saanut paitsi paljon arvostusta, myös runsaasti kritiikkiä osakseen. Risto Alapuron mukaan Ehrnrooth ei osoita, että hänen kuvaamansa "arkaainen luokkaviha" olisi mitenkään erityisen tyypillistä Suomelle, eikä hän osoita, miten opit muuttuvat teoiksi. (Alapuro, Risto: Vallankumoukseen verissä päin? Tiede & Edistys 1/1993, 66–71.) Hannu Soikkanen puolestaan kritisoi, ettei Ehrnrooth juuri erittele, mitä "arkaainen luokkaviha" oikein on. (Soikkanen, Hannu: Vihaa ja kaunaa työväenliikkeessä. Historiallinen aikakauskirja 2/1993, 180.)

28 Ehrnrooth, 54–58.

29 Hyrkkänen, 157–174.

30 Thompson, Martyn P.: Reception Theory and the Interpretation of Historical Meaning. History and Theory Vol. 32, No. 3, 1993, 257.

31 Esim. Naistenpäivän moniste vuonna 1976 ja Nyt mentiin – Nu går vi -lehti 1977.

myksiin uuden naisliikkeen taustasta, toimintatavoista ja merkityksestä. Boucht ja Nyström täydentävät Mitchellin tulkintaa vastaamaan paremmin suomalaisten naisten tilannetta,³² mutta silti yhtäläisyydet Mitchellin teokseen ovat huomattavat.

Lukemiseen syventyminen myös tuo näkyviin sen, miten erilaiset kirjojen julkaisemisen ja myynnin käytännöt ovat vaikuttaneet poliittisten ajatusten leviämiseen.³³ Erilaiset instituutiot, jotka vaikuttavat tekstin saattamiseen lukijoiden ulottuville ovat kiinnostavia, koska nekin muokkaavat tekstin saamia merkityksiä.³⁴ Historioitsijat Martyn P. Thompson ja Leidulf Melve korostavat kirjojen materiaalisuutta: lukemisen historian kannalta ei ole merkityksetöntä, miten erilaiset tekstit päätyvät lukijoiden ulottuville. Erityisesti suomalaisen feminismin kohdalla kirjallisuuden varsin rajallinen suomeksi ja Suomessa saatavuus on asettanut yhdenlaiset rajat sille, mitä feministiryhmissä on voitu lukea.³⁵ MF-ryhmän osalta näitä rajoja laajensi ryhmän ruotsinkielisyys, monien ryhmän jäsenten kielitaitoisuus, mikä tarjosi luontevan pääsyn pohjoismaisiin ja muihin Eurooppalaisiin keskusteluihin, sekä ryhmän kansainväliset kontaktit. Ruotsinkielisyydestä huolimatta myös ensimmäisissä feministiryhmissä kannettiin kuitenkin huolta siitä, miten vähän feminististä kirjallisuutta oikein suomennettiin.³⁶ Ja toki myös MF-ryhmän lukema kirjallisuus ja sitä kautta niiden keskustelujen joukko, joihin ryhmässä liityttiin, muotoutui sen kautta, millaisiin kirjoihin ryhmällä oli mahdollisuus tutustua.

Leidulf Melve analysoi sitä, miten poliittiset tekstit tulee tulkita osana oman kirjoitusajansa kontekstia. Vaikkakin tekstin palauttaminen pelkkään kontekstiinsa tuottaisikin determinismia ja vaikeuttaisi sen selittämistä, miten muutoksia poliittisessa ajattelussa ylipäänsä voi tapahtua, poliittinen teksti voidaan kuitenkin ymmärtää vain oman ympäristönsä kautta.³⁷ Tähän liittyy myös se, miten jokin teksti määrittyy poliittiseksi. Melve käyttää esimerkkinä, että olisi anakronistista määrittellä keskiaikaisia tekstejä epäpoliittiseksi, koska ne eivät noudata vasta uudella ajalla syntyneitä poliittisen kirjoittamisen

32 Boucht – Nyström, 13 – palaan tähän teemaan luvussa 4.1.

33 Thompson, 269.

34 Melve, Leidulf: Intentions, Concepts and Reception: An Attempt to Come to Terms with the Materialistic and Diachronic Aspects of the History of Ideas. *History of Political Thought*. Vol. XXVII. No. 3, 2006, 391.

35 Esimerkiksi Mariella Lindén ja Brita Wilhelms kommentoivat Aikanainen – Kvinnotid -lehdessä, että feministien yrityksistä huolimatta uuden naisliikkeen laajasta kirjallisuudesta on suomennettu vain kaikkein "skandaalimaisimmat kirjat". (Lindén, Mariella – Wilhelms, Brita: Feministit – Feministerna. Aikanainen – Kvinnotid 8.3.1978.)

36 Lindén – Wilhelms.

37 Melve, 380–385.

muotoja.³⁸ On nähtävä, että eri aikoina on ollut erilaisia tapoja synnyttää ja kommentoida myös poliittista keskustelua.

Huomio tekstin poliittisuuden kontekstisidonnaisuudesta on tärkeä feministisiä tekstejä luettaessa. Feministien usein julkilausuttukin tavoite on poliittisen alueen laajentaminen myös sellaisiin, usein väheksytyihin kysymyksiin, jotka ovat naisille erityisen tärkeitä. Tämä tavoite oli osin vastaava kuin monilla muilla 1960-luvun liikkeillä ja niiden jälkeisillä: erityisesti naisliikkeessä valta ymmärrettiin kaikkialla läsnäolevana, jolloin myös politiikka tuli osaksi sellaisia elämänalueita, joihin sen ei ollut aiemmin katsottu kuuluvan. Valtaa ei voinut paeta yksityiseen, ei edes – eikä ehkä varsinkaan – makuuhuoneeseen.³⁹ Tästä syystä esimerkiksi Bouchtille ja Nyströmillekin "myös erotiikka on politiikkaa", naisten vapautumisen pitää sisältää myös seksuaalisuuden uutta analyysia.⁴⁰

3.2 Yhdessä oppimista – tiedostamisryhmä ja opintopiiri

MF-ryhmän toiminnalle oli tyypillistä yhdessä oppiminen, keskustelujen ja lukemisen referoinnin kautta tapahtuva uuden tiedon muodostaminen ja vanhan syventäminen. Ryhmä aloitti toimintansa opintopiirinä, jossa muodostettiin pitkiä listoja kirjoista, joita osallistujien pitäisi lukea, ja pidettiin alustuksia tärkeiksi katsotuista aiheista. Näissä keskusteluissa käsiteltiin esimerkiksi naisten työtä ja ammattiliittoihin osallistumista⁴¹, naisten asemaa eri maissa⁴² sekä sukupuolta ja kieltä⁴³. Osalle ryhmän naisista opintopiirityylinen toiminta tuntui puisevalta ja omista kokemuksista etäänntyneeltä⁴⁴ – Boucht ja

38 Melve, 398.

39 Echols 1994, 163.

40 Boucht – Nyström, 59.

41 Anteckningar från Fria Kvinnokursens möte 4.3.74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

42 Mötesprotokollet för den 8.4.1974 klockan 19.30. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

43 Anteckningar från fria kvinnokursens möte 29/4 1974. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

44 Boucht–Nyström, 87.

Nyström kutsuivat tätä vaihetta "etäisyyttä ottavaksi opintopiiriksi".⁴⁵ Kesällä 1975 pidetyssä kahden päivän seminaarikokouksessa toivottiinkin ryhmän toiminnalta lisää sisäänpäin kääntymistä, tietoisuuden kohottamista ja pienryhmiin siirtymistä.⁴⁶ Reilun vuoden ajan kestäneen opintopiiritoiminnan jälkeen ryhmä järjestäytyi pienryhmiin, eräänlaisiin tiedostamisryhmiin, joissa käsiteltiin henkilökohtaiseen elämään liittyviä kysymyksiä⁴⁷.

Tiedostamisryhmä tarkoittaa uuden naisliikkeen perusyksikköä, jossa pienehkö joukko naisia kokoontuu yhteen keskustelemaan omasta elämästään ja suhteuttamaan omia kokemuksiaan toisten naisten kokemuksiin ja sitä kautta laajempiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin.⁴⁸ Monien uuteen naisliikkeeseen liittyneiden naisten tausta oli vasemmistoliikkeessä ja tiedostamisryhmät syntyivät siinä koettujen ikävien kokemusten käsitteilyyn. Yksityisinä pidetyt ongelmat osoittautuivat muiden kanssa keskustellessa yhteisiksi ja täten poliittisiksi.⁴⁹ Myös MF-ryhmän perustajajäsen Gerd Söderholm kuvaa, että hänen tavoitteenaan oli perustaa ryhmä, jossa olisi mukana sellaisia naisia, joita on todella syrjitty ja kohdeltu huonosti ja jotka voisivat "puhua katkerasti" kokemuksistaan.⁵⁰ Alkukesästä 1974 MF-ryhmän tulevan toiminnan suunnittelussa katkeran puheen taktikka ("*tala bittert -taktiken*") rinnastettiin tietoisuuden kohottamiseen.⁵¹

Syksyllä 1975 toimineiden pienryhmien tarkoituksena oli järjestää käsittelemästään teemasta keskustelu koko ryhmälle. Lopulta ilmeisesti vain kaksi pienryhmää, seksuaalisuutta ja yksityiselämää käsitelleet, kokoontuivat aktiivisesti⁵² ja keskustelut järjestettiin ainakin niiden käsittelemistä teemoista⁵³. Pienryhmien lisäksi samana syksynä pidettiin

45 "Studiecirlen med distans". Boucht–Nyström, 81.

46 Pekkala-seminariat söndagen den 24 augusti 1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

47 Boucht–Nyström, 87.

48 Koivunen – Liljeström, Marianne: Paikantuminen. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 274.

49 Peltonen, Eeva: Tiedostaminen naisliikkeen ja naistutkimuksen strategiana. Tasa-arvojulkaissuja, Sarja D: Naistutkimusraportteja 4/1988. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Helsinki 1988, 33.

50 Ingström, 50.

51 Framläggning av projektplan för MF-gruppens fortsätta verksamhet (sammanfattning av ideer framförda i Arpalahti) Protokoll: 3.6.1974 / Gerd. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Myös Juliet Mitchell yhdistää toisiinsa katkeran puheen ja tiedostamisen (Mitchell, 56–57).

52 Rapport Pekkala 6.2.-8.2.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

53 Temamötet om sexualitet/ 26.10.1975; Temamötet om privatlivet 23.11.75. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska

koko ryhmän kokouksia, joita kutsuttiin poliittis-ideologiseksi kokouksiksi. Näissä käsiteltiin sekä ryhmän toimintaan liittyviä käytännön kysymyksiä että pidettiin alustuksia ja keskusteltiin teoreettisemmista kysymyksistä.⁵⁴ Aivan kokonaan omiin kokemuksiin pohjaavaan tiedostamisryhmätoimintaan MF-ryhmä ei missään vaiheessa siirtynyt, ja syksyn mittaan työtahti alkoi tuntua liian kiivaalta, minkä vuoksi ehdotettiin panostamista pienryhmiin ja tärkeiden poliittisten aiheiden jättämistä keväälle.⁵⁵ Ryhmä käsittelee jatkuvasti kokouksissaan myös osallistujien lukemaa kirjallisuutta ja erityinen lukupiiri, tällä kertaa tosin naisten asemaa käsittelevästä suomalaisesta kaunokirjallisuudesta, perustettiin keväällä 1977.⁵⁶ Erilaiset opiskelun ja yhdessä oppimisen muodot elivät siis ryhmän toiminnassa rinnakkain.

MF-ryhmän pienryhmien toiminnasta ei tehty pöytäkirjoja, joten niiden työskentelytapoja koskevat tiedot ovat vähäiset. Tiedostamisryhmätoiminnan oppaana MF-ryhmälle toimi osaltaan tanskalainen vihko *Basisgruppe*, jossa kuvattiin feministiryhmän toimintaa ja työskentelymuotoja.⁵⁷ Vihkonen toimi myös yhtenä esikuvana, kun ryhmä suunnitteli syksyllä 1976 kirjoittavansa kollektiivisen kirjan omasta toiminnastaan.⁵⁸ Carita Nyström esitteli *Basisgruppe*-vihkoa ryhmän kokouksessa syyskuun lopussa 1975.⁵⁹ Lokakuun alussa pidetyssä kokouksessa otettiin käyttöön jokaisen kokoontumisen aluksi pidettävä "viime kerran jälkeen" -kierros ("*sen sist*" -rund), joissa jokainen osallistuja kertoi vapaasti omista tuntemuksistaan ja oman elämänsä tapahtumista edellisen tapaamisen jälkeen.⁶⁰

och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

54 Pekkala-seminariet söndagen den 24 augusti 1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

55 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

56 MF-möte den 21. januari 1977 hos Merit. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

57 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

58 MF-gruppens möte 24.9.76. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

59 Rapport från MF-gruppens söndagsstormöte hos Merit i Jollas, 28.9.1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

60 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

Yleensä tiedostamisryhmätoimintaan kuuluvat erilaiset tavat varmistaa kaikkien osallistujien tasavertainen asema ja yhtäläinen osallistuminen – esimerkki tällaisesta ovat edellä mainitut alkukierrokset. Näiden tapojen tavoitteena on saada mahdollisimman paljon erilaisia naisten kokemuksia esille, jotta uudet naisryhmien tuottamat käsitykset vastaisivat mahdollisimman hyvin mukana olevien naisten todellisuutta. MF-ryhmän pienryhmät koettiin hyödyllisiksi myös siksi, että niissä kaikki pääsivät tasavertaisesti mukaan keskusteluun.⁶¹ Ryhmä piti omia työskentelymetodejaan hyvinä myös verratessa niitä muiden ryhmien työtapoihin. Kesällä 1976 Espoon Suomenojalla järjestetyille naistenleirille osallistunut Vera Rastenberger piti huonona, että ohjelmassa ei ollut käytetty riittävästi aikaa kierroksiin, ja ryhmätyöskentelyäkin leirillä oli vain yhtenä päivänä.⁶²

Mitkään toimintatavat tai säännöt sinänsä eivät kuitenkaan tee naisryhmästä tiedostamisryhmää. Tiedostamisryhmän määrittää ainoastaan tiedostamisen ja uuden tiedon luomisen tavoite.⁶³ Tämä tavoite liittyy osin niihin keskusteluihin, joita 1960-luvun radikaaliliikkeissä käytiin. Väärästä tietoisuudesta luopuminen ja uuden, itsenäisen tietoisuuden saavuttaminen oli keskeinen ajatus muillekin kuin feministeille. Esimerkiksi Suvi Ervamaa kirjoittaa pro gradu -tutkielmassaan, miten tiedolla oli 1960-luvulla vaikuttaneessa kolmannen maailman liikkeessä, TRICONTissa, keskeinen poliittinen merkitys. Ervamaan mukaan TRICONTissa uskottiin maailman ongelmien ratkeavan, kun ihmiset saavat tietää erilaisista epäkohdista – oikea tieto muuttuisi väistämättä oikeaksi toiminnaksi.⁶⁴ Vastaavaa tiedon merkityksen korostamista voi löytää esimerkiksi Yhdistys 9:n toiminnasta, jossa poliittisen toiminnan keskiöön nousi oma tutkimus- ja selvitystyö.⁶⁵

61 Politisk-ideologiskt möten (praktiska frågor) måndagen den 1.9.75 hos Chiso Packalén. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

62 Protokoll från MF-gruppens första höstmöte den 23 augusti 1976 på Mechelingatan. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

63 Sarachild, Kathie: Consciousness-Raising: A Radical Weapon. Teoksessa *Feminist Revolution*. Random House, New York n.1978, 144–150. Www-dokumentiksi toimittanut Documents from the Women's Liberation Movement. An On-line Archival Collection Special Collections Library, Duke University. <<http://scriptorium.lib.duke.edu/wlm/fem/sarachild.html>>. Haettu 28.10.2010.

64 Ervamaa, Suvi: Anti-imperialismista vaihtoehtoiseen globalisaatioon. Vertaileva tutkimus TRICONT (1968–1973) ja Attac (2001–) -liikkeistä Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta 2003, 38-39.

65 Mickwitz 2008, 37–44.

Tässä mielessä tiedostamisryhmätoiminta tulee lähelle ajatusta yhteiskunnallisista liikkeistä tiedon tuottamisen ja kehittämisen paikkoina. Esimerkiksi Ron Eyerman ja Andrew Jamison tarkastelevat liikkeitä areenana, jossa erilaista tietoa, niin tieteellisestä tietoa kuin erilaista epävirallisempaa ymmärrystä ja tiedostamista, tuotetaan.⁶⁶ Eyermanin ja Jamisonin mukaan liikkeet tarjoavat yleisön uusille tieteellisille ajatuksille, ne kehittävät uudenlaisia tiedon tuottamisen tapoja ja tuottavat kritiikkiä vallitseville ajatusmalleille.⁶⁷ Näitä ajatuksia voi hyvin soveltaa – ja on sovellettukin⁶⁸ – myös uuteen naisliikkeeseen. Uuden naisliikkeen kohdalla tuleekin hyvin ymmärrettäväksi Eyermanin ja Jamisonin ajatus, että oikeastaan juuri tiedon tuotanto tekee liikkeestä liikkeen⁶⁹. Esimerkiksi tiedostamisryhmästä teki poliittisen työväliseen juuri tiedostamisen tavoite, ei mikään yksittäinen metodinen valinta.

Eeva Peltonen tarkastelee tiedostamisryhmätoimintaa hiukan erilaisesta näkökulmasta ja kirjoittaa, että tietoisuuden kohottamisen ajatus omaksuttiin naisliikkeeseen vasemmiston keskusteluista, joissa se on merkinnyt usein luokkatietoisuutta tai ihmisen tietoisuutta yhtenä aineellisten olosuhteiden heijastumana. Peltonen mukaan naisliikkeessä käsite on laajennettu tarkoittamaan myös erilaisten tuntemusten merkitystä – tämä näkökulma oli vasemmiston keskusteluissa jäänyt sivuun.⁷⁰ Peltonen mukaan jotkut sosialistiset feministit ovat kritisoineet tiedostamisryhmätoimintaa siitä, että tiedostaminen pelkistyy helposti pelkäksi terapoinniksi ilman kokemusten laajempien yhteiskunnallisten yhteyksien ymmärtämistä. Tällöin tuloksena voisi olla korkeintaan yksittäisten elämien vallankumoukset tai naisten kampanjat yksittäiskysymysten ratkaisemiseksi, ei todellinen poliittisuus, joka tarvitsisi tuekseen myös teoreettisempaa otetta.⁷¹

66 Eyerman, Ron – Jamison Andrew: *Social Movements. A Cognitive Approach*. Polity Press, Oxford 1991, 60–61.

67 Sama, 92–93.

68 Esim. Schmitz, 86–89.

69 Eyerman – Jamison, 64–65.

70 Peltonen 1988, 29–30. Peltonen kirjoittaa myös "tietoisuuden kohottamisen" käsitteeseen suunnatusta kritiikistä, joka arvostelee ajatusta hierarkkisesta, portaittain kohoavasta tietoisuudesta. (Peltonen 1988, 30.) Suomeksi on mahdollista – toisin kuin esimerkiksi englanniksi tai ruotsiksi – puhua *tiedostamisesta* tietoisuuden kohottamisen sijaan. Tiedostaminen sanana ei sisällä samanlaista hierarkiaa, joskin siinäkin voidaan nähdä Peltonen esiin nostama ajatus "väärästä" ja "oikeasta" tietoisuudesta (Sama). Toisaalta ajatus aidomman ja vapaamman tietoisuuden tavoitteesta ei ole naisliikkeen ajatteluun kuulumaton käsitys: feministisen toiminnan tavoitteena oli osaltaan vapauttaa naisten ajatukset ja tuntemukset miesten yhteiskunnan rajoitteista, siis tavallaan väärästä tietoisuudesta.

71 Peltonen 1988, 35.

Juliet Mitchell korostaakin teoksessaan *Naisliike*, että feministinen ajattelu oli 1970-luvun alussa vasta matkalla kohti teoretisointia. Uuden naisliikkeen alkuvaiheessa 1960-luvun lopulla yksittäisistä "valituksista" oli noussut käytännön kampanjoita naisten aseman parantamiseksi.⁷² Naisliike oli vasta työnsä alussa: mikään sen suunta ei ollut kehittänyt omaa teoriaa. Naisliike oli Mitchellin mukaan kiirehtinyt kohti teoriatuotantoa, koska sen tausta oli sellaisissa 1960-luvun sosialistiryhmissä, joissa vuosikymmenen uudet kysymykset ja keskustelut yritettiin nopeasti sulattaa osaksi sosialismin teoriakemistä. Oman kestävän teorian kehittämistä varten tarvittiin kuitenkin toimintaa, naisten käytännön politiikkaa.⁷³

MF-ryhmälle kiinnittyminen tietoon ja yhdessä oppimiseen oli ehkä poikkeuksellisenkin vahva. Uuden naisliikkeen lisäksi myös sosialismin perinteisiin kuuluu voimakkaasti yhdessä opiskelu ja vallitsevalla tiedolle kriittisten näkemysten muodostaminen – opintopiirit olivat myös oleellinen osa 1970-luvun vasemmiston toimintaa. Lisäksi Suomessa Yhdistys 9 oli näyttänyt, että myös sukupuoleen liittyviä kysymyksiä voi käsitellä varsin menestyksekkäästikin tieteellistä tietoa hyödyntämällä ja kehittämällä. Näin MF-ryhmälle tietoon ja opiskeluun painottuva tapa olla feministinen ja sosialistinen ryhmä oli useamman tradition tulosta.

Juliet Mitchell kirjoittaa myös siitä, miten 1960-luvulla uudella tavalla ymmärretty "kokemisen politiikka", tunteiden ja henkilökohtaisten elämysten tuominen politiikan piiriin, oli yksi oleellinen osa uuden naisliikkeen taustaa. Naiset, joita yhteiskunnassa pidetään tunteiden pääasiallisina kantajina, hyötyivät ensimmäisenä tunteiden ottamisesta osaksi radikaalien politiikkaa.⁷⁴ Alice Echols nostaa esiin saman ilmiön uuden naisliikkeen taustalta, mutta muistuttaa myös, mitä henkilökohtaisen politiikalle 1960-luvun radikaaliliikkeissä tapahtui. Yhdysvaltojen opiskelijaliikkeessä henkilökohtaisen vapautumisen kysymykset tuomittiin pikkuporvarillisiksi ja toissijaisiksi vuoden 1967 myötä, kun liikkeen painopiste siirtyi lähemmäs perinteistä vasemmistoajattelua.⁷⁵ Naisten alis-

72 Mitchell, 49–51.

73 Sama, 84–86.

74 Sama, 33–34. Mitchell tosin korostaa, että kaikkein sorreтуimmille tällaisella politiikalla ei ole juurikaan annettavaa: tunteet eivät ole riippumattomia yhteiskunnallisista olosuhteista, jolloin kaikkein heikoimmassa asemassa olevilla ei ole edes vapaita tunteita. (Sama.)

75 Echols 2003 [1989], 41–44.

tus oli noussut liikkeessä esiin juuri henkilökohtaisen poliittisuuden kautta, ja nyt muutos fokuksessa helpotti sen siirtämistä syrjään.

Feministit kokivat välttämättömäksi uuden tiedon ja kokonaan uusien tutkimustapojen kehittämisen, koska tiede ja myös naisten elämää koskeva tieto oli ollut aiemmin niin tiukasti miesten hallussa. Lisäksi feministiseen ajatteluun kuului jo uuden naisliikkeen varhaisvaiheista asti ajatus tiedon ja tietämisen alueen monipuolistamisesta: tunteiden ja ruumiin tuottaman tiedon merkitys haluttiin nostaa järjen ja mielen rinnalle. Myös MF-ryhmässä pohdittiin ja kehiteltiin uusia tapoja kommunikoida esimerkiksi liikkeen avulla.⁷⁶ Tiedostamisryhmätoiminnalla oli siis sekä yksittäisten naisten elämän muutokseen tähtäävä tavoite että yleisempi, uuteen tietoon ja uudenlaiseen tiedon keruuseen suuntautuva puoli. Uudella tiedolla taas oli mahdollista rakentaa pohjaa naisliikkeen uudelle politiikalle.

76 Protokoll från MF-gruppens möte hos Bitte den 28.9.77. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

4 Feminististä sarron teoriaa

4.1 Uusi naisliike

MF-ryhmän naisille oli tärkeää määritellä kuuluvansa uuteen naisliikkeeseen. Gerd Söderholm kertoi, että ryhmälle "naisasia" määrittyi porvarilliseksi toiminnaksi, "naisliike" taas oli se, johon ryhmä katsoi kuuluvansa.¹ Boucht ja Nyström määrittelevät kirjassaan, että uusi naisliike on historiallisesti uniikki siinä mielessä, että ensimmäistä kertaa naiset niin monissa maissa ovat ryhtyneet ajamaan omaa asiaansa.² Kirjoittajat painottavat, että Suomi ei ole poikkeus muista kapitalistisista länsimaista: myös Suomessa tarvitaan naisliikettä. Vaikka väitettiin, että naisten vakaa asema suomalaisessa yhteiskunnassa tai työväenluokan voitot naisen aseman parantamisessa tekisivät uudesta naisliikkeestä Suomessa tarpeettoman, Boucht ja Nyström kirjoittavat, että naiset ovat nyt liikkeellä Suomessakin.³

Bouchtin ja Nyströmin tapa kuvata uutta naisliikettä on hyvin samanlainen kuin Juliet Mitchellin teoksen *Uusi naisliike*, joka kuuluikin MF-ryhmän ensimmäiseen "minimikirjallisuuslistaan"⁴. Molemmissa teksteissä nähdään uuden naisliikkeen yhteys aikaisempaan naisten toimintaan ja tehdään vertailuja näiden välille. Boucht ja Nyström korostavat, että aiemmin on toiminut sekä porvarillinen naisliike että työväenluokan naisliike,⁵ Mitchell taas kirjoittaa ainoastaan porvarillisesta suffragettiliikkeestä.⁶ Epäilemättä erot eri maiden naisliikkeiden historiassa ja nykyhetkessä vaikuttivat siihen, millaiset naisliikkeet määritelmään mahtuvat. Boucht ja Nyström nimittäin myös katsoivat

1 Gerd Söderholmin haastattelu 18.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

2 Boucht–Nyström, 11.

3 Sama, 13.

4 En första minimilitteraturlista. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Lista liittyyneen ryhmän ensimmäisiin dokumentoituihin kokouksiin keväällä 1974, sillä se on arkistoitu ryhmän ensimmäisessä kokouksessa pidetyn naisten työtä koskevan alustuksen yhteyteen. (Anteckningar från Fria Kvinnokursens möte 4.3.74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.)

5 Boucht–Nyström, 13.

6 Mitchell, 15–16.

SNDL:n osaksi uutta naisliikettä listatessaan sen kirjassaan naisliikkeen järjestöjen joukkoon.⁷

Uusi naisliike erottui vanhasta sekä toimintatavoiltaan että analyysiltään. Boucht ja Nyström tiivistivät tämän eron siten, että uusi naisliike on vallankumouksellinen. Se ei usko, että pelkät samat oikeudet miesten kanssa riittäisivät ja se ymmärtää, että naisten vapauttaminen vaatii uudenlaista kokonaisanalyysia, jota liike onkin muotoilemassa. Aiemmat liikkeet eivät myöskään ole menneet yhtä radikaalilla tavalla yhteiskunnan ja kulttuurin perustuksiin.⁸

Boucht ja Nyström kuvaavat uuden naisliikkeen myös marxilaisuutta täydentävänä tai korjaavana liikkeenä: naisliikkeen tavoite on viedä Marx keittiöihin ja makuuhuoneisiin⁹, siis osoittaa naisten tekemän reproduktiivisen työn sekä seksuaalisuuden merkitys sosialistiselle analyysille. Bouchtin ja Nyströmin näkemys eroaa tässä oleellisesti monista niin aikalais- kuin jälkikäteisarvioistakin. On tavallista, että uuden naisliikkeen analyysissa erotetaan toisistaan sosialistinen tai marxilainen feminismi ja radikaalifeminismi.¹⁰ Näille yhteiseksi nähdään vain henkilökohtaisen alistuksen suhde yhteiskunnan rakenteisiin, joskin esimerkiksi Minna Hagner kirjoittaa, että uuden naisliikkeen valtavirta katsoi itsensä osaksi vasemmistoa.¹¹ MF-ryhmässä kuitenkin feministisiä tekstejä luettiin nimen omaan osana sosialismin teoriaa ja sen kehittämistä.

Uusi naisliike oli lähtöisin 1960-luvun radikaaliliikkeistä, niiden avioton lapsi, kuten Boucht ja Nyström kirjoittavat.¹² Nyströmin ja Bouchtin vertaus tavoittaakin hyvin sen varsin monimutkaisen suhteen, joka naisliikkeellä oli 1960-luvun liikkeisiin: naisliikkeellä oli monia yhteisiä piirteitä muiden radikaaliliikkeiden kanssa, mutta toisaalta se syntyi aivan erityisenä vastarintana näiden liikkeiden riittämättömyydelle ja ongelmille. Alice Echols arvioi, että ilman muita aikakauden radikaaliliikkeitä naisliikkeestä olisi ainakin tullut hyvin erilainen: protestin ilmapiiri kannusti monia naisia kyseenalaistamaan myös oman asemansa rajoitukset.¹³ Juliet Mitchellin mukaan radikaaliliikkeiden

7 Boucht–Nyström, 92.

8 Sama, 12–13.

9 "[F]öra in Marx i köket och sängkammaren", Boucht–Nyström, 14.

10 Esim. Mitchell, 79–81. Mitchell tosin korostaa tarvetta radikaalifeministisen tietoisuuden ja sosialistisen yhteiskunta-analyysin yhdistämiseen (Sama, 84–89).

11 Hagner – Försti, 151–152.

12 Boucht–Nyström, 11.

13 Echols 1994, 153.

perintönä naisliikkeeseen tuli esimerkiksi omien kokemusten ja tunteiden poliittisen merkityksen korostaminen.¹⁴ Lisäksi uuden naisliikkeen syntyyn vaikuttivat osin samat sukupolvikokemukset, jotka vaikuttivat muidenkin radikaaliliikkeiden taustalla. Echolsin mukaan esimerkiksi Yhdysvalloissa talouskasvu ja kohonnut elintaso lisäsivät naisten työssäkäyntiä ja kouluttautumista, mikä johti voimakkaaseen ristiriitaan naisten todellisuuden ja heille edelleen tarjotun 1950-luvun ihanteen mukaisen kotiäidin paikan välillä.¹⁵

Erityisesti naisliikkeet olivat kuitenkin reaktio radikaaliliikkeiden ongelmiin ja rajoituksiin. Alice Echols kirjoittaa Yhdysvaltain naisliikkeestä, että sen yksi tausta oli naisten kokemusten sivuuttaminen laajemmassa radikaaliliikkeessä: kun mustien liike ja aseistakieltäytyjäliike järjestäytyivät liikkeeseen kuuluvien omien kokemusten ympärille, valkoiset naiset joutuivat väistämättä syrjään liikkeen keskiöstä.¹⁶ Tämä tarjosi kimmokkeen alkaa analysoida naisten omia kokemuksia sorrosta ja alistuksesta. Echols myös määrittelee, että vaikka feministinen liike laajeni vasta 1970-luvun puolella, se oli teemoiltaan ja toimintatavoiltaan oleellisesti 1960-lukulainen liike.¹⁷

Uusi naisliike oli kansainvälinen, mutta tämä ei tarkoittanut, että se olisi kaikkialla samanlainen tai että sillä olisi jokin kansainvälinen organisaatio. Uusi naisliike oli pikemminkin johtajuuteen kriittisesti suhtautuva, alhaalta ylöspäin järjestäytyvä ja eri paikoissa varsin itsenäisesti toimiva liike. Ajatukset ja toimintatavat kulkivat maasta toiseen feministien tavatessa toisiaan tai lukiessa toisissa maissa kirjoitettuja kirjoja tai lehtiä.¹⁸ Liikkeen kehittelemät ajatukset sovitettiin kunkin yhteiskunnan erityiseen tilanteeseen ja liikkeeseen osallistuneiden naisten yksilöllisiin kokemuksiin.

Uuden naisliikkeen erotti aiemmista naisliikkeistä sen tapa nähdä naisten alistus erityisenä ja pohjimmiltaan kaikkia naisia yhdistävänä tekijänä. Jos aiempien naisasialiikkeiden analyysi oli pysähtynyt esimerkiksi luokkaan, uuden naisliikkeen lähtökohta oli, että naiset kaikkialla maailmassa ja kaikissa yhteiskuntaluokissa voisivat saavuttaa ymmärryksen yhteisistä eduistaan. Esimerkiksi Juliet Mitchell vertaa, että suffragettiliike kompastui omaan keskiluokkaisuuteensa tavalla, jonka uusi, anti-imperialistinen naislii-

14 Mitchell, 33–34.

15 Echols 1994, 152–153.

16 Echols 2003 [1989], 37–38.

17 Echols 1994, 151.

18 Hagner – Försti, 151–152.

ke pystyisi ylittämään. Useimmat Iso-Britannian suffragettiliikkeen aktiivit eivät olleet halukkaita uhraamaan omaa luokkaetuaan eivätkä pystyneet näkemään esimerkiksi oman kamppailunsa yhteyttä sorrettujen irlantilaisten asemaan.¹⁹ Television ja globaalin tiedonvälityksen aikakaudella ei ole yllättävää, että myös uusi naisliike koki itsensä globaaliksi, kamppailuksi kaikkien naisten paremman aseman puolesta.

4.2 Patriarkaatti

Patriarkaatin käsitteestä tuli 1970-luvun lopulla keskeinen välinen naisten alistuksen analyysiin.²⁰ Patriarkaatti merkitsee sananmukaisesti isän valtaa. Feministisessä teoriassa se tarkoittaa miesten valtaa naisten yli, jonka esimerkiksi Kate Millet, eräs 1960- ja 1970-luvun feminismin keskeisiä yhdysvaltalaisia vaikuttajia, kuvaa näkyvän siinä, miten valta on miesten käsissä kaikilla yhteiskunnan alueilla. Vaikka patriarkaatin rakenne sinänsä on yksinkertainen – miehet dominoivat naisia ja vanhat miehet nuoria miehiä – järjestelmässä esiintyy Milletin mukaan paljon historiallista vaihtelua.²¹ Sosialistinen feministi Heidi Hartmann puolestaan määrittelee patriarkaatin miesten välisten sosiaalisten suhteiden verkostoksi, jolla on materiaallinen pohja. Miehet saadaan suostumaan keskinäiseen hierarkiaan, koska huonoimmassakin asemassa olevilla miehillä on kontrolli ainakin joihinkin naisiin.²²

MF-ryhmän keskusteluissa patriarkaatti sanana esiintyy melko harvoin. Keskustelupöytäkirjoissa se mainitaan ainoan kerran alustuksen otsikossa, patriarkaatti ja luokkayhteiskunta, sekä kyseisessä alustuksessa: naiset voisivat merkittävän reproduktiivisen roolinsa takia olla suuressa asemassa väestökriisin ratkaisemisessa, mutta patriarkaatti estää tämän. Lisäksi alustuksessa todetaan, että patriarkaalisuutta löytyy myös marxilaisuudesta, esimerkki tästä on vasemmiston neuvottomuus naisvaltaisten alojen matalien palkkojen edessä.²³ Feministiryhmien lehdissä patriarkaatin käsite esiintyy yhteydessä

19 Mitchell, 31–32.

20 Liljeström, Marianne: Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 111.

21 Millet, Kate: Sexual Politics. Virago Press, Lontoo 1991[1969], 25–26

22 Hartman, Heidi: The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union. Teoksessa Sargent, Lydia (toim.): Women and Revolution. A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism. Pluto Press, Lontoo 1981, 14–15.

23 Rapport från MF-gruppens söndagsstormöte hos Merit i Jollas, 28.9.1975.1972–1973
Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska

kapitalismiin tai porvarilliseen yhteiskuntaan. Kapitalismin ja patriarkaatin "kaksiyhteys" aiheuttaa työmarkkinoiden tiukan jakautumisen naisten ja miesten alueisiin²⁴. Carita Nyström puolestaan vertaa naisten vieraantumista itsestään heidän osallistuessaan patriarkaaliseen kulttuuriin siihen, miten tyväestö vieraantuu itsestään kapitalistisessa järjestelmässä.²⁵ Lehdessä porno mainittiin myös esimerkkinä patriarkaalisen yhteiskunnan naisvihasta.²⁶

Patriarkaattia ei näissä yhteyksissä juuri määritellä. Ainoa pidempi pohdinta siitä, mitä patriarkaatti MF-ryhmälle tarkoittaa, löytyy Auli Hakulisen, Carita Nyströmin ja Annlis Söderholmin *Kansan Uutisiin* kirjoittamasta mielipidekirjoituksesta *Naisliike ja sosialismi*²⁷, joka julkaistiin lehdessä huhtikuussa 1978 sen jälkeen kun kirjoittajat olivat toistuvasti kyselleet sen kohtalosta.²⁸ Kirjoitus liittyi *Kansan Uutisissa* keväällä 1978 käytyyn feminismikeskusteluun, joka lähti liikkeelle naistenpäivän jälkeen, kun lehdessä julkaistiin otsikolla *Feministisika* lyhyt, kriittinen kommentti feminismistä ja helsinkiläisten feministiryhmien naistenpäiväksi julkaisemasta lehdestä.²⁹ Hakulinen, Nyström ja Söderholm kuvaavat kirjoituksessaan otsikolla *Patriarkaatti tänään*, miten patriarkaatti, eli miesten ylivalta naisiin ja lapsiin nähden, on oleellisella tavalla kietoutunut yhteen kapitalismin kanssa ja miten se on yksi kapitalistisen järjestelmän säilymisen edellytys. Kirjoittajat toteavat patriarkaatin historiallisesti kehittyneeksi järjestelmäksi, joka saa erilaisia muotoja eri yhteiskunnissa.³⁰

Historioitsija Marianne Liljeströmin mukaan patriarkaattiteorioihin liittyy usein, kuten myös edellä MF-ryhmän keskusteluissa ja kirjoituksissa, sosialistinen analyysi kapitalistisesta yhteiskunnasta. Patriarkaatti ja kapitalismi kytketään näissä arvioissa yhteen kaksoisjärjestelmäteoriaksi: vaikka patriarkaatin ja kapitalistisen järjestelmän historiallinen

och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

24 Sexism på löpande band. Nyt mentiin – Nu går vi, 8. MF-ryhmän arkistossa olevaan kopioon on kirjoitettu käsin "Text: Gerd Söderholm". Söderholm lieneekin tekstin kirjoittaja, koska hän kirjoitti naistehdastyöläisistä myös *Ny Tid* -lehteen. Tekstissä käytetty sana, jonka olen suomentanut kaksiyhteydeksi on *tveenighet* (vrt. *treenighet*, kolmiyhteys).

25 Nyström, Carita: Naisten kulttuuri – onko sitä? Nyt mentiin – Nu går vi, 3.

26 Nyt mentiin – Nu går vi, 8.

27 Hakulinen, Auli – Nyström, Carita – Söderholm, Annlis: Naisliike ja sosialismi. *Kansan Uutiset* (KU) 19.4.1978.

28 Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009. (Nauhoitus tekijän hallussa.)

29 *Feministisika*. KU 11.3.1978. Artikkelissa naisryhmien lehteä kutsutaan *Feministit–Feminister* -lehdeksi, mutta *Feministit–Feministerna* -verkoston naistenpäivänä 1978 julkaiseman lehden nimi oli *Aikanainen–Kvinnotid*.

30 Hakulinen – Nyström – Söderholm.

kehitys on ollut eriaikaista, ne ovat silti kietoutuneet tiukasti yhteen Patriarkaattiteorioita on myöhemmin kritisoitu siitä, että ne asettavat naisten aseman ylihistoriallisesti ja yhteiskunnasta riippumattomasti samanlaiseksi eivätkä tunnusta naisten välisiä eroja. Samoin on katsottu, että patriarkaattiteoria ei mahdollista sitä itseään ylläpitävien mekanismien tarkastelua.³¹

MF-ryhmälle patriarkaatti oli toisaalta osa kapitalistista rakennetta, suorastaan yksi kapitalismin tukipilareista. Toisaalta patriarkaatti kuvasi yksinkertaisesti naisten kokemaa moninkertaista sortoa yhteiskunnassa. Ryhmässä nähtiin myös, että patriarkaatti muuttuu sekä historiallisesti että yhteiskuntajärjestelmästä toiseen. Toisaalta marxilaisuuskaan ei ollut vapaata patriarkaalisuudesta, eli naisten sorto ei ollut ainoastaan kapitalismin sivutuote. Kiinnostava piirre patriarkaatin merkityksen erittelyssä on sen korostaminen, miten patriarkaatti eristää naiset. Kirjoituksessaan *Kansan Uutisissa* Hakulinen, Nyström ja Annlis Söderholm erikseen mainitsevat, että uusi naisliike tai feminismi eivät eristä naisia, vaan tämäkin johtuu kapitalistisesta ja patriarkaalisesta yhteiskunnasta.³² Tällainen valmistautuminen naistoiminnalle esitettävään kritiikkiin sen naisia eristävästä ja sitä kautta vahingollisesta luonteesta kertonee siitä, miten voimakas epäluulo suomalaisessa vasemmistossa oli sukupuolten erillistoimintaa kohtaan.

Minna Hagner erottaa toisistaan sosialistifeministisen ja radikaalifeministisen patriarkaattinäkökulman siten, että sosialistisen feministien näkökulmasta patriarkaatti on osa kapitalismia ja radikaalifeministeille taas erillinen yhteiskunnallinen järjestys.³³ Nämä vaihtoehdot jättävät väliinsä sen, miten MF-ryhmässä analysoitiin patriarkaatin ja kapitalismin suhdetta: kapitalismi ja patriarkaatti ovat ne kaksi rinnakkaista järjestelmää, jotka selittävät yhteiskuntien nykymuodon. Tästä näkökulmasta sosialististen feministien tehtävänä oli lisätä sosialistiseen analyysiin sukupuolen, ja siis patriarkaatin, merkitys, jotta sosialistinen teoria selittäisi aikaisempaa täsmällisemmin yhteiskuntaa kokonaisuudessaan.

31 Liljeström, 112–113.

32 Hakulinen – Nyström – Söderholm.

33 Hagner – Försti, 152.

4.3 Sisaruuden näkökulma

Uuden naisliikkeen ehkä tunnetuimman sloganin, "henkilökohtainen on poliittista", rinnalla toinen liikkeen merkittävä tunnus oli "sisaruus on voimaa", *sisterhood is powerful*. Sisaruuden voima liittyy usein ajatukseen kaikkia naisia yhdistävästä kamppailusta kaikkien naisten vapautumisen puolesta. Sisaruus on ollut myös ja ehkä ennen kaikkea käytännöllinen näkökulma uudessa naisliikkeessä: se on kertonut valinnasta työskennellä ensisijaisesti toisten naisten kanssa. MF-ryhmän manifestiluonnoksessa määritellään, että naisten on itse, pelkissä naisryhmissä, aloitettava oman tilanteensa analyysi, vaikka myös yhteistyötä miesten kanssa tarvitaan: mikäli ryhmissä olisi läsnä sekä naisia että miehiä, olisi riskinä päätyminen perinteiseen sukupuolijakoon keskusteluissa.³⁴

Boucht ja Nyström esittävät kirjassaan arkisia ohjeita siihen, miten naiset voivat käytännössä osoittaa solidaarisuutta toisilleen. Ohjeet sisaruuteen julkaistiin myös feministiryhmien naistenpäivämonisteessa vuonna 1976 ja *Nyt mentiin – Nu går vi* -lehdessä vuonna 1977³⁵, joissa tiivistettiin ja suomennettiin Bouchtin ja Nyströmin kirjan luvut sisaruudesta ja naisten välisestä solidaarisuudesta. Lehdessä sisaruus määritellään tarkoittamaan sitä, että naiset tunnistavat toisissaan kamppailun alistusta vastaan ja osoittavat solidaarisuutta yhteisessä taistelussa. Sen sijaan sisaruus ei tarkoita kritiikitöntä tukea kaikille naisille kaikissa heidän tavoitteissaan.³⁶

Ohjeet kirjassa ja lehdissä ovat oleellisesti samansisältöiset. Ne alkavat kohdistamalla huomion sanoihin, joilla naiset puhuvat toisista naisista: naisten tulee tukea toistensa identiteettiä eikä vahvistaa miesten naisista muodostamia ennakkoluuloja.³⁷ Boucht ja Nyström kirjoittavatkin toisaalla, että uudessa naisliikkeessä naisidentiteettiä etsitään muualta kuin miesten yhteiskunnan vääristyneistä naiskuvista.³⁸ Lisäksi ohjeissa kannustetaan pois naisten tavasta vähätellä omia tarpeitaan ja omaa työtään: "Sävyisä itsensä kieltäminen ei ole mikään hyve, se on rikos muita naisia ja heidän taisteluaan vastaan."³⁹ Naisten oman panoksen esiin nostamisessa näkyy uuden naisliikkeen toimijoiden tausta: monet naiset olivat aloittaneet poliittisen toimintansa liikkeissä, joissa kyllä

34 Utkast till MF-gruppens manifest (1975). 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

35 Naisten keskinäinen solidaarisuus. *Nyt mentiin – Nu går vi*, 2.

36 Sama.

37 Boucht–Nyström, 89.

38 Sama, 17–18.

39 Naisten keskinäinen solidaarisuus. *Nyt mentiin – Nu går vi*, 2.

vannottiin tasa-arvon nimiin, mutta tosiasiasa naisten työpanosta vähäteltiin.⁴⁰ Lopuksi *Nyt mentiin – Nu går vi* -lehden ohjeissa todetaan, että myös niiden naisten, jotka eivät itse voi tai halua liittyä uuteen naisliikkeeseen, pitäisi olla liikkeelle solidaarisia tuemalla sitä ja rohkaisemalla liikkeeseen osallistuvia.⁴¹

Ohjeet sisaruuteen korostavat myös naisnäkökulman tärkeyttä: "Onko naiset jälleen keran unohdettu tästä analyysistä? Naisten osuudesta usein vaietaan. Meidän on itse huomattava tämä ja vastustettava sitä."⁴² Boucht ja Nyström nostavat myös esiin naistutkimuksen ja uuden naisliikkeen yhteyden. He kutsuvat uutta naisliikettä norjalaisen feministin Berit Åsin sanoin "naisten paljasjalkayliopistoksi": Naisryhmät kaikkialla maailmassa tekevät perustutkimusta oman elämänsä todellisuudesta, tähän saakka tieteessä unohdetusta alueesta. Samalla naiset joutuvat muuttamaan tieteen arvostuksia ja metodeja, sillä aiemmat ovat miesten tekemiä.⁴³

Naisnäkökulman ajatus liittyy vahvasti 1970-luvulla kehittymässä olleeseen naistutkimukseen. Vuonna 1979 julkaistussa teoksessaan *Naisnäkökulmia* Katarina Eskola, Elina Haavio-Mannila ja Riitta Jallinoja määrittelevät naisnäkökulman erityisesti naistutkimukselle tyypilliseksi asenteeksi, joka on kriittinen sekä perinteiselle yhteiskuntatieteelle että tasa-arvotutkimukselle. Naisnäkökulmasta katsoen naisten asema ei ole tulosta vain miesten harjoittamasta alistuksesta, vaan myös naisten omasta toiminnasta ja valinnoista. Naisnäkökulma kääntää katseen pois siitä, mitä naisilta miehiin verrattuna puuttuu tai mitä he eivät tee ja kysyy sen sijaan, millaisia naiset ovat ja mitä he tekevät. Naisnäkökulma rinnastuu myös ajatukseen naiskulttuurista, joka tarkoittaa naistutkimuksessa usein yhteiskunnassa piiloon jääneitä mutta naisille keskeisiä arvoja, kuten inhimillisyyttä ja hellyyttä.⁴⁴

Yhtenäisen naisnäkökulman kritiikki on ollut yksi feminismiin oleellisimpia keskusteluja 1970-luvun jälkeen. Tässä keskustelussa on käsitelty naisten välisten erojen merkitystä feminismille ja naistutkimukselle. Esimerkiksi luokkaerot, etniset erot tai erot seksuaalisessa suuntautumisessa erottavat naisia toisistaan siten, että on vaikea nähdä, mikä

40 Esim. Yhdysvaltojen Vietnamin-sodan aikaisesta aseistakieltäytyjäliikkeestä Echols 2003 [1989], 38.

41 Naisten keskinäinen solidaarisuus. *Nyt mentiin – Nu går vi*, 2.

42 Boucht–Nyström, 18–19.

43 Sama, 17–18.

44 Eskola, Katarina – Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta: Alkusanat. Teoksessa Eskola, Katarina – Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta (toim.): *Naisnäkökulmia*. WSOY, Helsinki 1979, 10–11.

kaikkia naisia edes voisi yhdistää.⁴⁵ Suomalaisessa keskustelussa ei ole juuri puhuttu etnisistä eroista, samoin keskustelu seksuaalisuuteen liittyvistä eroista oli melko vähäistä. Sen sijaan naisten välisten luokkaerojen käsittely on ollut etenkin sosialistinaisille oleellista. MF-ryhmässäkin keskusteltiin siitä, mikä yhdistää naisia yli luokkarajojen ja suunniteltiin tutustumista eri naisjärjestöjen ohjelmiin, jotta voitaisiin paneutua sosialistisen ja porvarillisen feminismin eroihin.⁴⁶

Feministisen teorian tutkija Clare Hemmingsin mukaan erityisesti 1970-luku näyttäytyy feministisissä keskusteluissa essentialismin, eli sukupuolen olemuksellisuuden ja muutumattomuuden, ja yhden, eroja tunnustamattoman, naisidentiteetin vuosikymmenenä.⁴⁷ Esimerkiksi Alice Echols kuvaa, miten kysymys naisten välisistä eroista nousi esiin Yhdysvaltojen naisliikkeessä vasta 1980-luvun puolella: aiemmin naisliikettä oli dominoinut valkoisen, keskiluokkaisen heteronaisen näkökulma. Echols myös korostaa, ettei naisten moninaisuus myöhemminkään päässyt täysin esiin: naiset ehkä ryhmiteltiin hienojakoisemmin, olettamatta kaikkien naisten jakavan samaa todellisuutta, mutta ryhmien sisäinen moninaisuus jäi usein huomaamatta.⁴⁸

MF-ryhmän keskusteluissa ja teksteissä näkyy toisaalta samankaltaisuuden oletaminen, uuden naisidentiteetin ja naisnäkökulman etsiminen, mutta toisaalta myös naisten erojen, etenkin luokkaerojen näkyväksi nostaminen. Jo se, että kysymystä luokkarajoista ja -eroista pitää käsitellä, kertoo, ettei oletus naisten yhteisestä asemasta ole millään tavalla ongelmaton. Toisaalta keskusteluissa ja teksteissä puhutaan usein naisesta yksikössä (*kvinnan*) tavalla, joka asettaa kaikki naiset samankaltaiseen asemaan tai saa analyysin ainakin vaikuttamaan siltä, että puheena olevan naisen paikalle käy kuka tahansa nainen, eroista huolimatta.

45 Esim. Rojola, Lea: *Ero*. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 166.

46 Protokoll fört vid MF-gruppens möte den 15/9-75 hos Vera. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

47 Käsitys 1970-luvusta essentialismin aikana on vaikuttanut keskusteluun jopa siinä määrin, että se voi olla riittävä syy nykylukijalle olla tutustumatta 1970-luvun teksteihin. Hemmings kuvaakin omaa yllätystään löytäessään 1970-luvun feministisen kirjallisuuden suuret sisäiset mielipide-erot ja monipuoliset keskustelut. Hemmings, Clare: *Telling feminist stories*. *Feminist Theory*, elokuu 2005, 6 (2), 120.

48 Echols 1994, 166–167.

Hemmingsin mukaan feminismin vuosikymmenten tyypittely on erityisen voimakasta teksteissä, jossa sitä käytetään eräänlaisena yleisesti hyväksyttynä ("*common-sense*") selvityksenä feministisen ajattelun menneisyydestä ennen varsinaisiin omiin tutkimuskohteisiin siirtymistä. Se on myös kiinnostavassa ristiriidassa samojen tekstien usein painottaman feminismien moninaisuuden ja moniäänisyyden kanssa.⁴⁹ Hemmings ja Josephine Brain kirjoittavat, että 1970-luvun essentialismia käytetään feministisen keskustelun nykytilan paremmuuden oikeuttamiseen. Toisaalta sama essentialismin kertomus toimii myös sen muistuttamiseen, että jokin erilaisuuksien paljoutta ja hajaannusta edeltänyt yhteisen sisaruuden alkutila feministisessä keskustelussa on mahdollinen: voimme kaivata sitä nyt, koska emme silloin ymmärtäneet sen ongelmallisuutta.⁵⁰

MF-ryhmän naisten keskustelujen perusteella näyttää, ettei jakamaton, ongelmattomasti kaikki naiset samastava sisaruus ollut ainakaan näille 1970-luvun feministeille mahdollinen. Koska uuden naisliikkeen keskustelut lähtivät liikkeelle naisten omassa elämässään kokeman yhteiskunnallisesta analyysistä, on oikeastaan ajatus erojen sivuuttamisesta melko ristiriitainen. Naisryhmien käytännön työssä erilaisista taustoista ja elämäntilanteista johtuvat erot tulevat väkisin eteen, ja niiden sivuuttaminen vaatisi uuden naisliikkeen keskeisestä periaatteesta – naisten kokemusten vakavasti ottamisesta – luopumista.

Jos sisaruus taas ajatellaan asenteena ja ikään kuin toimintaohjeena, kuten olen edellä esittänyt MF-ryhmän tekevän, se ei vaadi niinkään ajatusta kaikkien naisten samankaltaisuudesta, vaan pikemminkin sellaisen yhteiskunnallisen suhteen tunnistamista, joka asettaa naiset keskenään suhteellisen samankaltaiseen asemaan. Sisaruus on siten tämän aseman tunnistamista, tunnustamista ja toimintaa lähtien tästä yhteisestä asemasta niiltä osin kuin se on yhteinen. Vaikuttaa siltä, että tällainen varsin pragmaattinen ja naisten todellisiin kokemuksiin pohjautuva näkökulma sisaruuteen saattoi osin säästää MF-ryhmää sellaiselta ydinnaisuuden etsinnältä ja naisidentiteetin korostamiselta, joka ainakin Alice Echolsin mukaan näivetti yhdysvaltalaisesta naisliikettä.⁵¹

49 Hemmings, 117.

50 Hemmings, Clare – Brain, Josephine: *Imagining the Feminist Seventies*. Teoksessa Graham, Helen (toim.): *Feminist Seventies*. Raw Nerve, York 2003, 14.

51 Echols 1994, 166.

4.4 Naisten asema historiassa

MF-ryhmässä puhuttiin paljon naisten historiasta ja naisten sorron pitkistä linjasta – Gers Söderholmin sanoin "nyt me otamme selvää, mitä te [miehet, RT] oikein olette tehneet meille"⁵². Ryhmässä pitämässään esitelmässä Söderholm käsitteli noituutta esimerkkinä naisten sorron historiasta: hän kutsui noitavainoja historian häpeällisimmäksi kansanmurhaksi. Söderholm nosti esiin, miten vain naisten magia on nähty vaarallisena, miehille samat teot ovat voineet olla aivan sallittuja.⁵³ Söderholm kirjoitti samasta aiheesta myös artikkelin *Aikanainen – Kvinnotid* -lehteen. Artikkelissa Söderholm esittelee paitsi noitavainojen historiaa, myös niiden ideologista perustaa, jonka hän näki löytyvän erityisesti kristinuskon naisvihamielisyydestä ja naisten seksuaalisuuden demonisoinnista. Söderholm kiinnitti huomiota myös siihen, että noituudesta syytetyt naiset ovat mykkiä uhreja, joiden ääni ei edelleenkään kuulu.⁵⁴

MF-ryhmän keväällä 1975 kokoama näytelmä taas korosti naisten työnteon merkitystä ja naisten toimijuutta historiassa, ei niinkään naisten sortoa ja alistusta. Tätä asennetta kuvasi myös näytelmän otsikko, *Kvinnornas svaghet är bara en saga* – Naisten heikkous on vain satua. Näytelmän tavoitteena oli osoittaa naisten näkymättömäksi jäänyt työpanos ja nostaa esiin naisten taistelua läpi historian. Näytelmä kuvasi naisia työssä muinaisesta Egyptistä teollistumisen alun Englantiin ja nykypäivän "tasa-arvoaikaan". Toisaalta myöskään naisten alistuksen näkökulma ei puuttunut näytelmästä, sillä siinä nostettiin esiin historiassa vaikuttaneiden miesten naisia koskevia käsityksiä, jotka olivat usein varsin vähätteleviä.⁵⁵

Myös Boucht ja Nyström käsittelevät kirjassaan sitä, millaisen historiallisen taustan tulosta naisten alistus on ja miten se on muuttunut historian aikana. Muutokset elinkeinoissa aiheuttivat heidän mukaansa myös muutoksia naisten asemassa: siirtyminen maanviljelykseen teki naisten työstä toimeentulolle tärkeää. Samoin naiset kokeilivat erilaisten kasvien käyttöä lääkitsemiseen: "[M]eidän esiäitimme olivat ensimmäisiä lää-

52 Ingström, 56.

53 Protokoll från MF-gruppens möte på Mechelngatan 19 A, Helsingfors den 23.1.1978. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

54 Söderholm, Gerd: De stora kvinnoförföljelserna. Historiens skändligaste folkmord. *Aikanainen – Kvinnotid* 8.3.1978.

55 *Kvinnornas svaghet är bara en saga!* *Ny Tid* 6.3.1975.

käreitä⁵⁶, kirjoittavat Boucht ja Nyström ja lisäävät, että tieto oli tuolloin naisten käsissä. Samoin, koska maanviljelys vaati paljon työvoimaa, äitiyttä pidettiin arvossa. Kuitenkin, korostavat kirjoittajat, naisten arvostuksen keskeisin syy oli heidän merkityksensä maataloustuotannossa, ei äitiys.⁵⁷

Yksi 1970-luvun feministien tavoite olikin löytää ja tunnistaa historiassa vaikuttaneita naisia, nostaa esiin naisten merkitystä ihmiskunnan historialle ja näyttää naisiin kohdistettu alistus eri aikoina. Tämä oli myös naistutkimuksen ja etenkin naishistorian tutkimuksen ensimmäisiä tehtäviä, kirjoittaa naiset näkyviin historiassa. Eräs 1970-luvun feminismiin ja naishistoriaan liitetty käsitys koskee esihistoriallista matriarkaattia. Se tarkoittaa ajatusta, että ennen patriarkaalista järjestystä ihmiset olisivat eläneet naisten hallitsemissa yhteisöissä ja suvuissa. Oikeastaan ajatus esihistoriallisesta matriarkaatista on osa 1800-luvun antropologista teoriaa ja tuli myös 1970-luvun feministien käyttöön sosialismin teoriasta, Freidrich Engelsiltä. Engels kirjoitti, että vasta yksityisomistuksen vakiintuminen nosti miehet valtaan, koska omaisuuden siirtyminen seuraavalle sukupolvelle oikean miehen jälkeläisiä piti varmistaa.⁵⁸ Esihistoriallisen matriarkaatin olettamisen tai naisten esihistoriallisen aseman korostamisen merkitys feministeille oli nähdäkseeni siinä, miten se historiallistaa patriarkaatin. Miesten ylivalta ei ole jokin luonnolainkaltainen kaikkialla ja aina vallitseva asiantila, vaan yhteiskunnallinen suhde, jonka muuttaminen on mahdollista.

MF-ryhmässä pidetyssä alustuksessa syksyllä 1975 naisten alistusta pidettiin, kuten Engelsin ajattelussa, ihmiskunnan historiassa tapahtuneiden muutosten seurauksena. Alustuksen mukaan primitiivisessä yhteiskunnassa naisten tehtäviä pidettiin tärkeinä ja tuotantoa, josta naiset vastasivat, ainoana varmana.⁵⁹ Alustuksessa ei kuitenkaan puhuttu matriarkaatista, eikä otettu kantaa naisten mahdolliseen vallankäyttöön primitiivisissä yhteisöissä. Matriarkaattiin viitattiin ainoastaan naisryhmien suunnitelmassa kesäleiri-ohjelmaksi: yksi leirillä käsiteltävistä teemoista olisi naishistoria ja matriarkaatti.⁶⁰

56 Boucht – Nyström, 41.

57 Sama, 39–42.

58 Engels, 72–74.

59 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

60 Om sommarens läger! Mariella Lindén naisryhmille. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

Osa 1970-luvun feministeistä halusi nostaa sukupuolen tuotantovoimien sijaan keskeisimmäksi historiaa ohjaavaksi jaoksi. Shulamith Firestone, jonka teosta *The Dialectic of Sex* luettiin myös MF-ryhmässä, käänsi yhteiskuntarakenteen määrääväksi tekijäksi sukupuolijaon ja sitä kautta yhteiskunnallisen vapautuksen tarjoajaksi naisten ja miesten vapautumisen sukupuolestaan ja biologisesta lisääntymisestä.⁶¹ MF-ryhmän naiset eivät menneet näin pitkälle: mielipidekirjoituksessaan Hakulinen, Nyström ja Annlis Söderholm totesivat, että myös sosialististen feministien käsityksen mukaan historiaa liikuttavat tuotantovoimien suhteet ja hallinta, eivät sukupuolisuhteet. Tärkeää sen sijaan on, ettei luokkataistelu pääse määrittämään naisten sortoa toissijaiseksi, sosialistisen vallankumouksen myötä automaattisesti ratkeavaksi ongelmaksi.⁶²

Eron käsityksessä siitä, mikä historiaa ohjaa, voikin katsoa yhdeksi eroksi sosialististen feministien ja varsinaisten radikaalifeministien välillä. Vaikka myös radikaalifeminismin pohja oli monella tapaa marxilaisuudessa, se erosi sosialistisesta feminismistä siinä, että se nosti sukupuolen tuotantoa tärkeämmäksi yhteiskuntaa liikuttavaksi voimaksi. Sosialistiset feministit taas pyrkivät yhdistämään sosialismin ja feminismin teorian sellaiseksi kokonaisnäkemykseksi yhteiskunnasta, jossa kumpikaan ei olisi toiselle alisteinen.

MF-ryhmän naisille historia oli merkittävä myös sikäli, että he halusivat nostaa esiin naisliikkeen historiaa ja traditioita, joihin he itsekin liittyivät. Esimerkiksi Boucht ja Nyström kirjoittavat kirjassaan, ettei naisliikkeen pitkää jatkumoa saa unohtaa: uudella naisliikkeellä on oleellisia edeltäjiä, mutta se on nyt laadullisesti uudenlaisessa vaiheessa, jossa naiset kehittävät ensimmäistä kertaa koko yhteiskunnan perusteita ravistavaa uutta, itsenäistä teoriaa.⁶³ Uudelle vaiheelle keskeistä oli myös naishistorian nostaminen esiin: Gerd Söderholm toteaa Pia Ingströmin haastattelussa, että MF-ryhmässä ajateltiin, että he ovat ensimmäiset, joita naisten historia kiinnostaa.⁶⁴

Kirjassaan Boucht ja Nyström myös esittelevät hieman suomalaisen naisliikkeen historiaa. He arvioivat, että Suomen myöhäinen teollistuminen vaikutti siihen, ettei naisten poliittinen organisoituminen kohdannut samanlaista vastarintaa kuin monissa muissa

61 Firestone, 1–14.

62 Hakulinen – Nyström – Söderholm.

63 Boucht – Nyström, 13.

64 Ingström, 56.

Euroopan maissa. Kirjoittajat esittelevät 1800-luvun puolelta niin porvarillisen naisliikkeen, Unionin, kuin myös itsenäisen työläisnaisliikkeen synnyn. Työläisnaisliikkeen vaikutus äänioikeuskamppailussa nostetaan myös tekstissä esiin.⁶⁵ Äänioikeudesta ja sen varhaisesta saavuttamisesta syntyneestä myytistä tasa-arvoisesta Suomesta kirjoittavat esiin myös Mariella Lindén ja Brita Wilhelms *Aikanainen – Kvinnotid* -lehdessä: usko suomalaisen naisen vapauteen on sitkeä, etenkin, kun niin monet naiset Suomessa käyvät palkkatyössä.⁶⁶

Äänioikeustaistelusta Boucht ja Nyström siirtyvät suoraan 1970-luvun Suomeen. Ironista heidän mukaansa on, että naisten taistelun historia on niin monilta unohtunut: "Kuitenkin nykyään juuri Suomessa naiset lähes liikuttavalla yksimielisyydellä irtisanoutuvat kaikesta yhteistyöstä feminismiin tai naisasian kanssa!"⁶⁷ Naiskysymysten katsottiin heidän mukaansa Suomessa ratkeavan osana suurempia yhteiskunnallisia keskusteluja siten, ettei erillistä naisliikettä tarvita. Yhdistys 9:kin lakkautettiin, koska sen esiin nostamia ongelmia voidaan ratkoa puolueissa ja ammattiyhdistysliikkeessä. Kirjoittajien mukaan hyvin pienellä etsimisellä nousevat tästä huolimatta esiin ne epäoikeudenmukaisuudet, joita naiset kokevat sukupuolensa vuoksi – nämä kokemukset eivät vain ole aiemmin kanavoituneet yhteiskunnalliseen keskusteluun systemaattisella ja tieteellisellä tavalla.⁶⁸

Historioitsija Karen Offen kirjoittaa, että 1960- ja 1970-lukujen nuoret feministit tunsivat aloittavansa "vuodesta nolla": naisliikkeiden pitkä ja monipuolinen historia ei ollut tavoittanut heitä.⁶⁹ MF-ryhmän kohdalla asia kuitenkin tuntuu olleen toisin. MF-ryhmälle naisten taistelun historia oli oleellinen osa pohjaa, jolta uusi naisliike ponnisti. Tavaltaan yhtenä esimerkkinä siitä, miten ryhmä halusi liittyä naisliikkeen historiaan voi pitää myös sitä, että ryhmä säilytti ja lopulta järjesti ja arkistoi oman historiansa. Ryhmälle oli tärkeää, ettei myöskään heidän työnsä ja osuutensa naisliikkeessä häviä ja unohdu.

MF-ryhmän suhdetta historiaan voi selittää osin ryhmän sitoutumisella sosialismiin ja työväen naisliikkeeseen. Marxilainen sosialismi on pohjaltaan historiallinen teoria. Se

65 Boucht – Nyström, 36.

66 Lindén – Wilhelms, 4.

67 Boucht – Nyström, 37.

68 Sama, 37.

69 Offen, 3. Offenin väitteen yleisyyttä on ehkä muutenkin syytä epäillä – myös Juliet Mitchell kirjoittaa naisliikkeen pitkästä historiasta ja sen merkityksestä (Mitchell, 15–16).

lähtee historian selittämisestä uudelleen tuotantosuhteiden avulla ja kamppailuna tuotantovälineiden omistuksesta.⁷⁰ Sosialismin teorian historiallisuus tekee luonnolliseksi nostaa myös sosialistisessa feminismissä esiin naisten historiaa ja sen merkitystä.

⁷⁰ Marx, Karl – Engels, Friedrich: Kommunistinen manifesti. Suomentaneet Koivisto, Juha – Mäki, Markku – Uusitupa, Timo. Vastapaino, Tampere 1998, 36–38.

5 Naiset yksityisessä ja julkisessa

5.1 Feministit ja julkinen-yksityinen -jako

Feministisissä keskusteluissa on puhuttu paljon yhteiskunnan jaosta yksityiseen ja julkiseen alueeseen. Yksityinen on perinteisesti rajattu naisten alueeksi, kun taas julkinen on kuulunut miehille. Toisaalta miehille myös näiden alueiden välisen rajan ylittäminen on ollut vaivattomampaa kuin naisille. Feministit ovat kritisoineet yksityisen ja julkisen jakoon liittyvää hierarkiaa, jossa yksityisen merkitystä on vähätelty ja julkisen korostettu. Samoin on kritisoitu tiukkaa rajanvetoa yksityisen ja julkisen välillä. Kun perinteisessä liberalistisessa teoriassa on katsottu, että yksityisen, kodin, asiat eivät kuulu muille, feministit ovat pyrkineet nostamaan julkiselle areenalle myös naisille tärkeitä yksityisen alueen kysymyksiä.¹ Julkisuuteen nostaminen on keino tuoda naisten huolia poliittisen keskustelun osaksi, koska poliittinen on tiukasti mielletty osaksi julkista.² Toisaalta feministit ovat kiinnittäneet huomiota siihen, miten julkisen vallan tunkeutuminen yksityisen alueelle myös osaltaan rajaa naisten vapautta ja toimintaa omassa tilassaan: naisen yksityinenkään ei ole hänen omaansa.³

MF-ryhmässä keskusteltiin paljon naisten kokemusten yksityistämisestä ja sen aiheuttamista ongelmista. Samoin suhde yksityiselämään ja siihen kuuluvien kysymysten nostaminen tärkeiksi nähtiin ryhmässä erityisinä uuden naisliikkeen agendalla olevina asioina. Yksityiselämä kuvattiin toisaalta alueeksi, jossa naisten kohtaama alistus näkyi kaikkein selvimmin, toisaalta taas karkotuspaikaksi, jonne naiset työnnetään julkisesta. Yksityiselämä määriteltiin ryhmässä tarkoittamaan keskinäistä sopimusta, jolla ihmiset päästävät toisen omaan elämäänsä. Jotta yksityiselämään olisi mahdollista puuttua ja se voitaisiin politisoida, pitäisi tämä sopimus päästä ylittämään: ongelmallista olikin, miten voitaisiin tavoittaa ne naiset, jotka elävät yksityistetyn perhe-elämän piirissä.⁴

1 Julkunen, Raija: Feministiseen analyysiin. Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino, Tampere 1995, 15–23.

2 Keränen, Maija: Yksityisen ja julkisen muuttuvat rajat. Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino, Tampere 1995, 46–47.

3 Julkunen 1995, 23.

4 Temamötet om privatlivet 23.11.75. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

Myös Birgitta Boucht ja Carita Nyström kirjoittavat kirjassaan siitä vaarasta, joka liittyy naisen elämän kokemiseen ensisijaisesti osaksi yksityistä. Miehet voivat kompensoida oman yksityiselämänsä epäonnistumisia pärjäämisellään julkisessa elämässä, kuten työssä tai yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa, mutta naisille yksityiselämässä epäonnistuminen tarkoittaa epäonnistumista naisena.⁵ Tästä syystä, ja koska naisten yksityiselämään liittyviä kysymyksiä on kirjoittajien mielestä käsitelty vielä liian vähän, he korostavat kirjassaan juuri naisten elämän ja alistuksen yksityisempiä puolia.⁶

Sekä Bouchtin ja Nyströmin kirjassa että MF-ryhmän keskusteluissa seksuaalisuus ja yksityiselämä erotetaan toisistaan. Boucht ja Nyström käsittelevät erikseen sitä, miten seksuaalisuus on myös mitä suurimmassa määrin poliittinen kysymys. Toisaalta erilliseen käsittelyyn otetaan kaksi sfääriä, julkinen ja yksityinen, ja osana yksityistä käsitellään muita yksityiselämän kysymyksiä kuin seksuaalisuutta sinänsä – perhettä, äitiyttä ja kotia.⁷ MF-ryhmässä taas syksyllä 1975 ja keväällä 1976 toimineiden pienryhmien teemoina olivat aluksi seksuaalisuus, yksityiselämä (*privatlivet*) ja ydinperhe.⁸ Myöhemmin nämä kolme ryhmää yhdistettiin kahdeksi, jotta ne toimisivat paremmin: jäljelle jäivät pienryhmät seksuaalisuudesta ja yksityiselämästä.⁹ Lisäksi ryhmän pitämässä luentosarjassa Sipoon kansalaisopistossa syksyllä 1975 käsiteltiin erillisillä kerroilla toisaalta kotityötä, toisaalta perhettä ja seksuaalisuutta ja vielä erikseen yksityiselämää naisen karkotuspaikkana.¹⁰

Vaikka seksuaalisuus toki mitä suurimmassa määrin kuuluu myös yksityiseen, erottelulle yksityisen ja seksuaalisuuden välillä saattaa olla pohjana talous ja marxilainen ajattelu, jossa talouden vaikutus yhteiskunnan rakenteeseen ja myös tapoihin analysoida yhteiskuntaa on perustava. Boucht ja Nyström kirjoittavat, kuinka jako yksityiseen ja julkiseen alueeseen perustuu jaolle produktioon ja reproduktioon kapitalistisessa tuotanto-

5 Boucht – Nyström, 62–64.

6 Sama, 55.

7 Sama, 45–46.

8 Pekkala-seminariet söndagen den 24 augusti 1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

9 Rapport Pekkala 6.2.-8.2.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

10 Arbetsordning för Pekkala-motet 23–24. aug. 1975 i Ruovesi. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

tavassa¹¹ – siis hyvin taloudellisille käsitteille. Seksuaalisuuden paikka tällaisessa talouden perustuvassa käsitteellistämässä on epäselvä: seksuaalisuus voi sen kaupallisen käytön vuoksi kuulua julkiseen ja tuotantoon, mutta osana perheeseen ja lisääntymiseen eli reproduktioon liittyviä kysymyksiä yhtä lailla yksityiseen. Toisaalta sellaisilla seksuaalisuuden aspekteilla, joita ryhmässä käsiteltiin, kuten oman ruumiin kokemisella tai seksuaalisilla kokemuksilla, ei välttämättä ole lainkaan paikkaa talouden pohjalta ymmärrettyssä yhteiskunnan analyysissä. Siksi ne saattavat jäädä kokonaan myös yksityinen-julkinen -jaon ulkopuolella.¹² Myöskään sellaista naisten kokemaa seksuaalista sortoa, jota ei voida suoraviivaisesti palauttaa talouden rakenteisiin tai lisääntymiseen liittyviin kysymyksiin, ei ole helppo lähestyä tämän kehyksen sisällä.

Eräs seksuaalisuuteen, yksityiseen ja julkiseen liittynyt kysymys, jota ryhmässä hiukan sivuttiin, mutta ei juuri käsitelty, oli keskustelu prostituutiosta. Ryhmässä luettiin Kate Milletin teosta *The Prostitution Papers*, jossa Millet pyrkii raportoimaan kahden prostituoidun tarinat sellaisina kuin he itse ovat ne kertoneet.¹³ Ryhmässä kirja koettiin uusien näkökulmien avaavaksi – kirjan luettuaan oli esimerkiksi mahdollista hallita ärtymystään kaikenlaisia prostituutiosta kirjoittavia professoreja kohtaan¹⁴. Prostituutio nousi esille myös naisryhmien yhteisseminaarissa kesällä 1976, jossa aiheesta pidettiin alustus. Alustuksessa käsiteltiin prostituution erilaisia lajeja ja syitä, miksi päädytään prostituoiduksi. Lisäksi keskustelua varten kysyttiin, onko muilla naisilla jotakin yhteistä prostituoitujen kanssa.¹⁵

11 Boucht – Nyström, 45.

12 Hiukan vastaavalla tavalla seksuaalisuuden jääminen tämän jaon ulkopuolelle, eikä siksi oikeastaan osaksi yksityistäkään, näkyy Leena Eräsaaren, Raija Julkusen ja Harriet Siliuksen toimittamassa kirjassa *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Teoksessa käsitellään äitiyttä, naiseutta ja naisten asemaa perheissä, mutta seksuaalisuuden käsittely suoranaisesti jää tekstissä hyvin vähälle. Tätä selittänee kirjan tehtävä hyvinvointivaltion ja julkinen-yksityinen -jaon yhteyksien hahmottajana. Hyvinvointivaltiota taloudellisena järjestelynä ei kiinnosta ihmisten seksuaalisuus, jos se ei liity reproduktioon. (Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Vastapaino, Tampere 1995.)

13 Millet selittää autenttisuuteen pyrkivää otettaan sitoutumisellaan naisten tarinoiden kuunteluun ja sillä, että hän halusi irtaantua akateemisen tutkimuksen etäännytetystä tyylistä tavoitukseensa naisten kokemukset. Millet, Kate: *The Prostitution Papers. A candid dialogue*. Paladin, Frogmore 1975 [1971] 10.

14 Rapport från MF-gruppens möte hos Ciso den 14.1.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

15 Prostitution. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

Prostituutiolla on siinä mielessä erityinen asema julkisen ja yksityisen rajalla, että sen kohdalla yhdistyvät ilmiselvällä tavalla seksuaalisuus ja raha. Toisaalta juuri tästä syystä prostituution voi katsoa edustavan pelkistetyimmässä muodossaan kaikkia niitä suhteita, joissa naiset vaihtavat emotionaalisia tai seksuaalisia palveluksia miesten tarjoamaan taloudelliseen turvaan. Etenkin sosialistisessa perinteessä avioliittoa onkin kutsuttu lailliseksi prostituutioksi. Vielä 1900-luvun alussa sosialistinaiset olivat lähestyneet prostituutiota kysymyksenä työväenluokan tyttöjen alistuksesta: työväenliikkeen naiset syyttivät ylempien luokkien miehiä ja naisia työläistyttöihin kohdistuvasta riistosta, jonka aikakauden kaksinaismoraali salli.¹⁶ MF-ryhmän keskusteluissa kuitenkin yhteysluokan ja sukupuolen välillä ei näyttäytynyt prostituutiosta keskeisenä, vaan prostituutiokeskustelu näyttäisi liittyneen enemmän kysymyksiin kaikkien naisten asemasta yhteiskunnassa.

Prostituutiota käsiteltiin MF-ryhmässä varsin vähän huolimatta siitä, että se olisi mahdollista tulkita yhtenä kärjistyneimpänä naisten sarron muotona. Syynä tähän lienee, että 1970-luvulla ja jo 1960-luvulla prostituutio oli Suomessa varsin näkymätöntä. Aiemmin prostituutio oli noussut naisliikkeen kysymykseksi, koska liikkeessä mukana olleet naiset näkivät sitä arkipäivässään – Antti Häkkinen arvioi, että 1960-luvulle saakka prostituoidut eivät olleet Helsingin katukuvassa harvinainen näky.¹⁷ Vuonna 1978 taas Mariella Lindén Rödkarringarna-ryhmästä ja Brita Wilhelms MF-ryhmästä arvioivat *Aikainen – Kvinnotid* -lehdessä, että Suomessa ei ole prostituutiota.¹⁸ Uuden naisliikkeen suomalaisille naisille prostituutio oli siis jo etäisempi asia, ei heidän oman elämänsä kysymys.

5.2 Perhe ja äitiys

Oleellinen osa yksityiselämää on perhe erityisenä naisten alueena. Toisaalta juuri perheiden kohdalla näkyy hyvin, miten julkinen ja yksityinen leikkaavat toisiaan: perhettä säädellään ja hallinnoidaan julkisesta, aivan erityisesti hyvinvointivaltioissa.¹⁹ MF-ryh-

16 Vehkalahti, Kaisa: Kohtalokas tyttöikä. Tyttöyden representaatiot 1920-luvun naistenlehdissä.

Kulttuurihistorian lisensiaatintutkielma. Turun yliopisto, humanistinen tiedekunta, 2000, 78–79.

17 Häkkinen, Antti: Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939 Otava, Helsinki 1995, 222.

18 Lindén – Wilhelms.

19 Julkunen 1995, 24–26.

mässä kiinnitettiin huomiota siihen, miten yhteiskunnalliset valinnat esimerkiksi asuntojen rakentamisen suhteen edistävät perheiden vetäytymistä ja päätymistä eristyksiin muista ihmisistä. Asunnot rakennetaan siten, että ne eivät palvele yhteisöllisyyttä.²⁰ Samasta teemasta kirjoittivat Boucht ja Nyström: perhe muuttuu pahimmillaan eristäytyneeksi "ghetoksi", jossa etenkin naiset ovat vain omien lastensa ja puolisonsa seurassa. Boucht ja Nyström kaipasivatkin kadonneita yhteisöllisiä tiloja: esimerkiksi vanhat pesutuvat on tuhonnut pesukoneteollisuus, siis pohjimmiltaan kapitalismi, joka nakertaa ihmisten yhteisöllisyyttä. Samoin televisio ja nykymuotoiset kaupungit eivät edistä kontaktia toisiin ihmisiin tai tutustumista nyt vieraaksi jääviin naapureihin.²¹

MF-ryhmän keskusteluissa perhettä eristäytyneenä ydinperheyksikkönä hahmotettiin yhteiskunnallisilla valinnoilla luotavana järjestelynä. Koti voidaankin nähdä tilana, jossa sukupuolta ja naisen paikkaa yksityisessä tuotetaan. Koti, yksityinen tila, on jatkuvassa vuorovaikutuksessa julkisen, esimerkiksi asuntopolitiikan, kanssa ja sitä muokataan vastaamaan käsitystä siitä, millaisia perheiden tulisi olla.²² Boucht ja Nyström korostavatkin, että asuntorakentaminen perustuu porvarilliseen ydinperheideologiaan, jossa perheet asuvat erillisissä pienissä asunnoissa ilman kunnollisia tiloja yhdessäoloon ja yhteiseen työntekoon. Monet naiset valitsevatkin elämisen perheessä, koska se – paradoksaalista kyllä – antaa paremmat mahdollisuudet kontaktiin muiden ihmisten kanssa.²³ Siksi kirjoittajat peräävätkin keskustelua perheestä: tämä keskustelu on puuttunut myös suomalaisen vasemmiston piiristä, vaikka on ilmeistä, miten tärkeää perheen analyysi olisi naisen aseman ymmärtämiselle.²⁴

Boucht ja Nyström korostavat myös emotionaalista painetta, joka perheelle ja avioliitolle asetetaan. Kovan kilpailun yhteiskunnassa perheestä tulee ainoa paikka, jossa on sijaa solidaarisuudelle ja yhteisyydelle. Perheeseen sijoitetaan suunnattomia toiveita, joita

20 Rapport från MF-gruppens söndagsstormöte hos Merit i Jollas, 28.9.1975.1972–1973
Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

21 Boucht – Nyström, 52–53.

22 Saarikangas, Kirsi: Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling . The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland. *Studia Historica* 45. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993, 341–343. Saarikangas tosin toteaa, että jako yksityiseen ja julkiseen on feministisessä keskustelussa otettu usein annettuna eikä ole nähty näiden alueiden historiallista rakentumista (Sama, 342). Tätä ei voida pitää erityisen hyvin marxilaisia feministejä kuvaavana käsityksenä, sillä marxilaisessa ajattelussa on korostettu jo Marxin ja Engelsin kirjoituksista lähtien lähtien perheen muutosta osana taloudellis-yhteiskunnallista kehitystä. (Tong, 101.)

23 Boucht – Nyström, 53.

24 Sama, 51.

vielä etenkin nuorille tytöille suunnatut viikkolehdet tukevat.²⁵ Parisuhteeseen kohdistetun liiallisten emotionaalisten odotusten kritiikki yhdistyi 1970-luvun feministisissä keskusteluissa myös monogamian kritiikkiin. Monet feministit katsoivat, että juuri monogaaminen parisuhdejärjestely aiheutti osaltaan naisten alistusta. Joidenkin feministien tavoitteena oli muuttaa parisuhteen järjestystä siten, että toisen omistamiseen perustuvat liitot korvautuisivat vapailla, valintaan ja kiintymykseen perustuvilla suhteilla. Samoin etenkin lesbofeministien tavoitteena oli erilaisten ihmissuhdetyyppien välisen hierarkian purkaminen: ystävyyssuhteiden tuli olla yhtä merkittäviä tai merkittävämpiäkin kuin rakkaussuhteiden. Tämä liittyi osaltaan vaatimukseen sitoutumisesta feministiseen toimintaan ja kaikkien naisten sisaruuteen, jossa suhde yhteen naiseen tai mieheen ei saisi nousta muiden yläpuolelle.²⁶ MF-ryhmän keskusteluissa monogamia tulee mainituksi vain kerran: ryhmässä oli pohdittu, ovatko ihmiset monogaamisia vai eivät.²⁷ Ryhmässä paneuduttiinkin kysymykseen ydinperheestä enemmän yhteiskunnallisen instituution ja toisaalta äidin ja lasten suhteiden näkökulmasta kuin parisuhdekysymyksenä.

Ydinperheen ongelmallisuus ja erilaisten perhe-elämän ja lähisuhteiden vaihtoehtojen tarve nostettiin ryhmän keskusteluissa esiin useaan kertaan. Osana tätä keskustelua pohdittiin, mistä oikeastaan on kyse primäärisuhteissa.²⁸ Samoin osa ryhmän jäsenistä suunnitteli tai kokeili käytännössä elämää muuten kuin pelkän ydinperheen kanssa. Esimerkiksi Margareta Thun asui kommuunissa sisarensa, heidän miestensä ja molempien perheiden lasten kanssa.²⁹ Anita Grönberg taas suunnitteli muuttamista maalaiskommuuniin ja totesi, että jo pelkkä keskusteleminen ydinperhe-elämän vaihtoehtoista tuntui virkistävältä.³⁰

Birgitta Boucht nosti esiin ryhmän keskustelussa syksyllä 1975, miten naiskysymys kieoutuu kysymyksiin lapsista ja lasten asemasta. Hänen mielestään pyrkimykset lasten aseman parantamiseen pitää aloittaa naisten aseman analyysillä. Hän oli havainnut itse

25 Boucht – Nyström, 51–52.

26 Jackson, Stevi – Scott, Sue: Whatever happened to Feminist Critiques of Monogamy? Teoksessa Graham, Helen – Kaloski, Ann – Neilson, Ali – Robertson, Emma (toim.): *The Feminist Seventies*. Raw Nerve Books, York 2003, 28–31.

27 Protokoll fört vid MF-gruppens möte hos Bitte den 1 mars kl. 19.30. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

28 Sama.

29 Ingström, 18.

30 Referat från MF-gruppens möte den 3.5. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

saatuaan lapsia, että yhtäkkiä ei ollut mahdollista olla muuta kuin äiti. Vasta feministinen tietoisuus vapautti hänet uudestaan olemaan myös oma, itsenäinen yksilönsä.³¹ Ydinperheen ongelmat ja moderniin perheeseen kohdistetut myytit tulivatkin ryhmän keskustelussa korostuneesti vastaan juuri äitiyden yhteydessä: äitien oletettiin sitoutuvan niin vahvasti lapsiinsa, että lapsien aikuistuminen vei äidiltä pahimmassa tapauksessa kokonaan olemassa olon oikeutuksen.

Ryhmän keskusteluissa tuotiin myös esiin, miten lasten hankkiminen nähtiin naisille toisaalta velvollisuutena, mutta toisaalta taas väärissä olosuhteissa häpeänä. Naisen omille valinnoille ei annettu juuri mahdollisuuksia: äitiydestä biologisena mahdollisuutena oli tullut sosiaalinen pakko. Yksinhuoltajana lapsiaan kasvattanut Vera Rastenberger nosti esiin myös sen, miten äideille asetettiin korkeampia vaatimuksia kuin isille: yksinhuoltajaäitien oletettiin pärjäävän yksin, mutta yksinhuoltajaisän katsottiin yleisesti tarvitsevan tuekseen naisen, jotta kodilla olisi kunnollinen hoitaja ja lapsella äitihahmo. Ryhmään kuuluneet naiset, joilla oli lapsia, korostivat myös että äitiys on heille ilo: yhteisessä keskustelussa todettiin, että ongelmia aiheuttaa ydinperhekäsitys ja perheelle annettu tunnemonopoli³², ei äitiys sinänsä.

5.3 Kotityö ja palkkatyö

Boucht ja Nyström kirjoittavat, että kotityön merkitys tuotannolle on usein ohitettu miespuolisten marxilaisten analyyseissa. Patriarkaalinen ideologia estää näkemästä sitä taloudellista merkitystä, joka naisten palkattomalla työllä on, koska sillä ei ole suoraa suhdetta kapitalistiseen tuotantotapaan. Naisten työtä ja sitä kautta naisten asemaa koskevia kysymyksiä on pidetty toisarvoisina, koska ne kuuluvat yksityiseen ja vain yhteiskunnan ylläpitämiseen, eivätkä julkisen tuotannon ja sitä kautta ensisijaisten kampailujen alueelle.³³ Pääosin naisten palkatta tekemää kotityötä kutsutaan reproduktiiviseksi eli uusintavaksi työksi ja sillä tarkoitetaan työvoiman ylläpitämiseen ja uuden työläiskupolven kasvattamiseen tarvittavaa työtä. MF-ryhmän keskusteluissa nostettiin esiin

31 Rapport från MF-gruppens söndagsstormöte hos Merit i Jollas, 28.9.1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

32 Sama.

33 Boucht – Nyström, 46–47.

reproduktiivisen työn merkitys myös siinä, että reproduktiivisten tehtävien kannalta naisten asema eri yhteiskuntaluokissa oli varsin samankaltainen.³⁴

Kysymys siitä, mitä naisten tekemälle reproduktiiviselle kotityölle olisi tehtävä, on ollut keskeinen erityisesti marxilaisille ja sosialistisille feministeille. Pahimmillaan naisten vapauttaminen kodin ulkopuoliseen työhön voisi tarkoittaa naisten aseman huonontumista entisestään, jos naisten palkattomalle kotityölle ei keksitä vaihtoehtoja. Mahdollisiksi ratkaisuuksi on esitetty sekä kotityön siirtämistä yhteiskunnallisesti hoidetuksi että palkan maksamista kotityöstä.³⁵ Pohjoismainen malli, samoin kuin esimerkiksi Neuvostoliiton varhaisvaiheissa naisliikkeen kehittäminen³⁶ ja useimpien marxilaisten feministienkin suosima³⁷, on ollut kotityön yhteiskunnallistaminen ainakin osittain siirtämällä esimerkiksi lasten hoito palkalliseksi ammattilaisten tekemäksi työksi.

Boucht ja Nyström pohtivat, että edes kotityön korvaaminen yhteiskunnallisilla palveluilla ei ratkaise kokonaan ongelmaa naisten harteille jäävästä näkymättömästä työstä. Reproduktiivinen työ koostuu myös naisten emotionaalisesta sitoutumisesta kotiinsa ja lapsiinsa sekä sellaisten pienten askareiden suorittamisesta, joita ei edes osata laskea työksi. Samoin kotiin sijoittuu suuri osa koulutyöstä ja vapaa-ajan vietosta, joten kotona tehtävän työn arvoa on mahdotonta edes rahallisesti mitata – toisaalta, vaikka kotityön arvoa pyrittäisiin arvioimaan vain mitattavilta osin, olisi se silloinkin merkittävä, Bouchtin ja Nyströmin mukaan seitsemäsosa bruttokansantuotteesta.³⁸ Boucht ja Nyström nostavat esiin myös naisten aseman heidän jäädessään työttömiksi: monia naisia ei noteerata työttömiksi lainkaan, koska katsotaan, että aviomies elättää heidät. Samoin poliitikot alkavat puhua "äidin palkasta" sellaisena aikana, jolloin työttömyys on nousussa.³⁹ Kirjoittajien mukaan "äidin palkka" eli maksettu kotityö ainoastaan vakiinnut-taisi naisen aseman kotityöstä vastuullisena ja estäisi pyrkimyksiä kotityön tasaisem-

34 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

35 Tong, 107–112.

36 Evans Clements.

37 Tong, 109.

38 Boucht – Nyström, 48–51.

39 Sama, 55.

paan jakamiseen.⁴⁰ Samaa argumenttia ovat käyttäneet myös muut marxilaiset feministit palkallisen kotityön vastustamiseen.⁴¹

Boucht ja Nyström korostavat, että jako naisiin yhteiskunnan yksityisessä piirissä ja miehiin julkisessa ei tosiasiassa enää päde nyky-Suomessa.⁴² Heidän mielestään kuitenkin naisten asemasta työmarkkinoilla on jo kirjoitettu niin paljon muualla, ettei heillä ole tarvetta käsitellä siihen liittyviä kysymyksiä – heille tärkeämpää on nostaa esille vaiettuja, yksityisiä, puolia naisten tilanteesta. Kuitenkin kirjoittajat käsittelevät sitä, miten naisten kotityön alhainen arvostus seuraa naisia myös työhön kodin ulkopuolella. Naisten palkkaa kohdellaan vain lisänä miesten perheeseen tuomaan tuloon ja unohdetaan, etteivät kaikki naiset elä ydinperheissä. Samoin naisten palkkatyöt ovat usein samoja tai samankaltaisia kuin heidän kotonaan palkatta tekemät työt.⁴³ Tähän samaan ilmiöön ovat myös muut marxilaiset feministit kiinnittäneet huomiota. Kotitöiden yhteiskunnallistaminen tarkoittaa usein, että samat naiset tekevät palkattuina työpaikoilla sitä, mitä he muuten tekisivät palkatta kotona. Tätäkin on tosin toisinaan pidetty edistysaskeleena, koska palkkatyönä julkisen tuotannon piirissä tehty reproduktiivinen työ tekee kaikille nähtäväksi, miten tärkeää tämä työ on.⁴⁴

MF-ryhmässä naisten palkkatyö oli käsittelyssä ryhmän kokouksessa heti ryhmän toiminnan alkuvaiheessa keväällä 1974. Kokouksessa oli pidetty alustus naisten työnteosta ja esitelty tilastoja naisten kuulumisesta ammattiliittoihin ja toimimisesta eri ammattiteissa. Huomiota oli kiinnitetty myös siihen, miksi työntekijöistä puhutaan sukupuolineutraalisti myös silloin, kun kyse on hyvin naisvaltaisesta alasta, kuten tekstiiliteollisuudesta.⁴⁵ MF-ryhmän tekemä näyttely keväällä 1975 käsitteli myös naisten tekemää työtä, mutta sen näkökulma oli historiallinen. Näyttely esitteli naisten työnteoa kautta aikojen ja eri maiden naisten työtä rinnastaen. Näyttelyssä kuvattiin naisten työtä maataloudessa ja teollisuudessa sekä korostettiin, että naisten työllä on aina ollut merkitystä tuotannolle ja että naisten ja lasten halpaa työvoimaa on myös käytetty aina hyväksi. Samoin näytte-

40 Boucht – Nyström, 50–51.

41 Tong, 109.

42 Boucht – Nyström, 46.

43 Sama, 55.

44 Tong, 107–108.

45 Anteckningar från Fria Kvinnokursens möte 4.3.74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

lyssä korostettiin, ilmeisen samoilla aineistoilla kuin ryhmän keskusteluissa ja Bouchtin ja Nyströmin kirjassa, että naiset ovat Suomessa edelleen matalapalkkatyövoimaa.⁴⁶

Kiinnostavaa sekä ryhmässä käydyissä keskusteluissa että Bouchtin ja Nyströmin kirjassa on, että puhuessaan työstä MF-ryhmän naiset eivät puhu omasta työstään. Vaikka ryhmän toimintatavoissa korostettiin voimakkaasti naisten omien kokemusten merkitystä, keskusteluissa ei kuitenkaan juuri nostettu esiin keskiluokkaisissa ammateissa työkentelevien naisten asemaa työssään ja heidän mahdollisesti kohtaamiaan vaikeuksia. Ehkä tähän painotukseen vaikutti vaikeus nähdä toimihenkilöammatit samassa määrin työnä tai työläisyytenä kuin suorittavammat työt. Syynä saattoi olla myös vähäisempi tietämys naisten kokemuksista näissä töissä. Toisaalta myös sitoutumisen sosialistiseen ajatteluun ja luokka-aseman vaikutukseen naisten alistukseen saattoi vaikuttaa siihen, että keskiluokan naisten työssään kohtaamat mahdolliset ongelmat eivät näyttäytyneet yhtä merkittävänä kuin perinteisissä työläisammateissa toimivien. Lisäksi, analyysi naisten erilaisista töistä ja niiden vaikutuksista heidän elämäänsä korostaa naisten välisiä eroja. Sen sijaan reproduktiivinen työ nähtiin ryhmässä naisten yhtäläistä asemaa korostavana.

Sosialistisen feminismin keskeisimpiä keskusteluja onkin ollut analyysi reproduktiivisen työn – tehtiin se sitten palkatta kodeissa tai palkkatyönä – merkityksestä kapitalismille ja sitä kautta sosialistiselle teorialle. Boucht ja Nyström kirjoittavat kirjassaan siitä, miten reproduktio on jäänyt myös marxilaisissa keskusteluissa liian vähälle huomiolle.⁴⁷ Samaan teemaan palaavat Auli Hakulinen, Carita Nyström ja Annlis Söderholm mielipidekirjoituksessaan vuonna 1978. Heidän mukaansa sosialistien tekemässä kapitalismin analyysissä suhteettoman suuren roolin on saanut tuotanto, kun taas reproduktio ja tuotanto-olojen uusintaminen, siis kasvatus ja asenteiden siirtäminen sukupolvelta toiselle, ovat jääneet liian vähälle huomiolle. Vasta uusi naisliike on nostanut yksityisen alueella tehtävän uusintavan työn sille kuuluvaan arvoon kapitalismin ymmärtämisessä.⁴⁸

Reproduktiivinen kotona tehtävä työ erottaa naiset yksityisen piiriin ja eristää heidät niin toisistaan kuin työväenluokan yhteisöistäänkin. Naisille luokkayhteyden löytäminen

46 Lappalainen, Marja-Liisa: Akat oikealla asialla. *Ilta-Sanomat* 13.3.1975.

47 Boucht – Nyström, 14–15.

48 Hakulinen – Nyström – Söderholm.

on hankalaa, koska heillä ei ole yhteistä työpaikkaa, jonka taisteluista yhteys toisiin samassa asemassa oleviin löytyisi ja solidaarisuus omaa luokkaa kohtaan voisi kasvaa. MF-ryhmässä nousi esiin, miten porvarillisen yhteiskunnan lainsäädäntökin tukee sitä, että naiset eristyvät perheisiin: avioliitossa naiset menettävät oman nimensä ja sitä kautta oikeuden itsenäiseen, perheestä ja miehestä riippumattomaan identiteettiin.⁴⁹

Reproduktiivisen työn merkityksen korostaminen palaa myös kysymykseen siitä, mikä on sosialistisen teorian ydintä. Jos sosialismi tarkoittaa tuotantovälineiden yhteisömistä, reproduktiivisen työn merkitystä teorialle on vaikea nähdä. Sosialismi pelkistyy tällöin ratkaisuksi, joita tehdään julkisen ja tuotannon alueella ja joiden tavoitteena on julkisen talouden demokratisoiminen. Jos taas sosialismia lähestytään teoriana riistosta vapaasta yhteiskunnasta, naistyöläisten vapauttaminen kotityön orjuudesta ja perheen eristyksestä on sille yhtä lailla oleellista kuin miestyöläisten vapauttaminen kapitalistisen tuotannon ja työnantajan määräysvallasta.

49 Det dubbla förtrycket av kvinnor. Materiella och ideologiska uttrycksformer (II). Våren 1974 II. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

6 Ruumiillisuus ja seksuaalisuus

6.1 Oma ruumis haltuun

Kysymys naisen oman ruumiin haltuunotosta oli keskeinen 1970-luvun feminismille. Naisten ruumista piti saada takaisin naisille itselleen gynekologien, miesten ja kapitalismin käytöstä. Tähän tarkoitukseen feministit perustivat itsehoito- ja vaihtoehdoisen gynekologian klinikoita sekä julkaisivat naisten itsehoito-oppaita. Ajatuksena oli, että naisten on otettava oma ruumiinsa haltuun myös siten, että he itse vastaisivat omasta terveydestään.¹ Eräs alan uranuurtaja, Boston Women's Health Collective, aloitti myöhemmin lukuisina laitoksina eri puolille länsimaita levinneen kirjansa *Our Bodies, Ourselves* kirjoittamisen, kun naiskonferenssissa vuonna 1969 tavanneet naiset huomasivat, että heillä kaikilla oli lääkäreidensä kanssa samanlaisia ongelmia. Lääkärit eivät antaneet tarpeeksi tietoa naisten terveydestä ja kohtelivat heitä tuomitsevasti. Naiset totesivat, että pelkkä lääkärin vaihtaminen ei riittäisi, vaan olisi syytä opiskella itse oman ruumiinsa toimintaa.²

Suomessa feministinen virallisen terveydenhuollon kritiikki on ollut melko vähäistä ja kokonaisuudessaan lähinnä 1980-luvun ilmiö.³ Myös MF-ryhmässä oli kuitenkin esillä, miten vähäistä naisten omaa ruumistaan koskeva tieto oli ja miten sitä kaivattiin enemmän: "Haluamme tietää enemmän itsestämme, ruumiista (onko naisella enemmän kylkiluita, miksi hiukset harmaantuvat, mihin aspiriini menee) – –".⁴ Birgitta Boucht ja Carita Nyström kirjoittavat kirjassaan, että naisia on koko elämänsä ajan käsketty kätkemään oma ruumiinsa. Tämän seurauksena monille tytöille ensimmäiset kuukautiset olivat pelottava kokemus, johon heitä ei ollut valmistettu.⁵ Boucht ja Nyström kirjoittavat myös

1 Ingström, 144–146.

2 Norsigian, Judy ym.: The Boston Women's Health Book Collective and Our Bodies, Ourselves: A Brief History and Reflection. Www-dokumentti. <<http://www.ourbodiesourselves.org/about/jamwa.asp>>. Haettu 28.10.2010.

3 Ingström, 144–146; Palin, Tutta: Ruumis. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 235.; Bergman 2002, 178.

4 Raportti Pekkala 6.2.-8.2.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

5 Boucht – Nyström, 62.

siitä, miten naisilta puuttuivat sanat oman ruumiinsa kuvaamiseen. Naisen ruumiinosia kuvaavat sanat olivat joko kirosanoja tai lääketieteen kieltä. Ruotsin kielestä puuttuivat tavalliset, arkiset sanat myös seksuaalisille toiminnoille. Tämäkin edisti osaltaan naisten vaikenemista seksuaalisuudestaan ja omasta ruumiistaan.⁶

Suomalaisissa 1970-luvun feministisissä keskusteluissa epäseksuaaliseksi ja luonnolliseksi mielletyn alastomuuden merkitys oli melko suuri. Pia Ingström kirjoittaa, että Rödkarringarna-ryhmään kuuluneille ja muille nuoremmille feministinaisille alastomuuden ideaali oli tullut 1960-lukulaisuuden mukana tutuksi jo nuorena, eivätkä he vierastaneet sitä. Sen sijaan MF-ryhmän hieman vanhemmille naisille ajatus oli hänen mukaansa melko outo.⁷ Kuitenkaan alastomuus ei ollut täysin poissa myöskään MF-ryhmän keskusteluista, ja monet ryhmän jäsenet pitivät merkittävänä feministisissä tilaisuuksissa kokemansa epäseksuaalisen alastomuuden tarjoamaa mahdollisuutta luonnollisuuteen ja ulkonäkönormeista luopumiseen.⁸ Esimerkiksi Margareta Thun, joka tutustui feminiin Tanskassa Femøen naistenleirillä, saapui leirille, kun siellä oli käynnissä lesboviikko, ja kaikki olivat alasti. Thunille tämä oli ensin järkytys, mutta leirillä hän tutustui hyvin monenlaisiin naisiin ja tunsii lopulta olonsa varsin kotoisaksi.⁹

Ruumiillisten kokemusten merkitys on ollut suuri myös tietäntyylliselle naistutkimuksen teoriakehitykselle.¹⁰ Ruumiillisten kokemusten arvon korostaminen liittyy myös feministisessä teoriassa kritisoituun länsimaisen kulttuuriin mieli-ruumis -jakoon, jossa naisuus on liitetty vähempiarvoiseksi miellettyyn ruumiillisuuteen, samoin kuin esimerkiksi luontoon, ja mieheys taas arvokkaampina pidettyyn mieleen ja kulttuuriin.¹¹ MF-ryhmässä ruumiillisten kokemusten merkityksestä keskusteltiin myös näkökulmasta, jossa ruumiillinen liike nähtiin mahdollisena tapana kommunikoida muuten kuin verbaalisella tasolla. Tällä tavoin olisi mahdollista kiertää ongelmaa siitä, että toiset ryhmässä puhuivat huomattavasti enemmän kuin toiset ja saivat näin kokemuksilleen enemmän tilaa.¹²

6 Boucht – Nyström, 61.

7 Ingström, 154.

8 Protokoll från MF-gruppens första höstmöte den 23 augusti 1976 på Mechelingatan; Brita Wilhelms MF-ryhmälle Kauklahdesta 12.6.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

9 Ingström, 17.

10 Julkunen, Raija: Naisruumiin oikeudet. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Vastapaino, Tampere 1997, 48.

11 Liljeström, 115.

12 Protokoll från MF-gruppens möte hos Bitte den 28.9.77. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS

Eräs MF-ryhmässäkin esiin noussut tapa oman ruumiin ja ruumiillisuuden haltuun ottamiseksi oli pornografian vastustaminen. Ryhmä kiinnitti huomiota erityisesti helsinkiläisen ravintola UusiFennian mainoksiin, joissa asiakkaita houkuteltiin naisen rinnoilla. Ravintolan mainos pääsi vuoden 1976 naistenpäiväksi tehdyn monisteen kanteen tekstillä "Kenen rinnat? Minun, sinun... vai mainonnan?" Teksti kuvan alla toteaa, että mainos on tyypillinen esimerkki pornografian ja mainonnan naiskuvasta: nainen on ainoastaan tahdoton seksuaaliobjekti. Naisten totuttaminen näkemään itsensä miesten silmin vie naisilta mahdollisuuden uskoa itseensä ja kykyihinsä, mikä osaltaan mahdollistaa naisten alistuksen jatkumisen.¹³ Boucht ja Nyström yhdistävätkin pornografian ja naisruumiin kapitalistisen hyödyntämisen naisen seksuaalisuuden paikkaan yksityisen ja julkisen rajalla: nainen saa näkyä julkisessa, mutta vain objektina – seksuaalisena subjektina nainen kuuluu yksityiseen.¹⁴

Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Britanniassa pornografia on ollut 1970-luvulta alkaen feministien kuuma keskusteluaihe ja siihen on kohdistunut hyvin vaihtelevia feministisiä tavoitteita sensuuripyrkimyksistä alkaen.¹⁵ Suomessa keskustelu on ollut laimeampaa, mutta myös MF-ryhmän toiminta osoittaa, ettei pornografia missään tapauksessa jäänyt feministeilta huomiotta. Ryhmän toimintaidealistauksessa kesällä 1974 mainittiin pornografian vastustaminen.¹⁶ Ajatus toteutettiin pari vuotta myöhemmin. Vuonna 1976 MF-ryhmä teki yhdessä Rödkarringarna-ryhmän kanssa iskun, jossa naiset kulkivat pareittain Helsingin keskustassa ja levittivät naistenpäivän julisteita, joissa luki "Sinunko rintasi? Ei vaan pääoman! Nöyryytys riittää jo! Alas porno Ylös nainen".¹⁷

Naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta, esimerkiksi raiskaukset, ei noussut MF-ryhmän keskusteluissa kovin paljon esiin. Keväällä 1978 kokouksessa suunniteltiin käsiteltäväksi Susan Brownmillerin vaikutusvaltaista kirjaa aiheesta¹⁸ ja Anita Grönberg muis-

13 Otsikoimaton moniste naistenpäiväksi 1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

14 Koivunen, Anu: Sorto. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 57. Boucht – Nyström, 63.

15 Koivunen, 58–59.

16 Anteckningar från MF-gruppens ordinarie veckomöte hos Tuula den 3 juni 74. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

17 Ingström, 76. Kirjassa on myös kuva julisteesta, johon on piirretty lapsi katsomaan suuria, puolet julisteesta täyttäviä rintoja. Samaa aktiota muisteli myös Annlis Söderholm (Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 [nauhoitus tekijän hallussa]).

18 Protokoll fört vid MF-motet 20.3.78 hos Hilka. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

taa, että kirjaa, jonka lukemista hän piti erityisen vaikuttavana kokemuksena, myös käsiteltiin ryhmässä.¹⁹ Suomalaisessa feministisessä keskustelussa muutenkaan raiskaukseen liittyvät kysymykset eivät olleet vielä 1970-luvulla kovin paljon pinnalla. Pia Ingströmtosin mainitsee 1970-luvulta keskustelutilaisuuden, jossa oli käsitelty raiskausta. Tilaisuudessa eräs mies oli esittänyt turhautumisensa sellaiseen feministiseen keskusteluun, jossa kaikille miehille yritettiin sysätä kollektiivista syyllisyyttä raiskauksista.²⁰

Ruotsissa raiskauskeskustelu oli paljon esillä 1970-luvulla. Vuonna 1976 raiskaustuomioita suunniteltiin lievennettäviksi ja raiskauksen määritelmiä muutettavaksi siten, että naisen toiminnalla raiskaustilanteessa olisi tuomion kannalta suuri merkitys. Naisjärjestöt aktivoituivat vastustamaan naisvihamieliseksi koettua lakiesitystä.²¹ Tyytymättömyys seksuaalirikoksia koskevaan lainsäädäntöön piti Ruotsissa yllä keskustelua raiskauksista koko 1970-luvun ajan. Toisaalta Ruotsissa raiskaus avioliitossa oli kriminalisoitu jo vuonna 1965²² – Suomessahan vastaava lakimuutos tehtiin vasta vuonna 1994.²³ Vaikuttaa siis siltä, että raiskauksista käyty keskustelu toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten vaikea joitakin ruumiillisiin oikeuksiin liittyviä kysymyksiä on ollut nostaa esiin suomalaisessa feministisessä keskustelussa. Suomessa samat olemassa olevat ongelmat, kuten raiskauslainsäädännön puutteet, eivät saaneet aikaan vastaavaa feminististä aktivoitumista kuin esimerkiksi Ruotsissa.

6.2 Naisten välisen rakkauden mahdollisuus ja lesbouden uhka

Tuulaliina Varis kirjoitti elokuussa 1979 *Kansan Uutisissa* uudesta naisliikkeestä ja sen suhteesta seksuaalisuuteen. Variksen mukaan helsinkiläisten feministiryhmien vuoden 1978 naistenpäiväksi julkaiseman *Aikanainen*-lehden runoissa oli varsin "lesbolainen"

19 Anita von Wright-Grönberg tekijälle 29.9.2010, 10:24. Sähköpostiviesti "VS: VS: Gradu MF-ryhmästä". Viesti tekijän hallussa.

20 Ingström, 96.

21 Bergenheim, Åsa: *Drömmen om frihet: om sexualitet, normalitet och kön under perioden 1950–80*. Teoksessa *Lennerhed, Lena (toim.): Från Sapfo till cyborg. Idéer om kön och sexualitet i historien*. Gidlunds, Örlinge 2006, 193.

22 Bergenheim, 195–197.

23 Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä. Espoon Turvakoti. Www-dokumentti. <<http://www.espoonturvakoti.com/ihmoik.htm>> Haettu 7.1.2010.

sävy.²⁴ Samoja Birgitta Bouchtin kirjoittamia runoja oli siteerattu suomennettuna *Kansan Uutisten* ilman kirjoittajan nimeä julkaistussa artikkelissa jo lähes puolitoista vuotta aiemmin:

"Hyväillette minua silmillänne - lämpimällä naurullanne - ja rakastavilla käsillänne - tuudititte minut - laulullanne ja musiikillanne - pehmeillä äänillänne ja rytmikkäillä liikkeillänne."²⁵

Varis korosti, että homoseksuaalisuudessa ja homoseksuaalien oikeuksien ajamisessa ei hänestä ole mitään vikaa, mutta hän piti erikoisena, että lesbous nostetaan ideologian asemaan – vastaavalla tavalla kummallista olisi heteroseksuaalisuuden näkeminen ideologiana. Variksen mielestä feministit tekivät hallaa omalle asialleen korostamalla ihmisten roolia vain sukupuoliolentona: tältä hänen mielestään vaikutti tekstien yletön eroottisuus.²⁶

Lesboudella leimaaminen on ollut yleinen tapa yrittää kiistää naisliikkeen merkitystä ja yrittää osoittaa, että kyseessä ei ole vakavasti otettava poliittinen liike vaan ainoastaan homoseksuaalisten naisten ryhmittymä.²⁷ Naisliikkeiden sisällä suhtautumisen tähän leimaan on vaihdellut. Esimerkiksi Betty Friedan piti vielä 1970-luvun alussa naisliikkeen vaikutusvallalle keskeisenä "laventeliuhan" (*lavender menace*) torjumista: naisliikkeen piti kaikin keinoin välttää tulemista leimatuksi lesbojen liikkeeksi. Toisaalta osa feministeistä katsoi, että lesboleiman käyttö osoitti osaltaan yritystä naisten seksuaalisuuden kontrolliin. Siksi lesbo-nimitys pitäisi kantaa kunnialla, oli nainen lesbo tai ei.²⁸

Yksi syy siihen, että lesboksi nimeäminen oli naisliikkeelle aiheena arka oli, että liikkeessä toimi paljon lesboja, jotka eivät halunneet seksuaalisen suuntautumisensa tulevan julkiseksi.²⁹ Toisaalta aivan 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun aikana lesbonaiset alkoivat vaatia omien vaatimustensa ottamista naisliikkeen agendalle. Osa heteroseksuaalisista feministeistä koki tämän yhteisen rintaman hajottamisena ja toivoi, että myös les-

24 Varis, Tuulaliina: *Sikaeläimiä*. KU 4.8. 1979.

25 Lehti määritteli tällöin, että feministisika on nainen, jonka mielestä tasa-arvon tiellä on aina mies ja joiden mielestä tasa-arvoon mennään "briljeeraamalla jollakin mystisellä 'siskoudella'". *Feministisika*. KU 11.3.1978.

26 Varis.

27 Echols 2003 [1989], 219; Wilton, Tamsin: *Lesbian studies. Setting an Agenda*. Routledge, Lontoo ja New York 1995, 90–92. Wilton löytää esimerkkejä lesboleiman käytöstä jo 1800-luvun lopun feministisen toiminnan ajalta.

28 Wilton, 92; Echols 2003 [1989], 219.

29 Echols 2003 [1989], 219.

bot keskittyisivät ajamaan naisten enemmistölle, siis käytännössä heteroille, keskeisiä kysymyksiä.³⁰ Jotkut heteronaiset olivat lisäksi pettyneitä myös siihen, että lesbouteen liittyvien keskustelujen nostaminen esiin toi naisliikkeen sisälle kysymyksen seksuaalisesta viehättävyydestä ja kilpailusta: monille naisille naisliike oli aiemmin tarjonnut turvapaikan heteromaailmassa jatkuvasti käytävältä naisten keskinäiseltä kilpailulta miesten seksuaalisesta suosiosta.³¹

Poliittinen lesbous nousi 1970-luvulla esiin mahdollisena feministisenä strategiana. Poliittinen lesbous ei tarkoittanut välttämättä, että naisilla pitäisi olla seksuaalisia tai romanttisia suhteita toisten naisten kanssa, vaan että feministien tulisi nostaa suhteet toisiin naisiin elämänsä tärkeimmiksi ihmissuhteiksi. Käytännössä tämä yleensä tarkoitti joko selibaattia tai lesbisiä rakkaussuhteita, mutta keskeisempää ajatuksessa oli, että naiset ovat feministin elämän keskiössä – naisten oma kulttuuri, ajattelu ja naisten kesken käytävät keskustelut nostettiin kaikkein tärkeimmiksi. Lesbouden poliittisuuden korostaminen oli myös vastaus niille feministeille, joille naisten välinen rakkaus muuten näyttäytyi vain seksuaalisena käytäntönä ilman laajempaa yhteiskunnallista merkitystä.³² Lisäksi lesboutta poliittisena mielekkäänä valintana korostaneet feministit painottivat, että lesbinen seksuaalisuus tarjoaisi naisille mahdollisuuden sellaisen seksuaalisuuden kokeamiseen, joka ei perustuisi vallalle ja erolle. Samoin poliittinen lesbous asetti kyseenalaiseksi heterosuhteissa elävien feministien solidaarisuuden: oliko mahdollista yhtä aikaa olla täyspainoisesti mukana naisliikkeessä ja pitää yllä merkityksellistä suhdetta mieheen?³³

Suomessa poliittinen lesbous ja lesbofeminismi yleensäkin ovat olleet varsin marginaalisessa asemassa. Ensimmäiset julkiset lesbofeministiset keskustelut alkoivat vasta 1980-luvun puolella.³⁴ Esimerkiksi Unionin tiloissa lesbonaiset kokoontuivat ensimmäisen kerran vuonna 1984, ja muutos lesbonaisia hyväksyvämpään suuntaan järjestössä tapahtui 1980-luvun puolivälissä.³⁵ Vielä 1970-luvulla Unioni oli varsin epäluuloinen lesbonaisia kohtaan – mahdollisesti siksi, että järjestössä pelättiin lesboleimaa ja yhdistyk-

30 Wilton, 87–89.

31 Echols 2003 [1989], 217.

32 Sama, 216–217.

33 Wilton, 95; Lappalainen, Päivi: Seksuaalisuus. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 218–220.

34 Ingström, 248.

35 Hagner – Försti, 262–264.

sen maineen pilaantumista.³⁶ On myös syytä muistaa, että pelkän leiman lisäksi myös 1970-luvun suomalainen lainsäädäntö teki homoseksuaalisuuden näkyvyydestä järjestöille ja ryhmille ongelmallisen asian. Vaikka homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus oli poistunut rikoslaista vuonna 1971, homoseksuaalisuuteen "kehottaminen" oli edelleen rangaistavaa. Kehottamiskiellon tulkinta oli välillä varsin laava: vielä 1970-luvun puolivälissä Yleisradiota vastaan nostettiin kiellon nojalla syyte, koska eräässä ohjelmassa oli kerrottu, ettei homoseksuaalisuutta enää pidetty Yhdysvalloissa mielisairaute-
na.³⁷ Lesbouden näkymättömyydelle naisjärjestöissä oli siis syynä paitsi mahdollisesti heteronaisten ennakkoluuloja ja lesbonaisten oman seksuaalisuutensa piilottamista, myös lainsäädännön rajoituksia.

Suomalaista feminismiä koskevissa tutkimuksissa lesbouden, sekä poliittisena valintana että osan feministinaisista seksuaalisena suuntautumisena, rooli on jäänyt paljolti sivuun. Riitta Jallinoja mainitsee aiheen lyhyesti osana muiden maiden feminististen keskustelujen esittelyä.³⁸ Pia Ingströmin haastattelukirjassa lesbofeminismistä on lyhyt luku, jossa näkyy, että 1970-luvun puolella lesbouden merkitys suomalaisessa feministisessä keskustelussa oli melko pieni ja suurempi, joskin edelleen melko vaatimaton, näkyvyys kysymyksellä oli vasta 1980-luvulla.³⁹ Solveig Bergmankin toteaa, että vaikka joitain lesbofeministisiä ryhmiä oli näkyvissä 1970-luvun lopulla, kesti pitkälle 1980-luvulle ennen kuin aiheesta voitiin edes kunnolla puhua suomalaisessa naisliikkeessä. Tämä aiheutti toisaalta myös sen, että avoin konflikti lesbo- ja heterofeministien välillä naisliikkeen sisällä jäi Suomessa puuttumaan.⁴⁰

Kuitenkin jo 1970-luvun puolivälissä vasta perustetun Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:n hallituksessa käytiin ensimmäisiä keskusteluja lesbofeminismistä. Nämä keskustelut tyypistyivät varsin lyhyeen. Eräs MF-ryhmän jäsen⁴¹ oli puhunut SETA:n teemaillalla joulukuussa 1975 lesbofeminismistä⁴², ja esitelmä olikin kiinnostanut hallituksen naispuolisia jäseniä. Sen sijaan hallituksen miehillä oli vaikeuksia ymmärtää, että

36 Ingström, 248–249.

37 Sama, 248

38 Jallinoja, 225.

39 Ingström, 242–249.

40 Bergman 2002, 185–187.

41 Kyseisen ryhmän jäsenen pyynnöstä en mainitse tässä luvussa, kenestä on kyse.

42 Seksuaalinen tasavertaisuus ry Toimintakertomus 1975–1976 (25.10.1975–31.10.1976). Pöytäkirjat, TS, yms. 1974–1981. Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:n arkisto. Työväenarkisto (TA).

naisilla pitäisi olla oikeus oman tilanteensa analyysiin myös feministisestä lähtökohdasta.⁴³ Kyseinen jäsen piti myös kumppaninsa kanssa vuonna 1976 feministiryhmien yhteisellä kesäleirillä alustuksen lesbofeminismistä.⁴⁴

Birgitta Bouchtin ja Carita Nyströmin kirja on pääosin kirjoitettu heteroseksuaalisesti elävän naisen näkökulmasta, sillä siinä käsitellään paljon naisten ja miesten välisiä suhteita ja esimerkiksi raskautta. Kirjoittajat nostavat kuitenkin esille, että on tyypillinen miehinen ajattelutapa yrittää päättää laisäädännössä, ketä sopii rakastaa ja ketä ei. Samoin he korostavat, että pelko muita kuin heteroseksuaalisia kokemuksia kohtaan yksipuolistaa käsitystä seksuaalisuudesta.⁴⁵ Tässäkin näkyy feministisen analyysin yhteys seksuaaliseen vapautumiseen: vapaus valita kumppaninsa ja elämäntapansa oli Bouchtille ja Nyströmille oleellinen osa naisten vapautumista.

SETA ry:n hallituksessa toimineen MF-ryhmän jäsenen kautta lesbofeminismi nousi esille myös ryhmän sisällä. Jäsen kertoi kokouksessa, kuinka "heteroseksuaalisesta indoktrinaatiosta" irti pääseminen ja toiseen naiseen kohdistuvan rakkauden löytäminen vapautti kokemaan uudenlaista uskoa rakkauteen.⁴⁶ Kesällä 1976 hän toi naispuolisen kumppaninsa ryhmän viikonloppukokoukseen, jossa pari puhui lesboudesta miehisessä yhteiskunnassa.⁴⁷ Kumppanin läsnäolo ei herättänyt ainoastaan ihastusta: osasta ryhmän jäsenistä tuntui häiritsevältä ryhmän ulkopuolisen "kaverin" läsnäolo.⁴⁸

Viikonlopon, jota muutenkin vaivasivat jälkikäteen käytyjen keskustelujen perusteella jännitteisyys ja toisten ohi puhuminen, seurauksena ryhmässä myös nostettiin esille tarve keskustella lesbolaisen ja muun naisliikkeen välisistä eroista.⁴⁹ Keskustelua ei pöytäkirjojen perusteella käyty, mutta jo sen tarpeen huomaaminen kertoo paitsi ryhmän sisällä havaituista jännitteistä, myös ryhmän ymmärryksestä muualla feministisissä liik-

43 Rapport från MF-gruppens möte hos Ciso den 14.1.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Ks. myös Ingström, 245–246.

44 Ingström, 244.

45 Boucht – Nyström, 74–75.

46 Referat från MF-gruppens möte den 3.5. [1976]. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Ks. myös Ingström, 245–246.

47 Kvinnokulturdagar i Pekkala 18-20 juni 1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

48 Protokoll fört vid mf-gruppens möte på Kantelev hos Gitta den 30.8.76 kl 20.00. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SL

49 Sama.

keissä käydyistä keskusteluista. Monien muiden maiden naisliikkeissä lesbouden merkitys oli oleellinen, ja näihin keskusteluihin MF-ryhmässäkin oli törmätty sekä ulkomaisen kirjallisuuden kautta että esimerkiksi Tanskassa Femøen naistenleirillä.

Mainittu MF-ryhmän jäsen on nelisenkymmentä vuotta myöhemmin Pia Ingströmin haastattelussa arvioinut, että hän oli myös 1970-luvulla tosiasiaa hetero, mutta ajatteli tuolloin, että suhde toiseen naiseen olisi jotenkin yksinkertaisempi tai viisaampi kuin miessuhde.⁵⁰ Feminismi tarjosi siis motivaation pohtia oman suuntautumisen muodostumista ja ehkä myös poliittisen perustelun sille, miksi omien ja muidenkin ennakkoluulojen ylittäminen saattaisi olla kannattavaa.

6.3 Heteroseksuaalinen naiseus ja reproduktio

Gerd Söderholm on muistellut Pia Ingströmin haastattelussa, että MF-ryhmässä seksuaalisuudesta ei puhuttu kovin paljon, tai ainakaan kovin vapaasti. MF-ryhmän naisetkin olivat kasvatuksensa tuotteita, eikä seksuaalisuuteen liittyvien tabujen ylittäminen ollut heille helppoa.⁵¹ Seksuaalisuus otettiin MF-ryhmässä vuoden 1975 syksyllä toimineiden pienryhmien keskustelujen yhdeksi aiheeksi. Aihetta useammassa kokouksessa käsitelleen pienryhmän koko naisryhmälle pitämän keskustelun teemoina olivat oman ruumiin kokeminen, seksuaalisuudesta saatu tieto ja kokemukset ensimmäisistä yhdynöistä. Lisäksi pienemmissä ryhmissä käsiteltiin "normaalia" seksuaalisuutta ja mitä ruumiillisuus tarkoittaa naisille.⁵²

Boucht ja Nyström nostavat kirjassaan esiin omista seksuaalisista kokemuksista puhumisen tärkeyden ja toisaalta vaikeuden, joka siihen liittyy. Heidän mukaansa omien kokemusten ja niistä puhumisen kautta naiset tulevat tietoiseksi kohtaamastaan seksuaalisesta sorrosta.⁵³ Kyseessä oli siis sama periaate kuin tiedostamisryhmätoiminnassa yleensäkin: keskustellessaan toistensa kanssa naiset huomaavat, että heidän yksityisiksi

50 Ingström, 245; 249.

51 Sama, 56–57.

52 Temamötet om sexualitet/ 26.10.1975. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

53 Boucht – Nyström, 61–64.

ja erillisiksi mieltämänsä kokemukset ovatkin vastaavia kuin toisten naisten kokemukset ja että niillä on yhteiskunnallista merkitystä.⁵⁴

Boucht ja Nyström kirjoittavat kirjassaan erityisestä vaarasta, jonka aiheuttaa seksuaalisuuden ja seksuaalisten suhteiden mieltäminen yksityisasiaksi. Koska yksityiselämä – perhe ja tunteet – on erityisesti naisten aluetta, naiselle epäonnistuminen seksuaalisissa suhteissa tarkoittaa usein myös kokonaisvaltaista epäonnistumista ihmisenä. Nainen tarjoaa seksuaalisuutensa miehelleen korvauksena siitä, mitä hän mieheltään saa. Myös siksi seksuaalisuudesta ja siihen liittyvistä ongelmista puhuminen on niin vaikeaa: nämä kysymykset käsittelevät naisen minuutta kokonaisuutena ja toisaalta lojaalisuudesta miehiään kohtaan monet naiset eivät halua puhua kokemistaan ongelmistaan.⁵⁵ Seksuaalisuudesta puhuminen mahdollistaisi kuitenkin vallitsevan seksuaalisen alistuksen tiedostamisen ja yhteisen pohtimisen siitä, miten sortoa voisi vastustaa.⁵⁶

Ajatus siitä, että seksuaalisuudesta puhuminen on tärkeää, jopa terveydelle välttämätöntä, liittyy kiinteästi 1960-luvun seksuaalisiin vallankumouksiin. Etenkin käsitys oli keskeinen 1960-luvun alkupuolella ja puolivälissä, jolloin seksuaalikäyttäytymisessä ei välttämättä tapahtunut mitään mullistavia muutoksia, mutta jo aiemmille sukupolville tutuista teoista alettiin puhua uudella tavalla julkisesti.⁵⁷ Vasta vuosikymmenen loppupuolella muutokset seksuaalisissa käytännöissä alkoivat olla näkyviä: avoliitot yleistyivät, e-pilleri erotti uudella tavalla lisääntymisen ja heteroseksuaalisen seksin toisistaan ja erilaiset seksuaaliset vähemmistöt tai elämäntavat nousivat uudella tavalla keskusteluun.⁵⁸

Vaikka muutokset seksuaalisuuteen liittyvissä normeissa koettiin vapautuksena, seksuaalivallankumoukset herättivät kritiikkiä myös radikaalien keskuudessa. Osa koki, että vanhoillisten arvojen tilalle nousi rahan valta, ei kaikkien yleinen vapaus.⁵⁹ Toisaalta esimerkiksi Michel Foucault irvailee 1960-luvun radikaalien vimmaa paljastaa mie-

54 Koivunen – Liljeström, 274–275.

55 Boucht – Nyström, 62–64.

56 Sama, 60–61.

57 Bailey, Beth: *Sexual Revolution(s)*. Teoksessa Farber, David (toim.): *The Sixties. From Memory to History*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill & London 1994, 235–241.

58 Seksuaalivallankumouksista Yhdysvalloissa esim. Bailey; Ruotsissa Bergenheim; Suomessa aihetta on edelleen tutkittu melko vähän, ks. kuitenkin Tuominen, Marja: "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia" *Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava, Helsinki 1991, 225–228.

59 Rentola 1994, 11.

lestään kätkeytyneenä ollut seksuaalisuus ja muuttaa itse tuottamansa vaikenemisen pakko pakoksi puhua – nyt tämä uusi pakko vain määriteltiin vapaudeksi.⁶⁰ Lisäksi osa feministeistä arvosteli sukupuolinäkökulmasta⁶¹ seksuaalivallankumouksen vapautta: tosiasiassa vapaus määrittyi miehisisillä ehdoilla, eikä naisilla ollut mahdollisuutta edelleenkään toteuttaa seksuaalisuuttaan omalla tavallaan. Tällaista feminististä keskustelua käytiin ainakin Ruotsissa ja Yhdysvalloissa.⁶² Kulttuurifeministit, joiksi Alice Echols nimittää naisellisuuden merkitystä korostaneita 1970-luvun feministejä, kritisoivat vapautumista vielä tiukemmin ja arvostelivat erityisesti radikaalifeministien käsityksiä seksuaalisuudesta vapauttavana. Tiukimmillaan kulttuurifeministit esittivät vain hyvin harvat seksuaaliset käytännöt vapautuneina ja lisäksi ajoivat tiukkoja rajoituksia esimerkiksi pornolle. Echols itse korostaa, että radikaalifeministit olivat kriittisiä sekä seksuaalista vallankumousta edeltäneelle seksuaaliselle järjestykselle että vallankumouksen seurauksille.⁶³

Suomessa feministinen kritiikki seksuaaliselle vallankumoukselle jäi melko vaimeaksi, osin varmaankin siksi, että suomalainen uuteen naisliikkeeseen kiinnittynyt feminismi oli niin myöhään syntynyttä ja melko pienimuotoista. Boucht ja Nyström kirjoittavatkin, kuinka naisten vapautusta olisi mahdotonta ajatellakaan ilman seksuaalista vapautumista – niin keskeinen osa alistusta ovat naisten ruumiin kohtelu sekä naisten ja miesten väliset suhteet.⁶⁴ Boucht ja Nyström eivät kuitenkaan kuvaa, mitä tällainen feministeille tärkeä seksuaalinen vapautuminen varsinaisesti pitäisi sisällään.

Vaikka seksuaalisuus koetaan usein niin yksityiseksi, että siitä puhuminen on vaikeaa, Bouchtin ja Nyströmin mukaan todellisuudessa naisten seksuaalisuus on kaikkea muuta kuin yksityistä. Naisruumista käytetään hyväksi pornografiassa ja mainonnassa. Samoin kirkko ja valtio puuttuvat naisten seksuaalisuuteen sitä säädellen ja rajoittaen. Mitä eri-

60 Foucault, Michel: Tiedontahto. Teoksessa Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia. Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki 1998, 113–114.

61 Foucault ei kirjoita lainkaan sukupuolesta ja tästä syystä onkin arvioitu, että hänelle seksuaalisuus määrittyy varsin miehiseksi. (Lappalainen, 210). Seksuaalisuuden historian suomennoksesta sukupuolen poissaoloa tosin ei voi havaita, koska siinä ranskankielinen termi *sexe* on käännetty sukupuoleksi, ei seksiksi tai seksuaalisuudeksi, mikä olisi ilmeisesti tarkemmin vastannut Foucault'n ajatusta. Aiheesta Pulkkinen, Tuija: Seksistä sukupuoleen. Eron seksistä pohjoismaisittain eli Foucault-käännösten politiikka. Tiede ja edistys, 24 (1999) :1 Suomen tutkijaliitto, Helsinki, 61–64.

62 Bergenheim, 188–195, Echols 2003 [1989], 211.

63 Echols, Alice: Kuinka Id kesytetään: Feministinen seksuaalipolitiikka vuosina 1968–1983. Teoksessa Echols, Alice: Uhoa ja unelmia. 60-luvun jälkijärjestyksiä. Suomentanut Liisa Laaksonen. Like, 2003, 152–177.

64 Boucht – Nyström, 60–61.

laisimmat lait niin abortista, avioliitosta kuin työelämästäkin rajoittava naisten oikeuksia päättää itse omasta seksuaalisuudestaan ja ruumiistaan. Siksi Boucht ja Nyström nostavat seksuaalisuuden poliittiseksi kysymykseksi ja naisten oman hallinnan omaan seksuaalisuuteensa julkiseksi asiaksi.⁶⁵

Eräs keskeisiä naisen ruumiillisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä 1970-luvun feministisille liikkeille oli oikeus aborttiin. Monissa länsimaissa, esimerkiksi Länsi-Saksassa, juuri aborttitaistelu oli ensimmäisiä uuden naisliikkeen suuria näyttäytymiä.⁶⁶ Suomessa taas aborttilaki uusittiin vuonna 1970 ilman merkittävää naisten järjestäytymistä. Uutta lakia ei myöskään perusteltu naisten oikeuksilla. Suomessa abortista tehtiin ennen muuta lääketieteellinen kysymys, ja aborttilain muuttamisen syyt olivat etupäässä kansanterveydelliset.⁶⁷ Solveig Bergman arvioikin, että aborttikamppailun puuttuminen selittää osaltaan sekä suomalaisen feministisen liikkeen heikkoutta moniin muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna että ruumiillisuuden kysymysten puuttumista varsin pitkään suomalaisten naisliikkeiden agendalta.⁶⁸

Bouchtin ja Nyströmin kirjassa oikeus aborttiin nostetaan esille yksittäisen aborttikokemukskertomuksen kautta. Tässä tarinassa korostuu suomalaisen melko vapaan aborttilainsäädännön naisille edelleen aiheuttama nöyryytys ja oman ruumiin hallinnan puute. Lisäksi kirjoittajat nostavat lähtökohdakseen, että vapaan abortin vaatimus ei saa johtaa siihen, että aborttia käsitellään vain fyysisenä kokemuksena. Naiset tarvitsevat myös psyykkistä tukea ja tietoa aborttikokemuksen aikana.⁶⁹ Myös MF-ryhmässä todettiin tarve keskustella enemmän abortista, josta monilla ryhmän jäsenistä on kokemuksia.⁷⁰ Lisäksi naisten aborttia, synnytystä ja gynekologista hoitoa koskevien kokemusten dokumentointia pidettiin tärkeänä.⁷¹

Synnytys ja siihen liittyvä terveys on monien naisten seksuaalisuudelle keskeinen kysymys, jonka valtaamista takaisin lääketieteeltä ja miesgynekologeilta feministit ovat vaa-

65 Boucht – Nyström, 63–64.

66 Julkunen 1997, 56. Länsi-Saksasta Bergman 2002, 104–107.

67 Julkunen 1997, 56.

68 Bergman 2002, 233.

69 Boucht – Nyström, 69–73.

70 Rapport från MF-gruppens söndagsstormöte hos Merit i Jollas, 28.9.1975. 72-1973

Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

71 MF-möte den 21. januari 1977 hos Merit. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

tineet. Aktiivisen synnytyksen verkostot ja lääkärivetoisen synnytyksen kritiikki ovat osa samaa perinnettä kuin gynekologinen itsehoito tai vaihtoehtoiset ehkäisymenetelmät.⁷² MF-ryhmässä synnytyskokemukset nousivat esille jo siksin, että kaksi ryhmän jäsentä sai lapsen ryhmän toiminta-aikana – useilla ryhmässä toimineilla oli myös lapsia ennestään. Ryhmässä nousi esiin ajatus pyytää tuoreita äitejä kertomaan, millaista on synnyttää feministisesti tietoisena naisena.⁷³

Varsinaista luentotilaisuutta feministien synnytyskokemuksista ei järjestetty, mutta kokouksessa marraskuussa 1977 käytiin tanskalaisen *Vinterbarn*-kirjan pohjalta hyvin intensiiviseksi kuvattu keskustelu synnytyksistä. Kirja käsitteli tanskalaisten naisten synnytyskokemuksia ja sen lukeminen oli ollut kirjan ryhmälle esitelleelle Carita Nyströmille erityisen vaikuttavaa, sillä lukiessaan teosta hän itse odotti lasta. Keskustelun mukaan monien ryhmän naisten kokemukset synnytyksistä ja sairaaloiden henkilökunnan asenteista olivat varsin negatiivisia. Heille synnytys oli ollut epäinhimillistä kokemus ja kohtelu synnytyksen jälkeen kuin keskitysleirillä. Nyström nosti käydyssä keskustelussa esiin tarpeen puhua myös synnytyksen jälkeisestä masennuksesta, joka on hyvin yleistä, mutta naisille erittäin hämmentävää, koska lapsen syntymän jälkeen kaiken pitäisi olla hyvin. Kokemusten kertomisen kipeyttä ja keskustelumahdollisuuden harvinaisuutta kuvaa myös se, että eräs kokoukseen osallistunut lähti kesken keskustelun pois. Hän ei kestänyt kuulla omista ikävistä kokemuksista muistuttavia kertomuksia.⁷⁴

Erilaiset käsitykset seksuaalisuudesta ja sen merkityksestä naisille ovat olleet feministisen ajattelun ydintä jo 1800-luvulta alkaen.⁷⁵ Tuolloin ja 1900-luvun alussa naisasialiikkeen valtavirran mukaan niin naisen kuin miehenkin seksuaalisuuden kytkeminen perhe-elämään oli toivottava ratkaisu kaksinaismoralismin ongelmaan. Tämän tradition rinnalla kulki keskustelu, jossa naisia rohkaistiin vapaisiin seksuaalisuhteisiin.⁷⁶ Feministien kesken näkemykset seksuaalisuuden merkityksestä ja siitä, miten seksuaaliseen soroon olisi parasta reagoida, ovatkin eronneet jyrkästi toisistaan koko 1900-luvun ajan ja aiheesta on käyty vilkasta keskustelua erilaisista näkökulmista. Feminismin historiassa

72 Palin, 235.

73 MF-möte den 21. januari 1977 hos Merit. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

74 Protokoll MF-gruppens möte 14.11.1977. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

75 Lappalainen, 213–216.

76 Vehkalahti, 94–95.

on kuitenkin korostunut linja, joka painottaa seksuaalisuuteen liittyviä riskejä ja vaaroja nautintojen ja mahdollisuuksien sijaan.⁷⁷

Esimerkiksi Yhdysvaltojen naisliikkeissä seksuaalisuuden analyysi ja seksuaalisuuden merkitys feministiselle ajattelulle muodosti keskeisen jakajan erilaisten 1960- ja 1970-luvun feminismien välille. Betty Friedan, 1960-luvun yhdysvaltalaisen feminismin keskeinen vaikuttaja, NOW-järjestön perustajajäsen ja *Naisellisuuden harhat* -bestseller-teoksen kirjoittaja, kirjoitti teoksessaan *Naisliikkeen uusi suunta* 1980-luvun alussa, että naisliike 1970-luvulla meni vikaan alkaessaan etsiä naisten alistuksen alkusyytä ja sen korjaamisen mahdollisuutta ensisijaisesti makuuhuoneista.⁷⁸ Samoin Suomessa ainakin eräs Yhdistys 9:n entisistä aktiiveista on pitänyt liiallisena 1970-luvun feministien suuntautumista ruumiillisuuden kysymyksiin ja samalla eristäytymistä miehistä.⁷⁹

MF-ryhmän keskusteluissa seksuaalisuudella oli oleellinen rooli, mutta ryhmässä ei missään vaiheessa pelkistetty naisten alistuksen ja vapautumisen kysymyksiä pelkästään seksuaalisuuden alueella ratkaistaviksi. Vaikuttaa siltä, että MF-ryhmässä, kuten muutenkin suomalaisessa feministisessä keskustelussa pitkään, monet ruumiinoikeuksiin liittyvät keskustelut jäivät paitsioon verrattuna vastaaviin muissa maissa käytyihin keskusteluihin. Marxilaisen ajattelukehyksen vaikutus saattaisi tarjota yhden selityksen sille, miksi reproduktioon vain väljästi liittyvät seksuaalioikeuksien kysymykset ovat tulleet suomalaisen feminismin agendalle varsin myöhään. Esimerkiksi Raija Julkusen mukaan pohjoismaisella sosiaalidemokratialla ei ole ollut suuria ansioita naisten ruumiillisten oikeuksien edistäjää lukuun ottamatta kysymyksiä abortista ja ehkäisystä – siis juuri kiinteimmin reproduktioon liittyvistä ruumiin oikeuksista. Julkusen mukaan syytä tähän on etsitty esimerkiksi pohjoismaisten yhteiskuntien tavasta välttää sukupuolikonfliktia.⁸⁰ Syyksi voisi myös tarjota vasemmiston, johon suuri osa naisliikkeestä tai feministeistäkin on tavalla tai toisella kiinnittynyt, taloudelle antamaa keskeistä asemaa. Tämä saattaisi selittää myös sitä, miksi pornon ongelmat nousivat esimerkiksi MF-ryhmän kes-

77 Lappalainen, 213–215.

78 Friedan, Betty: *Naisliikkeen uusi suunta*. Lyhentäen suom. Kaarina Ripatti. Kirjayhtymä, Helsinki 1983, 277. Echols kirjoittaa Friedanin vastustaneen jo 1960-luvun lopulla feministien "makuuhuonesotia", joiden hän näki vievän naisliikkeen toimintaa hyödyttömään suuntaan (Echols, 1994, 157; 171, alaviite 30.)

79 Ritva Grönickin haastattelu. Haastattelijana Margaretha Mickwitz. Teoksessa Mickwitz, Margaretha – von Essen, Agneta – Nordgren, Elisabeth (toim.): *Roolien murtaajat*. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle. Gaudeamus, Helsinki 2008, 165.

80 Julkunen, 1997, 58.

kusteluissa esiin enemmän kuin vaikka raiskauksiin liittyvä lainsäädäntö tai muut seksuaalioikeuksiin liittyvät kysymykset: pornolla on myös selkeä yhteytensä talouteen, se ei ole ainoastaan ruumiin oikeuksien kysymys. Siksi sitä on helpompaa käsitellä marxilaisen viitekehyksen sisällä.

7 Sosialismin kritiikki ja kehittäminen

7.1 Sosialismin merkitys MF-ryhmän ajattelussa

Alice Echols kirjoittaa Yhdysvaltojen uuden naisliikkeen jakaantumisesta toisaalta feministeihin ja toisaalta poliittisiin (*politicos*). Tässä jaossa poliittiset kannattivat naisten järjestäytymistä omiksi ryhmikseen lähinnä käytännön syistä, koska miehet helposti dominoivat yhteisiä kokouksia. Lisäksi poliittisten mielestä naisliikkeen piti pysyä tiukasti lähellä uusvasemmistolaisista liikettä ja naistenkin alistuksen lähteeksi nähtiin "Järjestelmä" – kapitalismi ja imperialismi. Poliittiset myös katsoivat itse olevansa osa vasemmiston sisäistä kritiikkiä vasemmiston kyvyttömyydelle analysoida naisten sortoa.¹

Hiukan Yhdysvaltojen "poliittisten" tapaan MF-ryhmälle sosialistisuus oli oleellinen ja itsestään selvän olinen osa oman feministisen ajattelun pohjaa. Niin manifestiluonnoksessaan vuodelta 1974 kuin Auli Hakulisen, Carita Nyströmin ja Annlis Söderholmin keväällä 1978 kirjoittamassa mielipidekirjoituksessakin korostettiin, että MF-ryhmän tavoitteensa oli tehdä naistoimintaa sosialistisen ajattelun sisältä.² MF-ryhmässä sosialistisuus miellettiin metodiksi, tieteelliseksi tavaksi hankkia tietoa maailmasta ja muuttaa sitä. Tähän metodiin kuuluu kritiikki ja itsekritiikki.³ Samoin dialektiikka, marxilaisuuden alunperin Hegelin ajattelusta tullut ajatus kahden vastakkaisen näkemyksen kamppailusta, joka synnyttää todempia ja parempia käsityksiä, oli osa ryhmän ajattelun pohjaa. Hakulinen, Nyström ja Söderholm selventävät mielipidekirjoituksessaan, että jokaisessa sosialistisessa feministissä on käynnissä dialektinen prosessi, jota ilman ei päästä eteenpäin. Prosessissa sosialisti ja feministi etsivät ratkaisuja vielä selvittämättömiin ongelmiin.⁴

Toisaalta MF-ryhmässä sosialismi nähtiin pohjaksi teorialle, joka tarjosi tien kaikkien ihmisten vapautukseen. Naisten taistelu oman vapautumisensa eteen yhdistettiin työ-

1 Echols 2003 [1989], 51–55.

2 Utkast till MF-gruppens manifest. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

3 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

4 Hakulinen – Nyström – Söderholm.

väenluokan taisteluun esimerkiksi ryhmän keväällä 1975 toteuttamassa näyttelyssä. Näyttelyn viimeisessä osassa esitettiin omasta asemastaan tietoinen nainen, joka nousi työväen luokan rinnalla puolustamaan omia oikeuksiaan.⁵ Sosialistisen ajattelun ydin ryhmälle oli, että sosialismi on malli sellaiselle yhteiskunnalliselle muutokselle, joka lopettaa kaiken riiston ja alistuksen.⁶ Vaikka ryhmässä puhuttiin epäilemättä juuri sosialismin teoriakehyksen vuoksi melko paljon taloudesta, ei sosialismin sisältöä mielletty tuotantovälineiden yhteisomistuksena tai muuna konkreettisena taloudellisena järjestelyinä.

Marxilaisuuden lisäksi MF-ryhmän tulkinnassa kaivattiin kuitenkin feminismiä, sillä sosialistinen analyysi yksinään ei riittä selittämään naisten sortoa eikä tarjoamaan keinoja siitä vapautumiseen. Naisten taloudellisen itsenäisyyden lisääminen, joka oli ollut työväenliikkeenkin tavoitteena pitkään, ei yksin poistaisi kaikkia ongelmia. Alustuksessaan ryhmän kokouksessa syksyllä 1975 Gun Wasenius esitti, että marxilaisen analyysin sokea piste on, milloin ja miksi miehet alkoivat dominoida – hänelle selitykseksi ei riittänyt Engelsin tarjoama teoria yksityisomaisuuden kehityksestä. Lisäksi Wasenius näki myös marxismissa mieskeskeisyyttä ja patriarkalismia: esimerkiksi naisten tekemän reproduktiivisen työn merkitys taloudelle ja yhteiskunnalle on jätetty huomiotta.⁷

Samoin Birgitta Boucht ja Carita Nyström kirjoittivat kirjassaan, että 1800-luvun marxilaisilla teoreetikoilla, jotka lähes kaikki olivat miehiä, ei ollut edellytyksiä käsitellä naisten kohtaamaa todellisuutta ja naisten arjen kokemuksia. Siksi heidän mielestään uuden naisliikkeen tehtävänä onkin osoittaa sosialistisen kokonaisanalyysin paikka yksityiselämässä.⁸ Ryhmän manifestiluonnoksessa vielä korostettiin, että uuden, myös naisten sorton sisältävän sosialistisen teorian luominen on nimen omaan naisten tehtävä ja että tämä työ tarkoittaisi myös sosialistisissa maissa elävien naisten aseman analyysia.⁹

5 Lappalainen 1975.

6 Utkast till MF-gruppens manifest. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

7 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

8 Boucht – Nyström, 14.

9 Utkast till MF-gruppens manifest. Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

Mielipidekirjoituksessaan vuonna 1978 Hakulinen, Nyström ja Söderholm kuvasivat uuden naisliikkeen analyysin marxilaista ajattelua täydentäväksi. Luokkasortoon kietoutui heidän mukaansa myös patriarkaalinen sorto, miesten ylivalta naisiin ja lapsiin nähden. Vaikka naisten katsottaisiin olevan yleisesti miehiä huonommassa asemassa, naisten sarron ei tarvitse olla samanlaista kaikissa yhteiskuntaluokissa.¹⁰ Naisten erilaisten luokka-asemien esiin nostamisella kirjoittajat osaltaan vastasivat vasemmistosta naisliikettä kohtaan esitettyyn kritiikkiin, että kaikkien naisten samankaltaisen aseman oletta-
minen edisti vain porvarinaisten intressejä.¹¹

Yhtenä ilmentymänä siitä, millainen vaikutus sosialistisuudella oli MF-ryhmän toiminnassa, voi pitää sitä, miten ryhmässä haettiin etenkin toimintansa alkuvaiheessa aktiivisesti yhteyksiä SNDL:oon.¹² Boucht ja Nyström lukivat naisliiton kirjassaan myös osaksi uutta naisliikettä. Kirjan lopussa on listattuna uuden naisliikkeen järjestöjä eri maista: Suomesta listassa ovat MF-ryhmän lisäksi Rödkarringarna-ryhmä, Unioni Naisasialiitto Suomessa ry:n toimintaryhmät sekä SNDL.¹³ Muutama MF-ryhmän jäsen osallistui vuonna 1974 SNDL:n järjestämään Työläisnaiskonferenssiin Lahdessa ja arvosteli sen jälkeen konferenssia sen keskittymisestä yleispolitiikkaan sekä kokousdemokratian vähydestä.¹⁴ MF-ryhmän kokouksissa käsiteltiin myös SNDL:n keskeneräistä periaateoh-

10 Naisliike ja sosialismi. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS

11 Tästä kritiikistä esim. Utdrag ur Cay Kankaanpääs tal på XXII Ungdomstiget. Kvinnorörelsen – reaktion eller framsteg. Arbetartidningen Enhet 23.3.1979.

12 SNDL:n tavoitteena ei tosin – leninistisen etujoukkoperiaatteen mukaisesti, jossa sosialismin määrittely kuuluu yksin kommunistiselle puolueelle – ollut virallisesti sosialismi, vaikka enemmistöläisnaiset ajoivatkin 1970-luvun alussa sosialismin lisäämistä liiton periaateohjelmaan. (Katainen 1994, 368.) Annlis Söderholm korostaa, että kaikkia MF-ryhmän jäseniä ei kiinnostanut yhteistyö SNDL:n kanssa. Yhteistyötä tehtiin etenkin SNDL:n ruotsinkielisten helsinkiläisjäsenten kanssa. (Annlis Söderholm tekijälle, sähköpostiviesti 25.9.2010.)

13 Boucht – Nyström, 92.

14 Protokoll fört över diskussionerna om arbetarkvinnokonferensen i Lahtis 16.-17.4.1974. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS. Vastaavaa keskustelua käytiin myös naisliiton piirissä. Kirjeessään SNDL:n liittotoimikunnalle kaksi espoolaisnaista pahoittelee, että konferenssissa oli vain siunattu liiton toimihenkilöiden valmiiksi muotoilemia päätöksiä. Heidän mielestään konferenssin olisi pitänyt olla tilaisuus siihen osallistuneille 2000 naiselle kertoa omia mielipiteitään. (Helmi Halonen (?) ja Saila Viitanen (?) (kirjoittajien nimet ovat epäselvät [RT]) Suomen Naisten Demokraattinen Liitto ry liittotoimikunnalle Leppävaarasta 19.3.1974. Liite 1 § 8. Pöytäkirja SNDL:n liittotoimikunnan kokouksesta, joka pidettiin lauantaina 30. maaliskuuta 1974 klo 11.00 alkaen Suomi-Neuvostoliitto-Seuran kerhohuoneella Bulevardi 13. CC10 Liittotoimikunta 1974 . 1D SNDL. KansA.)

jelmaa ja muuta liiton materiaalia.¹⁵ Yhteyksien saamista naisliittoon vaikeutti kuitenkin osapuolikamppailu, joka oli lähes tulkoon halvaannuttanut SNDL:n toiminnan.¹⁶

Vaikka MF-ryhmässä oltiin kriittisiä kansandemokraattisen naistoiminnan muotoja kohtaan ja tiedostettiin sen monet ongelmat, ryhmässä koettiin se siis kuitenkin tarpeelliseksi. Suhde SNDL:oon on mahdollinen pieni suuntautumiserö MF-ryhmän ja Rödkärringarna-ryhmän välillä. Ensimmäisestä näiden kahden ryhmän yhteiskokouksesta tehdystä pöytäkirjassa todetaan, että ryhmien tausta on samanlainen, naiskysymyksen vähätteleminen suomalaisessa vasemmistossa ja naisten alistus. Mutta osa MF-ryhmästä piti SNDL:oon kuulumista jäsenenä ja siinä toimimista hyödyllistä, vaikkakaan ryhmänä liittoa ei ole erityistä saatavaa.¹⁷

Tässä yhteydessä tulee hyvin näkyviin se, miten rajat puoluepoliittisen ja itsenäisen naistoiminnan välillä olivat hyvinkin häilyviä: sosialistinaisille uusi naisliike ulottui myös puoluepoliittisiin naisjärjestöihin ja MF-ryhmässä oltiin kiinnostuneita SNDL:n toiminnasta. Esimerkiksi Solveig Bergman kuitenkin tekee rajanvetonsa eri tavalla kuin sosialistiset aikalaiset: hän ottaa tutkimukseensa mukaan selkeästi sosialistiset MF-ryhmän ja Rödkärringarna-ryhmän, mutta jättää esimerkiksi SNDL:n ulkopuolelle. Kun Bergman itsekin korostaa, että suomalainen poliittinen järjestelmä ei ollut lainkaan samalla tavalla naisia ulossulkeva kuin esimerkiksi saksalainen¹⁸, on mielekästä kysyä, olisiko suomalaisen feministisen liikkeen rajausta syytä tehdä toisin ja sisällyttää siihen myös puoluepoliittista naistoimintaa.

Riitta Jallinoja arvioi kirjoittaessaan 1970-luvun feministisestä liikkeestä, että marxilainen analyysi korvautui suomalaisten feministiryhmien toiminnassa vähitellen feministisellä ajattelulla, kun sosialismin klassikot vaihtuivat uuden naisliikkeen kirjoihin ja opintopiiritoiminta muuttui tiedostamisryhmätoiminnaksi. Jallinoja myös kirjoittaa, että

15 Anteckningar från fria kvinnokursens möte 29/4 1974. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

16 Osapuolijaosta naisliitossa Katainen 1994, 368–371. Hyvä esimerkki naisliitosta käydystä taistelusta oli vuoden 1974 liittokokous valmistelu ja keskustelu liittokokousedustajaäänestyksissä äänioikeutettujen määrästä. Esim. Pöytäkirja SNDL:n liittotoimikunnan kokouksesta, joka pidettiin lauantaina 30. maaliskuuta 1974 klo 11.00 alkaen Suomi-Neuvostoliitto-Seuran kerhohuoneella Bulevardi 13. CC10 Liittotoimikunta 1974 . 1D SNDL. KansA.

17 Sammandrag av olika intryck och samtalet vid kvinnomötet månd.4/11 på Mechelingatan. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

18 Esim. Bergman 2002, 91–92.

SKDL:n piiriin hakeutuneet naiset irtaantuivat siitä vähitellen: "Vihanpidon SKDL:n ja feministien välillä sanottiin kestäneen vuodesta 1975 vuoteen 1981 saakka."¹⁹ Samoin Solveig Bergman arvioi, osin Jallinojan tulkintaan nojaten, että sosialismin vaikutus feministien ajattelussa väheni samalla kuin kiistat vasemmiston sisällä syvenivät.²⁰

MF-ryhmän pöytäkirjojen ja ryhmän jäsenten kirjoitusten perusteella vaikuttaa kuitenkin, että sosialismin asema tämän feministiryhmän ryhmän ajattelun pohjana pysyi koko ryhmän aktiivisen toiminta-ajan varsin samanlaisena. Sosialismin teoriaa ei erityisen paljon käsitelty kokouksissa, mutta se pysyi jatkuvasti keskustelun pohjavireenä: se yhteiskunnallinen muutos, johon feministit tähtäsivät edellytti myös sosialistista muutosta. Näkemykseni ero verrattuna Bergmanin ja Jallinojan tulkintoihin voi johtua osittain siitä, että he käsittelevät yleisesti helsinkiläisten feministiryhmien toimintaa, eivät ainoastaan MF-ryhmää. Lisäksi etenkin Jallinojan tulkintaan vaikuttanee tutkimuksen kirjoitusaika. Vielä 1980-luvun alussa sosialistisuus oli ehkä sellainen osa laajempaa kriittistä ajattelua, että Jallinojalle on näyttäytynyt merkittävämpänä se, millaisesta sosialistisesta ajattelusta feministit ovat irrottautuneet kuin se, minkä hekin ovat allekirjoittaneet.

Samoin syynä näkemykseen, että sosialismin merkitys naisryhmien toiminnassa olisi vähentynyt, voi olla se, millaisia teemoja tutkijat ovat katsoneet mahdollisiksi käsitellä sosialistisen kehyksen sisällä. Kun ryhmien toiminnassa alkoi korostua tiedostamisryhmätoiminta ja henkilökohtaisen poliittisuus, on ehkä ajateltu, että nämä toimintatavat ja niiden myötä esiin nousseet teemat eivät enää voi kuulua sosialistiseen ajatteluun. Aina-kin MF-ryhmän tavoitteena oli kuitenkin alusta alkaen muuttaa ja laajentaa sosialistista teoriaa siten, että se ottaisi huomioon myös naisten arkipäivän kokemukset sekä ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden kysymykset – siis juuri ne teemat, jotka uusi naisliike nosti keskeisiksi.

Sosialistisen ajattelun piirissä onkin pitkä traditio erityisesti naisten esittämästä kriittisestä ja teorian täydennyksistä juuri arjen, perheen ja ruumiillisuuden kysymysten osalta. Sosialismin historiassa naiskysymys on enimmäkseen nähty luokkakysymykselle alisteisena ja sosialistinaisten tehtävänä on ollut täydentää pääosin miesten kehittämää teoriaa ja politiikan käytäntöä vastaamaan myös naisten kohtaamaa todellisuutta. Suomes-

19 Jallinoja, 206–207.

20 Bergman 2002, 150.

sakin työläisnaiset ovat koko poliittisen toimintansa historian ajan olleet aktiivisia esimerkiksi yksinhuoltajaäitien paremman aseman ja myöhemmin aborttioikeuden ajajia.²¹ Samoin Neuvostoliiton varhaisvaiheiden naisliike pyrki nostamaan sosialismin keskiöön naisille tärkeitä arjen vallankumouksen kysymyksiä.²² MF-ryhmänkin keskustelun voi liittää tähän perinteeseen, sosialismin muuttamisen ja uudistamisen traditioon sen sijaan, että sen näkisi sosialistisen ajattelun ulkopuolisena feministisenä toimintana.

Naisten työtä ja äitien asemaa esiin nostaneen, mutta kuitenkin työväenliikkeen sosialistisessa analyysissä pitäytyneen sosialistisen naisliikkeen rinnalla kulki kuitenkin myös toinen perinne. Tässä traditiossa sukupuolta tarkasteltiin oleellisella tavalla sosialistisen politiikan ytimeen vaikuttavana voimana, ja sukupuolen ja perheen kysymykset nostettiin esimerkiksi vallankumouksen kannalta olennaisiksi. MF-ryhmässäkin luettu Aleksandra Kollontai visioi 1900-luvun alussa sosialismin uutta naista ja uusia, vallankumouksellisia naisten ja miesten välisiä suhteita – sosialismi tarkoitti myös vallankumouksellisia muutoksia perheessä ja yhteiskunnan sukupuolijärjestyksessä.²³ Tämä, sukupuolen perustavaa merkitystä korostava, traditio on tosin aina ollut sosialistisen ajattelun valtavirran ulkopuolella.

Voidaan ajatella, että 1970-luvun sosialistiset feministit jatkoivat myös tätä traditiota ja muunsivat sosialistisen ajattelun pohjaa sisältämään myös muuhun kuin talouteen perustuvaa sortoa, jolloin esimerkiksi seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen liittyvät kysymykset nousivat sosialistisen feministisen ajattelun keskiöön. Tässä ajattelussa kulttuuri tai seksuaalisuus eivät olleet pelkkää taloudelle pohjaavaa yhteiskunnan päällysrakennetta, vaan oleellinen osa sitä, miten yhteiskunta järjestyi, eivätkä näihin liittyneet ongelmat myöskään poistuneet automaattisesti sosialismin myötä, vaikka sukupuolisorronkin lopettamisen edellytys olisi sosialismiin siirtyminen.

21 Esim. Hentilä, Marjaliisa: Maa jossa piiatkin saivat äänestää Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdissä 1906-1914. Teoksessa Laine, Leena – Markkola, Pirjo (toim.): Tuntematon työläisnainen. Vastapaino, Tampere 1989, 164–165; 173–174; Nätkin, Ritva: Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Gaudeamus, Helsinki 1997, 115. SNDL:n merkityksestä suomalaisessa aborttikeskustelussa, Katainen 1994, 279–284, 334–342.

22 Evans Clements.

23 Katainen 2002.

7.2 MF-ryhmä ja naiset sosialismeissa

Osa MF-ryhmän jäsenistä oli jo ennen ryhmään liittymistään toiminut vasemmistoliikkeissä, lähinnä SKDL:ssä. Carita Nyström kuvaa yhdeksi oman feministiksi heräämisensä olennaisimmista kokemuksista bussimatkaa takaisin työväenkulttuuripäiviltä. Bussissa Nyströmin vieressä istunut mies oli esittänyt, että äänioikeuden antaminen naisille oli ollut lopulta huono idea: "Hänhän puhui minun äänioikeudestani! Myös minä olin nainen."²⁴ MF-ryhmässä myös keskusteltiin vasemmistossa vallitsevasta feminismin vastaisuudesta ja tasa-arvon puutteesta. Birgitta Boucht nosti MF-ryhmälle kirjoittamassaan kirjeessään syksyllä 1975 esiin kysymyksen siitä, miten pitäisi vastata *Ny Tid* -lehdessä esiintyviin, tuntemattomien antifeministien väitteisiin, että naisliike vain hajottaa työväenluokan taistelua.²⁵

Vuonna 1978 Hakulisen, Nyströmin ja Söderholmin kirjoittama mielipidekirjoitus *Kansan Uutisiin* oli suunnattu selkeästi puheenvuoroksi liikkeen sisällä käytävään keskusteluun uuden naisliikkeen ja feminismin merkityksestä. Kirjoittajat harmittelivat, että kansandemokraattinen liike, johon monet feministiaktivistit kuuluivat, vähätteli uuden naisliikkeen merkitystä:

Naisliikkeen kansainvälinen luonne on pyritty kieltämään kutistamalla se jonkinlaiseksi mielenhairahdukseksi, joka riivaa pientä turhautuneiden suomenruotsalaisten naisten joukkoa Helsingissä.²⁶

Kirjoituksen lopussa puolestaan kysyttiin, tarjoaako kansandemokraattien senhetkinen politiikka todella naisille mahdollisuuksia omien ongelmiansa pohtimiseen ja vaadittiin naispoliittisen ohjelman laatimista SKDL:lle.²⁷

Mariella Lindén²⁸ ja Brita Wilhelms puolestaan hahmottelivat feministiryhmien asemaa suhteessa oikeistoon ja vasemmistoon *Aikanainen – Kvinnotid* -lehdessä. Heidän mukaansa porvarillinen lehdistö luonnollisesti nauroi feministien uskolle sosialismin mahdollisuuksiin – "luulevatko nuo tosiaan, että sosialismi jotain ratkaisisi, eivätkö he tiedä, miten asiat ovat Neuvostoliitossa!"²⁹ Vasemmalla taas naiset toivotettiin tervetulleiksi

24 "Det var ju min rösträtt han talade om! Jag var ju också en kvinna !" Boucht – Nyström, 4.

25 Birgitta Boucht ryhmälle 22.11.75. Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

26 Hakulinen – Nyström – Söderholm.

27 Sama.

28 Lindén oli Rödkärringarna-ryhmän perustajajäseniä (Ingström, 98–99.)

29 Lindén – Wilhelms.

mukaan työväen taisteluun, mutta naisten omat kysymykset tuomittiin pikkuporvarillisiksi: "socialismissa on ratkaisu – katsokaapa vain miten naisten asiat ovat Neuvostoliitossa!"³⁰ Kirjoittajat kysyivätkin, miten vasemmisto voi taistella vapautumisen puolesta, jos se samalla haluaa säilyttää naisten alistuksen.³¹

Naisten kokemukset 1960-luvun liikkeissä ja vasemmistossa olivat monien maiden naisliikkeen lähtökohtana. Monet vasemmistoliikkeissä mukana olleet miehet olivat haluttomia näkemään valtasuhteita ja epätasa-arvoa yksityiselämässään.³² Naisten asema pysyi usein radikaalienkin liikkeiden virallisessa organisaatiossa sihteerien ja kahvinkeittäjien tasolla.³³ Tämä vaikutti siihen, että radikaaliliikkeiden demokratiavajeeseen – suurista demokratiapuheista huolimatta – kyllästyneet naiset näkivät omassa liikkeessään erityisen paljon vaivaa demokratian ja tasavertaisuuden takaamiseksi.³⁴

Naiset alkoivat kiinnittää huomiota myös seksuaaliseen hyväksikäyttöön radikaaliliikkeissä. Esimerkiksi Alice Echols kirjoittaa, kuinka mustien kansalaisoikeusliikkeessä mukana olleet valkoiset naiset saattoivat huomata joutuvansa seksuaalisten kiertopalkintojen asemaan. Käsitys valkoisesta naisesta mustan miehen saavuttamattomana seksuaalisen halun kohteena eli vahvasti myös radikaalien keskuudessa, ja toisaalta valkoiselle radikaalinalaiselle oli vaikeaa kieltäytyä seksistä mustan miehen kanssa ilman että joutuisi kieltäytymisen seurauksena syytetyksi rasismista.³⁵

MF-ryhmässä kysymys naisten ja miesten suhteista vasemmisto- tai radikaaliliikkeistä ei juuri noussut esille. Kysymys mainitaan ainoastaan kerran: pienryhmäkokouksessa keväällä 1976 oli ollut käsittelyssä "[k]ysymys radikaaleista miehistä, jotka eivät osaa soveltaa teorioitaan käytäntönsä naisten kohdalla."³⁶ Syynä siihen, että teema ei ollut ryhmässä esillä, voi olla yksinkertaisesti se, että kaikki ryhmän naiset eivät suinkaan olleet mukana vasemmistoliikkeissä tai että ainakaan he eivät kohdanneet seksuaalista tai sukupuolittunutta alitusta näissä liikkeissä. Toisaalta MF-ryhmän naiset olivat myös

30 Lindén – Wilhelms, 4.

31 Sama.

32 Yhdysvalloista Echols 2003 [1989], 23–50, Länsi-Saksasta Bergman 2002, 102.

33 Echols 2003 [1989], 25–28.

34 Echols 1994, 159.

35 Echols 2003[1989], 30. Echols painottaa toki, että usein valkoisten naisten ja mustien miesten väliset suhteet syntyivät aidosta välittämisestä ja kiintymyksestä.

36 "Frågan om radikala män, som inte kan applicera sina teorier i sin praktik med kvinnor". Protokoll fört vid MF-gruppens möte hos Bitte den 1 mars kl. 19.30. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

jonkin verran vanhempia kuin monien ulkomaisten radikaaliryhmien naiset³⁷, joten seksuaalisen vallankäytön kysymykset eivät välttämättä olleet heille henkilökohtaisesti niin akuutteja ja kipeitä kuin nuoremmille naisille.

Suomalaisten vasemmistoliikkeiden tutkimuksessa on kirjoitettu melko vähän naisten asemasta tai ylipäänsäkään sukupuolen merkityksestä erilaisissa radikaaliliikkeissä. Eri-tyisen vähän on käsitelty naisten mahdollisesti liikkeissä kohtaamaa seksuaalista alistusta. Kimmo Rentola kuvaa taistolaisliikettä seksuaalisessa mielessä moralistiseksi, vaikka sen taustalla oli 1960-luvun kulttuuriradikalismi ja seksuaalinen vallankumous.³⁸ Toisaalta toinen puoli taistolaisuuden kuvaa on kertomus hyvistä juhlista ja kauniista naisista, kuten Rentolakin toisaalla kirjoittaa:

Väsyksiin asti on hoettu, että taistolaisilla oli parhaat bileet – 'parhaan' kriteerit saattavat vaihdella, mutta tottahan määritteeseen se sisältyy, mitä tapahtuu bileiden jälkeen.³⁹

Varmaankin tämä ristiriita seksuaalisuuskysymysten virallisen unohtamisen ja epävirallisen voimakkaankin esillä olon välillä sai osan taistolaisnaisista kokemaan liikkeen sukupuolikulttuurin varsin epämukavaksi. Liikkeessä sukupuoli siivottiin virallisesta keskustelusta sivuun, mutta sukupuolittuneet käytännöt ja vallankäytön tavat eivät kuitenkaan kadonneet.

Eeva Peltonen kommentoikin taistolaisuuden tätä puolta kirjoittaessaan Matti Hyvärisen haastattelujen pohjalta 1970-luvun nais- ja miesmuistoista. Peltosen mukaan taistolaisaikaansa muistelevat naiset muistavat myös naisten hyväksikäyttöä, vähättelyä ja syrjään sysäämistä – niin naisten vähäistä edustusta liikkeen huipulla kuin poliittista seksuaalisuuttakin, niin sanottua pöksylähetystä.⁴⁰ Kuitenkin Peltonen toteaa, että naisten kertomuksissa sukupuoleen perustuva epämiellyttävä kohtelu on aina tapahtunut joillekin toisille naisille, ei muistelijoilta itselleen – ja aivan samoin hän itse kirjoittaa, ettei omana taistolaisaikanaan huomionnut erilaisten syrjään sysäämistä ja hyväksikäyttötilanteiden sukupuolittuneisuutta ja että hänkin piti osittain näiden kohteeksi joutumista naisten omana syynä.⁴¹ Suomessa naisten kokemukset seksismistä ja heille keskeisten kysymys-

37 Bouchtin ja Nyströmin mukaan MF-ryhmän jäsenten keski-ikä oli vuonna 1975 noin 35 vuotta. (Boucht – Nyström, 81–82).

38 Rentola 1994, 13.

39 Rentola 2003, 103.

40 Peltonen 1998, 205–207; 210–211.

41 Sama, 229–231.

ten syrjäyttämisestä taistolaisliikkeessä eivät kanavoituneet feministiseen toimintaan ennen 1970-luvun loppuvuosia.⁴²

MF-ryhmän manifestiluonnoksessa nostettiin esiin, että naisten omaa asemaansa koskevan analyysin tarve tarkoitti, että on voitava keskustella myös naisten asemasta sosialistisissa maissa.⁴³ Jonkin verran aihetta sivuttiinkin ryhmän keskusteluissa: Carita Nystrom kertoi matkastaan Prahaan vuodenvaihteessa 1975–76 ja totesi, ettei ainakaan Tšekkoslovakia ollut hyvä esimerkki naisten aseman ja sosialismin yhdistämisestä⁴⁴. Lisäksi ryhmässä todettiin, ettei naiskysymystä ole sosialistimaissa ratkaistu ja pohdittiin, kuka ottaa näissä maissa huolekseen naistyön, kun tasa-arvo on virallisesti toteutunut.⁴⁵ Jo vaatimus siitä, että sosialististen maiden naisten oloista pitää voida puhua ja että niitä pitää voida arvostella, asetti MF-ryhmän oppositioon suhteessa esimerkiksi taistolaisiin ja toisaalta myös ehkä yleiseen suomalaiseen 1970-luvun keskusteluilmapiiriin, jossa Neuvostoliiton ja muiden sosialistimaiden kriittistä julkista arviointia paljolti välteltiin.

MF-ryhmässä suhtauduttiin kriittisesti myös sosialistimaiden virallisten naisedustajien näkemyksiin: Birgitta Boucht kysyi syksyllä 1975 ryhmälle kirjoittamassaan kirjeessä, mitä voisi sanoa DDR:sta tulevalle professori Herta Kuhrigille, jonka mielestä työläisnaiset eivät ole kiinnostuneita seksistä.⁴⁶ MF-ryhmälle ei riittänyt tyytyminen sosialismin virallisen naispolitiikan rajoihin, vaan he hakivat laajemmalta alueelta sisältöä sellaiselle sosialismille ja sellaiselle feminismille, joka kykenisi selittämään kokonaisuudessaan naisten kokemaa alistusta.

7.3 Naiset ja luokat

Gun Wasenius analysoi MF-ryhmän kokouksessa pitämässään alustuksessa, että eroista huolimatta reproduktio, siis lasten synnyttäminen ja kotityö, yhdistää naisia yli luokka-

42 Peltonen 2005.

43 Utkast till MF-gruppens manifest (1975). 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

44 Rapport från MF-gruppens möte hos Ciso den 14.1.1976. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976–1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS

45 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

46 Birgitta Boucht ryhmälle 22.11.75. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

rajojen. Naisten aseman luo heidän asemansa perheessä. Marxismi on keskittynyt vain tuotantoon ja unohtanut perheissä tehtävän reproduktiivisen työn merkityksen.⁴⁷ Siksi marxilaisilta on myös jäänyt näkemättä naisia nimen omaan naisina yli taloudellisten luokkarajojen yhdistävät elementit. Waseniuksen alustus perustui osin Engelsin käsityksille naisten alistuksesta ydinperheen ja yksityisomaisuuden muotoutumisen seurauksena.⁴⁸ Keskustelussa kuitenkin myös todettiin, ettei kysymykseen siitä, milloin ja miten miehet alkoivat dominoida, löydy tyhjentävää vastausta.⁴⁹

Boucht ja Nyström kuvaavat, että naiset muodostavat "kastin", jonka jäseniä löytyy kaikista yhteiskuntaluokista.⁵⁰ Heidän mukaansa naisia eri yhteiskuntaluokista tai eri maista yhdistää se, millaisessa suhteessa he naisina ovat miehiin ja patriarkaaliseen yhteiskuntaan. Myös Juliet Mitchell korostaa teoksessaan *Naisliike*, että naisten pitää löytää ensin yhteys oman luokkansa ja "rotunsa" naisiin, jotta vältetään muuten niin yleiset ongelmat yhden ryhmän kokemuksen yleistämisestä.⁵¹ Naisten aseman suhdetta miesten asemaan voi verrata siihen, millaisessa suhteessa työläiset ovat porvareihin ja kapitalistiseen yhteiskuntaan – myös tämä suhde oli erilainen erilaisissa yhteiskunnallisissa oloissa, vaikka sen perusta pysyi samana.

Boucht ja Nyström kuvaavat kirjassaan, kuinka uuden naisliikkeen tehtävänä on avata keskusteluyhteys erilaisten naisten välille. Naiset voivat löytää yhdessä, omilla ehdoillaan keskustellen, esimerkiksi ymmärryksen siitä, että historiassa on aina ollut vahvoja naisia, joilta on vain kielletty pääsy poliittiseen valtaan yhteiskunnissa.⁵² Mitchell taas kirjoittaa, kuinka tiedostamisen tavoitteena oli henkilökohtaisen, psykologisen tietoisuuden muuntaminen "ryhmätietoisuudeksi", luokkatietoisuuden vastineeksi. Tämä ryhmätietoisuus voi kehittyä pienryhmä- ja tiedostamisryhmätoiminnassa. Kun naiset löytävät yhteiset kokemuksensa ja pystyvät kehittämään yhteiskunnallista analyysia niiden ym-

47 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

48 Engels, Friedrich: Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä. Yhdistettynä Lewis H. Morganin tutkimuksiin. Tieteellisen sosialismin kirjasto. Kustannusliike Edistys, Moskova 1970, 72–75.

49 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

50 Boucht – Nyström, 39.

51 Mitchell, 54–55.

52 Boucht–Nyström, 89–91.

märtämiseksi, heidän välilleen syntyy luokkasolidarisuuden kaltainen yhteys.⁵³ Tätä yhteyttä voisi kutsua myös sisaruudeksi.

Hakulinen, Nyström ja Söderholm korostavat mielipidekirjoituksessaan, että kapitalistinen järjestelmä eristää naiset koteihin ja yksityisen piiriin pois yhteydestä miehiin ja myös toisiin naisiin. Naisliikkeen tehtävänä on tämän yhteyden mahdollistaminen.⁵⁴ Kirjoittajat nostavat myös esiin, miten uuden naisliikkeen nousu on yhteydessä luokkarakenteen muutokseen: naisliikkeen monet aktiivit ovat peräisin yhteiskunnan välikerroksesta. Teollistuneissa maissa tapahtuva koulutetun ja melko hyvin toimeentulevan palkkatyöväestöryhmän kasvu on muuttanut yhteiskunnan luokkajakoa, mutta myös välikerros voi reagoida kapitalistiseen sortoon – vieraantumiseen ja elämän köyhtymiseen – siirtymällä vasemmalle.⁵⁵ Toisin sanoen, myös keskiluokan on mahdollista tulla tietoisiksi asemastaan osana työväestöä ja myös omasta sorrostaan kapitalistisessa järjestelmässä.

Sosialistisille feministeille oli oleellista kiistää työväenliikkeen naisasialiikettä vastaan suuntaama syytös, että feministit olettaisivat kaikkien naisten aseman samanlaisiksi. Heidän näkemyksensä mukaan myös naiset voivat nauttia luokkaeduista, mutta olla silti alisteisessa asemassa oman luokkansa miehiin nähden. Hakulinen, Nyström ja Söderholm nostavat kirjoituksessaan esiin norjalaisen marxilaisen sosiologin Harriet Holterin, jonka mukaan naisten sorto ei tarkoita, että kaikki naiset kokisivat itsensä sorretuiksi, että kukaan nainen ei menestyisi yhteiskunnassa tai että sorto olisi samanlaista kaikissa luokissa ja väestöryhmissä. Sorrosta on kuitenkin kyse, jos naisia aliarvioidaan heidän sukupuolensa perusteella tai jos naiset systemaattisesti eivät voi toteuttaa kykyjään samassa mitassa kuin miehet.⁵⁶

Juliet Mitchell painottaa, että naisten eristämällä toisistaan ja muista työtä tekevistä on vaikutusta paitsi naisten keskinäisen solidaarisuuden syntymiseen, myös naisten luokkatietoisuuden kehittymiseen: koska naisen asema on tarkoittanut ennen kaikkea hänen asemaansa osana perhettä, on naisen luokka-asema määrittynyt aviomiehen tai isän luokka-aseman perusteella – tätä kautta naisille ei ole voinut syntyä itsenäistä luokkatie-

53 Mitchell, 54–55.

54 Hakulinen – Nyström – Söderholm.

55 Sama.

56 Sama.

toisuutta.⁵⁷ Naisten itsenäisen luokka-aseman määrittelyn hankaluus huomattiin myös MF-ryhmän keskusteluissa konkreettisesti: eräs ryhmän jäsen käytti äitiään esimerkkinä siitä, miten paljon työtä tehneen naisen asettaminen valmiisiin, miesten perusteella tehtyihin, taloudellisiin kategorioihin on hankalaa.⁵⁸ Mitchell ilmaisee saman asian vielä siten, että naiset työskentelevät kapitalismin oloissa esikapitalistisen järjestyksen piirissä, koska heidän kotona tekemänsä työ ei ole palkkatyötä.⁵⁹

Ajatusta naisista luokkana voi tarkastella myös samalla tavalla kuin sosiaalishistorioitsija E. P. Thompson tarkastelee työväenluokkaa vaikutusvaltaisessa teoksessaan *The Making of the English Working Class*. Thompsonille luokka ei ole jokin itsestään olemassa oleva kategoria, joka voitaisiin määritellä tehtävän työn tai edes tämän työn taloudellisen merkityksen perusteella, vaan luokka määrittyy sen kokemuksen kautta, jossa luokkaan kuuluvat tulevat tietoisiksi omasta asemastaan ja yhteydestään toisiinsa.⁶⁰ Luokka siis luo itse itsensä, ei ainoastaan synny tuotantojärjestelmän muutoksesta. Tämä ajatus vastaa oikeastaan varsin pitkälle naisliikkeen näkemystä, jossa naisten yhteinen asema syntyy yhteisen työskentelyn kautta. Yhteisen aseman edellytyksenä ovat kuitenkin sellaiset muutokset yhteiskunnassa, jotka toisaalta tekivät näkyviksi naisten edelleen sorretun aseman ja toisaalta mahdollistivat naisten tulemisen yhteen. Tässä mielessä uuden naisliikkeen tavoittelema sisaruus syntyi hyvin samalla tavalla kuin työväenluokka Thompsonin käsityksen mukaan.

Toisaalta Thompsonin ajattelun kaltainen luokan määrittely etäännyttää luokka-analyysin vain taloudellisiin kysymyksiin pohjautuvasta sorrosta: luokka voi kuvata myös muunlaisten valtasuhteiden seurauksia, joten on mielekästä pohtia myös sellaista socialistista ajattelua, joka ei palauta kaikkea riistoa ja epätasa-arvoa talouteen. Yksi esimerkki tällaisesta ajattelusta oli se, miten socialistiset feministit pyrkivät käyttämään sukupuolijärjestelmän rakenteisiin liittyviä kysymyksiä ja ongelmia socialistisen teoriakehityksen korjaamiseen sen sijaan, että heille olisi riittänyt socialistisen analyysin täydentäminen naisten työnteon kysymyksillä.

57 Mitchell, 169–170.

58 Politisk-ideologisk stormöte måndagen 6.10.75 hos Bitte. 1972–1973 Bakgrundsmaterial 1974–1975 Protokoll och övrigt. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.

59 Mitchell, 169.

60 Thompson, E. P.: *Making of the English Working Class*. Pelican Books, Middlesex 1975, 10–11.

8 Lopuksi – patriarkaatti, marxismi ja nauru

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut tarkastella Marxist-Feministerna-ryhmän asetumista osaksi sosialismin ja feminismin aatteellisia traditioita. Olen tarkastellut ryhmän suhdetta näihin traditioihin sekä käytännöllisenä, toiminnan tason kysymyksenä, että suhteessa erilaisiin traditioissa käytyihin keskusteluihin ja niille keskeisiin käsitteisiin. Tutkimukseni ydinkäsitteet – poliittinen traditio, feminismi ja sosialismi – ovat toivottavasti kasvaneet johdannon määrittelyistä näiden erittelyjen myötä. Traditio on moninaistunut tarkoittamaan erilaisia tapoja liittyä poliittisiin keskusteluihin lukemalla, kirjoittamalla, tapaamalla ihmisiä ja puhumalla. Traditio toistaa ja kehittää edelleen kysymyksiä ja niiden moninaisia vastauksia aiheista, joista samoin ajattelevat ihmiset ovat kiinnostuneita. Feminismin merkitys on hienojakoistunut: feministisen ajattelun sisällä käytävät keskustelut myös erottavat feministejä toisistaan tietystä yhteisestä aatteellisesta taustasta huolimatta. Samoin sosialismin käsitteeseen olen hakenut erilaisia sävyjä – edes suomalainen 1970-luku ei ole vain sini- ja punapaitojen sosialismia.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa osoitin, miten MF-ryhmän toiminta sekä liitti sen erilaisiin oman toiminta-aikansa muihin ryhmiin että erotti sen omaksi itsenäiseksi ja uniikiksi ryhmäkseen. Ryhmän toiminnassa on hyvin havaittavissa, miten toisaalta yhteys muihin osin samoin ajatteleviin – niin feministeihin kuin sosialisteihinkin – oli tärkeä ja toisaalta, miten ryhmälle oli silti välttämätöntä pysyä riippumattomana ulkoa tuoduista määrittelyistä. MF-ryhmä toimi selkeästi osana 1970-luvun puolivälissä Suomessakin syntymässä ollutta uutta naisliikettä, oikeastaan aivan sen ytimessä. Toisaalta ryhmä vaikutti monin tavoin, esimerkiksi lehtikirjoituksin, vasemmiston sisäisissä keskusteluissa.

Pia Ingström on kutsunut suomalaista – tai etenkin suomenruotsalaista – 1970-luvun feminismiä kirjalliseksi liikkeeksi.¹ Tutkimukseni toinen käsittelyluku hahmottelee MF-ryhmän asemaa lukevien ja kirjoittavien naisten ryhmänä – tosin, toisin kuin Ingström, joka kirjoittaa kaunokirjallisuudesta², olen tarkastellut nimen omaan ryhmässä

1 Ingström, 39.

2 MF-ryhmässä luettiin myös kaunokirjallisuutta: Keväällä 1977 ryhmä perusti lukupiirin, joka luki

luettua poliittista kirjallisuutta. MF-ryhmä luki niin sosialismin klassikoita kuin uuden naisliikkeen kirjojakin. Koska feminististä kirjallisuutta oli Suomessa saatavilla varsin niukalti, uusi kirjallisuus päätyi ryhmän luettavaksi pohjoismaisten kontaktien ja ulkomaanmatkojen kautta. Tässä mielessä kirjojen valikoitumiseen tulee myös tiettyä satunnaisuutta: luetuksi tulee ja sitä kautta vaikuttamaan pääsee sellainen kirjallisuus, josta joku ryhmän jäsen on sattunut kuulemaan ja kokenut sen syystä tai toisesta itse tärkeäksi.

Toinen tapa, jolla MF-ryhmä omalla toiminnallaan liittyi erilaisiin perinteisiin olivat erilaiset opiskelun muodot: oleellista ei ole vain se, mitä luetaan vaan myös se, miten. Opintopiiritoiminta ja muu epämuodollinen oppiminen on keskeinen osa sosialismin perintöä. Opintopiirissä opiskelu on ollut mahdollista myös silloin, kun viralliset oppilaitokset eivät ole olleet avoinna tai kun ne eivät ole opettaneet sosialistien näkökulmasta tärkeitä aiheita. Toisaalta uudelle naisliikkeelle keskeiseksi nousi myös omatoiminen opiskelu: naisten elämän ymmärtäminen oli saatava naisten itsensä haltuun, pois miesten tieteeltä ja miesvaltaiselta kulttuurilta. Myös naisten tiedostamisryhmätoiminnan tavoitteena oli uusi tieto. Kun naiset tulivat yhteen puhumaan kokemuksistaan he huomasivat, että monet yksityisinä pidetyt ongelmat ovatkin yhteisiä toisten naisten kanssa. Näiden yhteisten kokemusten yhteiskunnallistaminen, siis sen havaitseminen, miten erilaiset rakenteet vaikuttavat jokaisen elämään, olikin sitten tiedontuotannon seuraava vaihe.

Uuden tiedon tavoitteluun ja myös tiedostamisen tavoitteeseen vaikutti myös 1960-luvun radikaaliliikkeiden tausta: niissä keskeisellä sijalla oli ajatus, että maailma muuttuu, kunhan vain uusi tieto tavoittaa tarpeeksi monet ihmiset. Usko uuden tiedon voimaan ja myös uusien tiedonhankkimismuotojen merkitykseen oli erittäin vahva myös MF-ryhmässä. Sen toiminnassa näkyvätkin näistä kaikista kolmesta perinteestä tulevat vaikutteet tiedon, tiedostamisen ja tiedon poliittisen merkityksen korostamisesta.

Uusi naisliike teoretisoi naiseen kohdistuvaa sortoa ja naisten vastarintaa omilla käsitteillään. Naisliikkeelle oli tärkeää erottua edeltäjistään ja myös sellaisista aikalaisistaan ta-

suomenruotsalaista ja suomenkielistä naisten kirjoittamaa kaunokirjallisuutta. (Kirjeen muodossa oleva pöytäkirja, Merit Förars MF-ryhmälle "Kära systrar". Kirjeessä ei ole päiväystä, mutta sen kuvaama kokous on pidetty 28.1.1977. Protokoll (+korrespondens och bilagor) 1976-1979. Mapp 1. MF-gruppens arkiv 1254. Historiska och litteraturhistoriska arkivet. SLS.) Kaunokirjallisuuden poliittisen merkityksen analyysi ja tulkinta olisi kuitenkin aivan oman tutkimuksensa aihe.

sa-arvon tavoittelijoista, joille riitti nykyisen yhteiskunnan korjaaminen: naisliikkeen tavoitteena olivat vallankumoukselliset, usein sosialistiset muutokset yhteiskunnasta. Uuden naisliikkeen keskeinen analyysityökalu oli patriarkaatin käsite. MF-ryhmässä patriarkaatti käsitettiin kapitalismin kanssa yhteenkietoutuneena ja sille jopa välttämättömänä: kapitalismin toiminta tarvitsi naisia toisaalta palkattomana kotityövoimana, toisaalta taas palkkatyövoimareservinä. Naisten yhteistoiminnan taas mahdollisti sisaruus: MF-ryhmässä sisaruus ja naissolidarisuus esitettiin varsin käytännöllisinä toimintaohjeina, joiden avulla naisten oli mahdollista tukea toisten naisten pärjäämistä. Tällainen käytännöllinen näkökulma sisaruuteen onnistuu, ainakin osittain, ohittamaan ne ongelmat, jotka saattavat syntyä sisaruuden ymmärtämisestä kaikkien naisten aseman samankaltaisuutena tai yhtenäisen naiskokemuksen etsimisestä.

Kiinnostava näkökulma on myös MF-ryhmän suhde historiaan. Ryhmässä nostettiin esiin useista näkökulmista naisten asemaa historiassa ja kartoitettiin naisten alistuksen pitkiä linjoja. Tällä on toisaalta yhteys 1970-luvun myötä alkaneeseen naistutkimukseen ja naishistoriaan, jotka etsivät naisten toimijuutta ja ja historiankirjoituksessa paitsioon jääneitä naisten kokemuksia. Toisaalta tavoitteella on myös vankka yhteys sosialistiseen ajatteluun. Marxilainen sosialismi on pohjimmiltaan historiallinen teoria, jolle on tärkeää ymmärrys siitä, miten historian aikana tapahtuneet muutokset vaikuttavat tulevaisuuden kehityskulkuihin. Tästä näkökulmasta naisliikkeen olikin lähes välttämättömää argumentoida naisten historiallisen aseman tarkemman analyysin puolesta. Jotta naisilla voisi olla asema sosialistisessa tulevaisuudessa, pitää heidän merkityksensä siinä menneisyydessä, josta sosialismi on seuraus, tehdä näkyväksi.

Feministejä ovat pitkään puhuttaneet kysymykset yksityisen ja julkisen rajasta. Useimmiten naisliikkeiden keskusteluissa erilaisia yksityiseen kuuluviksi miellettyjä kysymyksiä, kuten vaikka perheissä tapahtuvaa väkivaltaa, on vaadittu politisoitaviksi ja nostettavaksi julkiseen keskusteluun. Jos varhaisemmat naisliikkeet olivat usein puuttuneet naisten julkisessa elämässä kohtaamaan epätasa-arvoon ja alistukseen, 1970-luvun feministit nostivat keskeiseksi yksityisen elämän ja sen alueella koetun sorron. MF-ryhmänkin keskusteluissa yksityisen elämän rooli oli varsin suuri: ryhmässä keskusteltiin paljon perheestä, parisuhteista ja naisten karkotuksesta kodin eristykseen. Toisaalta myös naisten työ nousi ryhmän keskusteluissa esiin: naisten tekemä palkaton kotityö

kaipasi lisää käsittelyä niin feministeiltä kuin paljon työn yhteiskunnallisesta merkityksestä kirjoittaneilta sosialisteiltakin. Sosialistisessa ajattelussa olisi MF-ryhmän naisten mielestä pitänyt paneutua lisää palkatta kodeissa tehtävän työn ja tuotanto-olojen ideologisen uusintamisen merkitykseen. Pelkkä tuotannon analyysi ei ole koko totuus kapitalismista.

Seksuaalisuus irrotettiin MF-ryhmän keskusteluissa yksityiselämästä erilleen. Yksi selitys tälle on yksinkertaisesti aiheen laajuus: seksuaalisuus uudella tavalla poliittisesti ymmärrettyinä vaati paljon aikaa ja perusteellista käsittelyä. Toisaalta marxilaisuuden vaikutuksesta seksuaalisuus ei ehkä asettunut kovin selkeästi taloudellisesti ymmärrettyyn yksityinen-julkinen-jakoon. Näkökulmasta riippuen seksuaalisuus on joko kaikkein yksityisintä tai jatkuvasti julkisessa ja kapitalismin palveluksessa olevaa lisäarvontuotannon raaka-ainetta. MF-ryhmässä korostettiin naisten tarvetta saada lisää tietoa oman ruumiinsa ja seksuaalisuutensa toiminnasta sekä oppia uusia tapoja puhua seksuaalisuudesta. Ryhmässä käsiteltiin myös naisten kokemuksia suhteissaan miesten kanssa, raskauden merkitystä sekä lesbouden poliittisia mahdollisuuksia. Ryhmän keskusteluissa seksuaalisuus oli yksi teemoista, jotka asettivat haasteita sosialismille: naisten sorrossa oli puolia, joiden hahmottamiseen silloinen sosialistinen teoria ei kerta kaikkiaan riittänyt.

MF-ryhmä käsitteli eri näkökulmista naisten asemaa sosialismin käytännön sovelluksissa, niin sosialistisissa liikkeissä kuin realsosialistisissa yhteiskunnissakin. Ryhmässä huomattiin, ettei sosialismi missään tapauksessa ole vapaata patriarkalismista: sosialistiset teoriat eivät ottaneet riittävällä tavalla huomioon naisten kohtaamaa alistusta, sosialistisissa liikkeissä naiset saivat edelleen keittää kahvit, eikä sukupuolinen tasa-arvo ollut toteutunut edes Neuvostoliitossa. Jo tämä kriittinen keskustelu naisten asemasta sosialismissa erotti MF-ryhmän monista muista aikansa vasemmistolaisista. Lisäksi ryhmässä hahmoteltiin naisten asemaa osana sosialistista teoriaa. Sosialistinen käsitys luokasta tarvitsi korjauksia sekä siten, että naisten asema osin osana epävirallista tuotantoa tulisi huomioiduksi että siten, että patriarkaatin vaikutus luokkayhteiskunnassa otettaisiin sosialistisessa yhteiskunta-analyysissä huomioon.

Miten sitten MF-ryhmän ajattelun voi sijoittaa feminismin ja sosialismin aatteellisiin traditioihin? Mitä uutta ryhmän analyysi tarjoaa näiden perinteiden ymmärtämiseen? Ja voiko MF-ryhmän kautta jotenkin ymmärtää sitä, millainen paikka feminismillä oli 1970-luvun suomalaisessa vasemmistossa? Yhden pienen ryhmän tutkiminen ei tietenkään voi tarjota tyhjentävää vastausta kaikkiin kysymyksiin aatteiden leikkauspisteistä tai niiden saamista merkityksistä. Seuraavassa esitän tutkielmani pohjalta nousseita ajatuksia siitä, miten MF-ryhmän tarjoama kurkistusaukko moninaistaa kuvaa feminismistä, vasemmistosta ja 1970-luvusta.

Feminismin historiassa, kuten varmaankin lähes missä tahansa muussakin aatehistoriassa, kulkee kehityskertomus, jossa uudempi teoria nähdään edellisiä kehittyneempänä, monipuolisempana ja lähemmäs totuutta pääsevänä. Osin ajatus teorioiden monipuolistumisesta ja täydellistymisestä tietenkin kuvaa niiden kehittymisen tapaa, jossa uusi ajattelu rakentuu vanhan päälle, täydentää sitä ja korjaa siinä havaittuja puutteita. Kuitenkin ajatus kehityksestä hylkää helposti jo aiempien teoriakehityksen vaiheiden monimutkaisuuden ja jättää näkemättä erilaisten teemojen pitkät historialliset jatkumot. Kun on tarpeellista korostaa uudemman teorian paremmuutta, menneisyyden teoreettinen ajattelu kaventuu helposti yhden teeman dominoimaksi toisin kuin nykyinen, joka nähdään moninaisena ja rikkaana.

Vaihtoehtoisena näkemyksenä feminismin aatehistoriasta voisikin nostaa esiin erilaisten teemojen pitkät linjat ja ne toistuvat kysymykset, joihin feministit eri aikoina ovat etsineet vastauksia. Esimerkiksi 1970-luvun feministisessä keskustelussa nostettiin esiin paljon ruumiinoikeuksiin liittyviä kysymyksiä, jotka koettiin uusina. Kuitenkin näistä aiheista oli keskusteltu esimerkiksi sosialistisen liikkeen piirissä, ehkä vähän erilaisin painoituksin, jo monilla edeltävillä vuosikymmenillä. Koska kontakti aikaisempaan nais-toimintaan oli osin katkennut, oli teematkin tarpeen löytää uudestaan – ja samalla niitä voitiin lähestyä uudella teoretisoinnilla ja uusilla ajatuksilla.

Kuvaa 1970-luvun feminismistä värittää usein essentialismi ja usko yhtenäisen naisidentiteetin mahdollisuuksiin. Yksi osa tätä kuvaa on patriarkaattiteorian näkeminen ylihistoriallisena siten, että miesten naisiin kohdistama alistus olisi ymmärretty kaikkialla samankaltaisena. Kuitenkin esimerkiksi MF-ryhmän keskusteluista tulee selväksi, että patriarkaatti liitettiin voimakkaasti yhteiskunnan kehitykseen: patriarkaatti muuttuu yh-

teiskunnan muuttuessa. Lisäksi, koska sosialistisille feministeille patriarkaatti oli tärkeä osa kapitalismin toimintaa, kapitalismin erilaiset vaiheet ja sen eri maissa saamat muodot tarkoittivat myös patriarkaatin historiallisesti ja maasta toiseen muuttuvia muotoja. Ainakin tästä sosialistisen feminismin näkökulmasta ajatus patriarkaatin ylihistoriallisuudesta vaikuttaa mahdottomalta, ristiriitaiselta ja 1970-luvun ajatteluun jälkikäteen sijoitetulta.

Feminismin aatehistoriassa voikin pitää ongelmallisena yritystä nähdä eri aikakausien feminismi puhtaana, ilman sitä kontaktia, joka feministisellä ajattelulla oli muuhun oman aikansa yhteiskunnalliseen teoriaan. Tällöin esimerkiksi 1970-luvun feminismiä yritetään lukea ilman sen varsin selviä yhteyksiä marxilaiseen ajatteluun. Esimerkiksi koko teoria patriarkaatista alkaa näyttää paljon universalistisemmalta, historiattomammalta ja ristiriitaisemmalta kuin onkaan, jos se irrotetaan marxilaisesta yhteydestään. Ajatus feminismistä omana itsenäisenä teorianaan on, ironista kyllä, kovin 1970-luklainen. Uuden naisliikkeen tehtäväksi nähtiin tuolloin naisten oman kokonaisanalyysin kehittäminen. Kuitenkin 1970-luvulla tämä analyysi ammensi paljolti erilaisista sosialistisista teorioista ja analyysin sosialistisen pohjan ymmärtäminen ja näkyväksi tekeminen täydentää kuvaa 1970-luvun feministisestä ajattelusta.

Myös MF-ryhmälle sitoutuminen sosialismiin feminismin ohella oli oleellinen ideologinen valinta. Kuitenkaan se sosialismi, mihin ryhmässä sitouduttiin, ei löytynyt suoraan minkään puolueen ohjelmasta. Voikin katsoa, että ryhmässä lähdettiin hahmottamaan sitä, mikä on sosialistisen ajattelun ydintä juuri feministien näkökulmasta. Sosialismi tarkoitti ryhmälle niin tieteellistä asennetta maailmaan kuin tavoitetta yhteiskunnasta, jossa kaikki sorto on lopetettu. Tällöin kysymykset siitä, miten sosialismiin siirrytään tai millaisia taloudellisia järjestelyjä tarkalleen sosialismin pitäisi sisältää, muuttuivat varsin toisarvoisiksi. Tavoitteena oli haastaa feministisellä ajattelulla sosialismien käsitys siitä, mitä kaikkea myös naisten kannalta tarkoittaa alistuksen ja sorron lopettaminen.

Mariella Lindén ja Brita Wilhelms määrittelevät artikkelissaan, että feministinen liike on sitoutunut sosialistiseen ajatteluun, koska naisia kaikkialla maailmassa alistaa sekä patriarkaatti että kapitalismi ja koska naisten alistus on yksi kapitalistista järjestelmää ylläpitävistä mekanismeista. Kuitenkaan pelkkä sosialistinen ajattelu ei riitä, vaan siihen on lisättävä feminismi, jonka kirjoittajat määrittelevät seuraavasti:

Feminismi ottaa esille kysymyksiä, jotka ovat olleet poliittisesti tabuluontoisia, merkityksettömiä, kuten yksityiselämä. Feminismi määrittelee naisen subjektiksi ja näkee yhteiskunnan hänen perspektiivistään.³

Tässä määritelmässä siis feminismi haastaa poliittisen ajattelun, ja sosialistinen feminismi aivan erityisesti sosialismin, teemat ja kysyy, mikä oikeastaan on ihmisten kokeman sorron luonne ja miten siihen tulee puuttua. Sosialistinen feminismi tunnustaa taloudellisen sorron merkityksen, mutta väittää samalla, ettei talous yksin riitä selittämään naisten kokemaa alistusta. Tarvitaan myös patriarkaatin tai – nykykäsittein – sukupuolijärjestelmän analyysia, jotta naisten asemaa voitaisiin ymmärtää kokonaisuudessaan. Lisäksi myös sosialismissa pitää luopua miehen pitämisestä ihmisen synonyymina: naiset tarvitsevat myös sosialismin teoriassa itsenäisen subjektin aseman.

Kun feministien tavoitteena oli sosialismin koko ytimen kyseenalaistaminen, ei liene yllättävää, että suuri osa sosialisteista ei tervehtinyt pelkästään ilolla feminististä aktivismia. Vaikuttaa siltä, että Suomessa sosialistisen ajattelun sisäinen liikkumavara oli 1970-luvulla kansainvälisesti verrattuna erityisen vähäinen. Syitä tähän löytynee Neuvostoliiton vaikutuksesta, suomalaisen poliittisen keskustelun perinteiden suhteellisesta ohuudesta, intellektuellien vähäisestä määrästä kommunistisessa liikkeessä tai esimerkiksi siitä, ettei Suomessa ollut vastaavaa uusvasemmistolaisista liikkeistä 1960-luvun lopulla kuin monissa muissa länsimaissa. Saattaa olla, että ruotsinkielisen keskustelun piirissä vapautta variaatioille oli enemmän, koska pääsy pohjoismaisiin keskusteluihin oli parempi. Tämä toimisi ainakin yhtenä selityksenä sille, miksi sosialistinen feministinen keskustelu oli Suomessa lähes täysin ruotsinkielistä 1970-luvun lopulle asti.

Suomalaisen sosialismin tutkimuksessa, ainakin 1970-luvun osalta, toisinajattelijoiden ja vaihtoehtoisten linjojen etsiminen näyttää toistaiseksi jääneen vähäiseksi. Taistolaisuus on radikaalin vasemmistoajattelun kuvaa dominoiva ryhmä. MF-ryhmää voikin tarkastella myös vasemmiston sisällä vaikuttaneena vaihtoehtona. Jo tällaisen pienen ryhmän olemassa olo on todiste siitä, että 1970-luvun vasemmisto- ja radikaaliliike ei ollut aivan niin yksioikoinen kuin esimerkiksi Jukka Relander esittää: hänen mukaansa "[s]uuren osan siitä, mitä 1960-luku oli vapauttanut, 1970-luku tukahdutti"⁴. Arvelen,

3 Lindén – Wilhelms, 5.

4 Relander 1999, 190.

että 1970-luvun vasemmistosta löytyy paljon muitakin ryhmiä, jotka eivät mahdu taistolaisuudesta luotuun monoliittiseen kuvaan.

Ongelma sosialismin feminististen vaihtoehtosuuntien näkymättömyydestä ei koske tietenkään ainoastaan suomalaista tutkimusta. Leszek Kołakowski kirjoittaa, että 1970-luvun mittava marxilainen kirjallisuus on masentavan steriiliä ja avutonta.⁵ Huomionarvoista on, että hänen marxismin historian päälinjojen esittelynsä ei mahdu lainkaan marxilaista tai sosialistista feminismiä – feminismi-hakusanaa ei löydy hänen kolmiosaisesta teoksestaan lainkaan. Sosialististen feministien ajattelua voi pitää kuitenkin yhtenä sellaisena suuntana, jossa marxismia kehitettiin 1970-luvulla varsin voimakkaasti ja uutta teoreettista ajattelua syntyi paljon. Mutta ehkä Kołakowskin valinta jättää aihe esittelynsä ulkopuolelle kertoo muutenkin monien marxilaisten miesten asenteesta: feminismi ei ollut tarpeeksi tärkeää sosialistiselle teorialle. Siksi feministien pitikin etsiä teoreettinen kotinsa ja sopivat keskustelukumppaninsa muualta kuin sosialistisesta liikkeestä, esimerkiksi ympäristö- ja rauhanliikkeen luota.

MF-ryhmälle oli erityisen tärkeää painottaa oman ajattelun ja toiminnan riippumattomuutta ja vapautta. Mahdollisesti yksi syy tälle painotukselle oli, ettei suomalainen sosialistinen ajattelu näyttäytynyt kovin riippumattomana tai vapaana. Koska ryhmä painotti vapautta sosialistisessa ajattelussaan, oli luontevaa, että myös sen suhtautuminen feminismiin oli omaa vapautta, riippumattomuutta ja moninaisten tulkintojen mahdollisuutta korostavaa. Muiden feministiryhmien tapaan MF-ryhmälle henkilökohtainen oli poliittista: poliittisen aluetta pyrittiin aktiivisesti laajentamaan keskusteluissa siten, että naisten koko alistuksen analyysi olisi mahdollista sen yksityisimpiäkään puolia unohtamatta.

Alice Echols kirjoittaa, kuinka henkilökohtaiseen keskittyminen feministiryhmissä saattoi toisinaan tehdä myös poliittisesta henkilökohtaista ja nostaa elämäntavan politiikan keskiöön siten, että naisliikkeessä toimivia vaadittiin sopeutumaan oikeaoppisiin poliittisiin normeihin myös mitä intiimeimmiltä osin elämäänsä.⁶ Vaikuttaa siltä, että tämän tyyppistä suuntausta oli MF-ryhmän keskusteluissa varsin vähän. Tähän voi nähdä vaikuttaneen ainakin kaksi syytä. Toisaalta ryhmän sosialistinen painotus piti myös kaik-

5 Kołakowski 1978b, 529.

6 Echols 1994, 163–165.

kein henkilökohtaisimmissa kysymyksissä mukana rakenteiden ja yhteiskunnan tason, jolloin mestaroiminen yksittäisten elämänvalintojen ortodoksisuudella on vaikeaa. Toisaalta taas ryhmän erittäin voimakas painotus ajattelun vapaudesta suhteessa muihin ryhmiin ja järjestöihin olisi muuttunut varsin falskiksi, jos vapaus ryhmän sisällä olisi ollut kovin kapeaa.

Suomalaisen uuden naisliikkeen liikkeellelähtö oli kansainvälisesti verrattuna varsin myöhäinen ja liike laajimmillaankin oli moniin muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna osanotoltaan varsin vaatimaton. Syiksi tähän on tarjottu ainakin taistolaisliikkeen vahvuutta, suomalaisen työväenliikkeen saavutuksia naisten aseman parantamisessa, tasa-arvon yleistä etenemistä Suomessa sekä suomalaisia poliittisia perinteitä, jotka ovat korostaneet naisten ja miesten yhteistoiminnan merkitystä sukupuolikonfliktin sijaan. Mariella Lindénin ja Brita Wilhelmsin artikkeli nostaa feministisen toiminnan laimeuden syiksi sen, että Suomesta on puuttunut – feministien yrityksistä huolimatta – käännettyä uuden naisliikkeen kirjallisuutta ja sen, että Suomessa ei ole ollut sellaisia räikeitä ongelmia, kuten mittavaa pornoteollisuutta tai prostituutiota, jotka olisivat saaneet naisjoukot liikkeelle.⁷

Syynä feminismin hitaaseen liikkeellelähtöön voi tuskin pitää ongelmien puutetta: suomalainen 1970-luvun yhteiskunta ei tietenkään ollut täydellisen tasa-arvoinen. Sen sijaan painotukset tuon ajan feministisessä teoriassa saattoivat olla sellaisia, ettei feminismi tarjoamalla teoreettisilla työkaluilla ollut kovin helppoa puuttua suomalaisen yhteiskunnan ongelmiin. Sosialistinen feminismi on pohjimmiltaan teoria, jonka perusta on taloudessa, ja siksi sen avulla on luontevaa käsitellä ongelmia, jotka tavalla tai toisella liittyvät taloudelliseen epätasa-arvoon. Esimerkiksi Lindén ja Wilhelms nostivat esiin kysymyksiä, jotka kyllä liittyivät naisten ruumiillisiin oikeuksiin, mutta joilla oli toisaalta voimakas kytkös talouteen. Sen sijaan moniin ruumiinoikeuksien kysymyksiin, kuten parisuhdeväkivaltaan tai raiskauksiin, oli mahdoton puuttua sosialistisen ajattelukehyksen sisältä hylkäämättä kokonaan taloudellista painotusta. Siksi suomalaisen feministisen liikkeen myöhäisyyden syitä voi etsiä myös feministisen ajattelun sisältä ja niistä painotuksista, jotka feministisestä ajattelusta itsestään löytyvät.

7 Lindén – Wilhelms.

Varsinaisen feministisen liikkeen vähäisyydestä huolimatta suomalaista yhteiskuntaa voi pitää kohtuullisen tasa-arvoisena ja myös monia 1970-luvun aikana tapahtuneita uudistuksia sukupuolten tasa-arvoa edistävinä. Eva Schmitzin mukaan Ruotsin yhteiskunnallista keskustelua on kutsuttu feministiseksi ilman feministejä: ruotsalainen konsensuspolitiikka ja kansankotiajattelu on mahdollistanut koko poliittisen keskustelun läpäisevät tasa-arvotavoitteet ilman massiivista feminististä toimintaa – ruotsalainen poliittinen keskustelu on ollut ketterä imemään ulkoparlamentaarisia vaikutteita.⁸ Suomen tilannetta 1970-luvulla voinee kuvata osin samoin. Myös Suomessa monia naisliikkeiden muualla äänekkäästi vaatimia uudistuksia tapahtui ilman mittavaa feminististä painostusta. Mutta Suomessa nämä muutokset tapahtuivat usein vielä jonkin muun yhteisen hyvän kuin sukupuolisen tasa-arvon nimissä: Suomessa feministisiksi tulkittavia uudistuksia siis tehtiin ilman feminisimiä.

Jos feministiset uudistukset tapahtuvat kuin itsestään, ilman feminististä toimintaa tai edes feministisiä argumentteja niiden puolesta, voi olla helppo sanoa, ettei feminisimiä tarvita mihinkään. Osin tilanne on näköharha, joka aiheutuu myös feministisen ajattelun omasta historiallisesta ymmärryksestä: jos feminisimiksi kelpaa vain feminisimi "puhtaan", ilman muiden aatteiden vaikutusta, jää näkemättä se feministinen toiminta, joka tapahtuu vaikkapa puoluepoliittisissa naisjärjestöissä tai naisten verkostoitumisena ja yhteistoimintana naisten ja miesten yhteisissä järjestöissä ja liikkeissä. Toisaalta voi olla, että juuri tasa-arvon eteneminen suhteellisen helposti tietyillä aloilla, kuten työelämän osalta, on vaikeuttanut naisten järjestäytymistä vaatimaan tasa-arvoa niillä aloilla, joilla eteneminen ei ole ollut yhtä mutkatonta. Tämäkin selittäisi osaltaan tiettyjen ruumiinoidellisten teemojen nousua suomalaiseen keskusteluun vasta kovin myöhään.

Annlis Söderholm ja Birgitta Boucht ovat otsikoineet omaa 1970-lukuaan käsittelevän diaesityksensä nimellä "Vuosikymmen, jolloin nauroimme paljon"⁹. Vakavat keskustelut alistuksesta, sorrosta, teorioista, sosialismista ja feminismistä tuottivat osallisille oppimisen iloa, yhteisiä kokemuksia ja läpi vuosikymmenten jatkuneita ystävyyskavereita. Oma feministinen toiminta muistetaan iloisena, luovana ja antoisana aikana. Feministisessä

⁸ Schmitz, 22–23.

⁹ Söderholm – Boucht.

toiminnassa myös pyrittiin pois ryppyotsaisuudesta ja kohti ilolla tehtävää politiikkaa. Koska henkilökohtainen on poliittista, yhteiskuntaan voi vaikuttaa laulamalla, keskustelemalla ja muuttamalla omaa elämäänsä.

Käytetyt lyhenteet

FBF	Folkets Bildningförbund
NOW	National Organization of Women
SKDL	Suomen kansan demokraattinen liitto
SKP	Suomen kommunistinen puolue
SNDL	Suomen naisten demokraattinen liitto

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansan Arkisto (KansA), Helsinki

Suomen Naisten Demokraattisen Liiton (SNDL) arkisto.

Svenska Litteratursällskapet i Finland: Historiska och litteraturhistoriska arkivet (SLS), Helsinki

MF-gruppens arkiv.

Työväen Arkisto (TA), Helsinki

Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:n arkisto.

Julkaistut lähteet

Sanomalehdet

Folktidningen Ny Tid 1975.

Nyt mentiin – Nu går vi 1977.

Aikanainen – Kvinnotid 1978–1980.

Aikalaiskirjallisuus

Boucht, Birgitta – Nyström, Carita: Denna värld är vår. Handbok i systerskap. Boklaget, Helsinki 1976.

Hakulinen, Auli – Nyström, Carita – Söderholm, Annlis: Naisliike ja sosialismi. Kansan Uutiset (KU) 19.4.1978.

Lindén, Mariella – Wilhelms, Brita: Feministit – Feministerna. Aikanainen – Kvinnotid 8.3.1978.

Söderholm, Gerd: De stora kvinnoförföljelserna. Historiens skändligaste folkmord. Aikanainen – Kvinnotid 8.3.1978.

[Wilhelms,] Brita: Solen är vår Godmor. Aikanainen – Kvinnotid 8.3.1978.

Muut lähteet

Haastattelut

Annlis Söderholmin haastattelu 14.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

Gerd Söderholmin haastattelu 18.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

Anita von Wright-Grönbergin haastattelu 19.5.2009 (nauhoitus tekijän hallussa).

Sähköpostiviestit

Annlis Söderholm tekijälle 25.9.2010, 11:22. Sähköpostiviesti "Re: Gradu MF-ryhmästä". Viesti tekijän hallussa.

Anita von Wright-Grönberg tekijälle 29.9.2010, 10:24. Sähköpostiviesti "VS: VS: Gradu MF-ryhmästä". Viesti tekijän hallussa.

Sanomalehdet

Arbetartidningen Enhet 1979.

Kansan Uutiset (KU) 1978.

Kirjallisuus

Ahvenisto, Inkeri: Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle. Bibliotheca Historica 118. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Alapuro, Risto: Vallankumoukseen verissä päin? Tiede & Edistys 1/1993, 66–71.

Bailey, Beth: Sexual Revolution(s). Teoksessa Farber, David (toim.): The Sixties. From Memory to History. The University of North Carolina Press, Chapel Hill & London 1994, 235–262.

Bergenheim, Åsa: Drömmen om frihet: om sexualitet, normalitet och kön under perioden 1950–80. Teoksessa Lennerhed, Lena (toim.): Från Sapfo till cyborg. Idéer om kön och sexualitet i historien. Gidlunds, Örlinge 2006.

Bergman, Solveig: Naisliikehdinnän moninaisuus. "Uusi" suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, Kaj – Siisiäinen, Martti (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Vastapaino, Tampere 1998, 165–186.

Bergman, Solveig: Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s. Åbo Akademis förlag – Åbo Akademi University Press, Turku 2002.

de Certeau, Michel: The Practice of Everyday Life. Käännös Steven Rendall. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – Lontoo 1988.

Davis, Natalie Zemon: Kolme naista kolme elämää 1600-luvulla. Käännös Jaana Iso-Markku. Otava, Helsinki 1997.

- Echols, Alice: *Nothing Distant about It. Women's Liberation and Sixties Radicalism.* Teoksessa Farber, David (toim.) *The Sixties. From Memory to History.* The University of North Carolina Press, Chapel Hill ja Lontoo 1994, 149–174.
- Echols, Alice: *Daring to Be Bad. Radical Feminism in America 1967–1975.* *American Culture* 3. University of Minnesota Press, Minneapolis 2003 [1989].
- Echols, Alice: *Kuinka Id kesytetään: Feministinen seksuaalipolitiikka vuosina 1968–1983.* Teoksessa Echols, Alice: *Uhoa ja unelmia. 60-luvun jälkijärityksiä.* Suomentanut Liisa Laaksonen. *Like*, 2003, 152–177.
- Ehrnrooth, Jari: *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914.* *Historiallisia tutkimuksia* 167. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1992.
- Engels, Friedrich: *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä.* Yhdistettynä Lewis H. Morganin tutkimuksiin. Tieteellisen sosialismin kirjasto. Kustannusliike Edistys, Moskova 1970.
- Ervamaa, Suvi: *Anti-imperialismista vaihtoehtoiseen globalisaatioon. Vertaileva tutkimus TRICONT (1968–1973) ja Attac (2001–) -liikkeistä Suomessa.* Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta 2003.
- Eskola, Katarina – Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta: *Alkusanat.* Teoksessa Eskola, Katarina – Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta (toim.): *Naisnäkökulmia.* WSOY, Helsinki 1979, 9–16.
- Evans Clements, Barbara: *The Utopianism of the Zhenotdel.* *Slavic Review*, Vol. 51, Nro 3, 1992, 485–496.
- Eyerman, Ron – Jamison Andrew: *Social Movements. A Cognitive Approach.* Polity Press, Oxford 1991.
- Firestone, Shulamith: *The Dialectic of Sex. The Case for Feminist Revolution.* Bantam Books, Toronto – New York – Lontoo, 1972 [1970].
- Foucault, Michel: *Seksuaalisuuden historia.* Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä. Suomentanut Kaisa Sivenius. *Gaudeamus*, Helsinki 1998.
- Friedan, Betty: *Naisliikkeen uusi suunta.* Lyhentäen suom. Kaarina Ripatti. Kirjayhtymä, Helsinki 1983.
- Hagner, Minna – Försti, Teija: *Suffragettien sisaret.* Unioni Naisasialiitto, Helsinki 2006.
- Hartman, Heidi: *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union.* Teoksessa Sargent, Lydia (toim.): *Women and Revolution. A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism.* Pluto Press, Lontoo 1981, 1–41.
- Hemmings, Clare: *Telling feminist stories.* *Feminist Theory*, elokuu 2005, 6 (2), 115–139.
- Hemmings, Clare – Brain, Josephine: *Imagining the Feminist Seventies.* Teoksessa Graham, Helen – Kaloski, Ann – Neilson, Ali – Robertson, Emma (toim.): *Feminist Seventies.* Raw Nerve, York 2003, 11–24.
- Hentilä, Marjaliisa: *Maa jossa piiatkin saivat äänestää. Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdistössä 1906-1914.* Teoksessa Laine, Leena – Markkola, Pirjo (toim.): *Tuntematon työläisnainen Vastapaino*, Tampere 1989, 162–185.
- Hyrkkänen, Markku: *Aatehistorian mieli.* Vastapaino, Tampere 2002.

- Hyvärinen, Matti – Paastela, Jukka: *The Finnish Communist Party: The Failure of Attempts to Modernize a C.P.* Tutkielmia 39, Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos, Tampere 1985.
- Hyvärinen, Matti: *Viimeiset taistot.* Vastapaino, Tampere 1994.
- Häkkinen, Antti: *Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939* Otava, Helsinki 1995.
- Ingström, Pia: *Lentävä feministi ja muita muistoja 1970-luvulta.* Schilds, Helsinki 2007.
- Jackson, Stevi – Scott, Sue: *Whatever happened to Feminist Critiques of Monogamy?* Teoksessa Graham, Helen – Kaloski, Ann – Neilson, Ali – Robertson, Emma (toim.): *The Feminist Seventies.* Raw Nerve Books, York 2003, 27–41.
- Jallinoja, Riitta: *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana.* WSOY, Helsinki 1983.
- Julkunen, Raija: *Feministiseen analyysiin.* Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla.* Vastapaino, Tampere 1995, 15–28.
- Julkunen, Raija: *Naisruumiin oikeudet.* Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): *Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta.* Vastapaino, Tampere 1997, 43–63.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia.* Gaudeamus, Helsinki 2000
- Katainen, Elina: *Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990.* KSL-kirjat, Helsinki 1994.
- Katainen, Elina: *Rakkauden malja vai vesilasi? Aleksandra Kollontain uuden moraalintulkintoja Suomessa.* Teoksessa Katainen, Elina – Kotila, Pirkko (toim.): *Työväki ja tunteet. Väki voimakas 15. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura,* Helsinki 2002, 111–144.
- Keränen, Maija: *Yksityisen ja julkisen muuttuvat rajat.* Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla.* Vastapaino, Tampere 1995, 29–48.
- Koivunen, Anu: *Sorto.* Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen.* Vastapaino, Tampere 1996, 35–76.
- Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne: *Paikantuminen.* Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen.* Vastapaino, Tampere 1996, 271–292.
- Kołakowski, Leszek: *Main Currents of Marxism. Its Rise, Growth and Dissolution. Volume II The Golden Age.* Käännös P. S. Falla. Clarendon Press, Oxford, 1978 (Kołakowski 1978a).
- Kołakowski, Leszek: *Main Currents of Marxism. Its Rise, Growth and Dissolution. Volume III The Breakdown.* Käännös P. S. Falla. Clarendon Press, Oxford, 1978 (Kołakowski 1978b).
- Lappalainen, Marja-Liisa: *Akat oikealla asialla.* Ilta-Sanomat 13.3.1975.
- Lappalainen, Päivi: *Seksuaalisuus.* Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen.* Vastapaino, Tampere 1996, 207–224.

- LeGates, Marlene: *In Their Time. A History of Feminism in Western Society*. Routledge, New York 2001.
- Leppänen, Veli-Pekka: *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970*. Edita, Helsinki 1999.
- Liljeström, Marianne: *Sukupuolijärjestelmä*. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 1996, 111–138.
- Makkonen, Anna: *Valokeilassa lukija*. Teoksessa Kantokorpi, Mervi (toim.): *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija. Oppimateriaaleja 48*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus – Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisu 6, Helsinki 1995, 179–210.
- Marx, Karl – Engels, Friedrich: *Kommunistinen manifesti*. Suomentaneet Koivisto, Juha – Mäki, Markku – Uusitupa, Timo. Vastapaino, Tampere 1998.
- Melve, Leidulf: *Intentions, Concepts and Reception: An Attempt to Come to Terms with the Materialistic and Diachronic Aspects of the History of Ideas*. *History of Political Thought*. Vol. XXVII. No. 3, 2006, 377–406.
- Mickwitz, Margaretha: *Miten sovittaa Yhdistys 9 naistutkimuksen kehyksiin? Tasa-arvotiedon keskus Minna.fi artikkelit, helmikuu 2007*. Saatavilla PDF-dokumenttina <http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=333efb12-f581-4dd6-b7ab-91462e22e89c&groupId=10136>.
- Mickwitz, Margaretha: *Yhdistys 9 ja sukupuoliroolikeskustelu*. Teoksessa Mickwitz, Margaretha – von Essen, Agneta – Nordgren, Elisabeth (toim.): *Roolien murtaajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Gaudeamus, Helsinki 2008, 25–55.
- Millet, Kate: *Sexual Politics*. Virago Press, Lontoo 1991 [1969].
- Mäki-Kulmala, Heikki: *Taistolaisuuden harmaa kirja*. Pilot-kustannus Oy, ei kustantajan kotipaikkaa 2004.
- Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä. Espoon Turvakoti. Www-dokumentti. <<http://www.espoonturvakoti.com/ihmoik.htm>> Haettu 7.1.2010.
- Norsigian, Judy ym.: *The Boston Women's Health Book Collective and Our Bodies, Ourselves: A Brief History and Reflection*. Www-dokumentti. <<http://www.ourbodiesourselves.org/about/jamwa.asp>>. Haettu 28.10.2010.
- Nätkin, Ritva: *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Gaudeamus, Helsinki 1997.
- Offen, Karen: *European Feminisms, 1700–1950. A Political History*. Stanford University Press, Stanford 2000.
- Palin, Tutta: *Ruumis*. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 1996, 225–244.
- Peltonen, Eeva: *Tiedostaminen naisliikkeen ja naistutkimuksen strategiana*. Tasa-arvojulkaissuja, Sarja D: *Naistutkimusraportteja 4/1988*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Helsinki 1988.
- Peltonen, Eeva: *Nais- ja miesmuistoja 1970-luvulta*. Sukupuoli entisten taistolaisopiskelijoiden elämäkertahaastattelussa. Teoksessa Hyvärinen, Matti–Peltonen, Eeva – Vilkkonen, Anni (toim.): *Liikkuvat erot. sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere 1998, 187–238.

- Peltonen, Eeva: Ihan pienesti liikkeessä. Tätimäistä posttaistolaisuutta. Teoksessa Hoikkala, Tommi – Laine, Sofia – Laine, Jyrki (toim.): Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä. Julkaisuja 52. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura – Loki-Kirjat, Helsinki 2005, 103–134.
- Pulkkinen, Tuija: Seksistä sukupuoleen. Eroon seksistä pohjoismaisittain eli Foucault-käännösten politiikka. Tiede ja edistys, Suomen tutkijaliitto, Helsinki 24 (1999):1, 61–64.
- Relander, Jukka: Taistolaisuuden psykohistoriaa. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä. Tietolipas 157. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999, 190–226.
- Rentola, Kimmo: Keväällä 1968. Teoksessa 60-luku. Seminaarien aineistot 20.3.93 ja 17.4.93 pidetyistä seminaareista Kirjan talolla Helsingissä. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry, Helsinki 1994, 8–21.
- Rentola, Kimmo: Kevään 1968 isänmaan toivot. Teoksessa Saaritsa, Sakari – Teräs, Kari (toim.): Työväen verkostot. Väki voimakas 16. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vaasa 2003, 96–132.
- Rentola, Kimmo: Nuortaistolaisuuden synty I. Ratarvarren ryhmä ja muut varhaiset nuorleninistit (1967). Politiikka 4/1990. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu XXXII vsk, 243–260.
- Ritva Grönickin haastattelu. Haastattelijana Margaretha Mickwitz. Teoksessa Mickwitz, Margaretha – von Essen, Agneta – Nordgren, Elisabeth (toim.): Roolien murtaajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle. Gaudeamus, Helsinki 2008, 164–171.
- Rojola, Lea: Ero. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1996, 159–178.
- Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere 2005, 22–56.
- Räsänen, Leila: Befrämjandet av kvinnans ställning i Finland. Nordisk Forum. Tidskrift for universitets- og forskningspolitik. 12 häfte 4, 1976, vol. 11. Nordiska sommaruniversitet förlag – Roskilde universitetsförlag, Roskilde, 60–63.
- Saarikangas, Kirsi: Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling . The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland. Studia Historica 45. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993.
- Sarachild, Kathie: Consciousness-Raising: A Radical Weapon. Teoksessa Feminist Revolution. Random House, New York n.1978, 144–150. Www-dokumentiksi toimittanut Documents from the Women's Liberation Movement. An On-line Archival Collection Special Collections Library, Duke University. <<http://scriptorium.lib.duke.edu/wlm/fem/sarachild.html>>. Haettu 28.10.2010.
- Schmitz, Eva: Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982. Lund Dissertations in Sociology 76. Lunds universitet, Lund 2007.
- Setälä, Rauno: Uusstalinistin uskontunnustus. Lähtökohtia 1970-luvun luokkataisteluun. Kirjayhtymä, Helsinki 1970

- Sihvola, Juha: Taistolaisuus ja vallankumouksen pelko. Historiallinen aikakauskirja 2/2004, 137–143.
- Soikkanen, Hannu: Vihaa ja kaunaa työväenliikkeessä. Historiallinen aikakauskirja 2/1993, 178–180.
- Strandell, Harriet: Arbetarklassen och kampen för kvinnornas frihet. Enhet 7/1975. 14.4.1975.
- Sulkunen, Irma: Retki naishistoriaan. Hanki ja jää, Helsinki 1991.
- Söderholm, Annlis – Boucht, Birgitta: Årtiondet då vi skrattade mycket – bitar av en rörelse belysta. Seminarium på Helsingfors Universitet till Auli Hakulinens ära. 26.1.2007. Diaesitys.
- Thompson, E. P.: Making of the English Working Class. Pelican Books, Middlesex 1975.
- Thompson, Martyn P.: Reception Theory and the Interpretation of Historical Meaning. History and Theory Vol. 32, No. 3, 1993, 248–272.
- Tong, Rosemarie Putnam: Feminist Thought. A More Comprehensive introduction. Westview Press, Boulder ja Oxford 1998.
- Torvalds, Anna: Ny kvinnopedagogik – utopisk feminism. Enhet 25/1975. 23.11.1975.
- Tuominen, Marja: "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia" Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Otava, Helsinki 1991.
- Wainwright, Hilary: Introduction. Teoksessa Rowbotham, Sheila – Segal, Lynne – Wainwright, Hilary: Beyond the Fragments. Feminism and the Making of Socialism. Merlin Press, Lontoo 1979, 1–20.
- Valovirta, Elina: Ylirajaisten erojen politiikka. Teoksessa Saresma, Tuija – Rossi, Leena-Maija – Juvonen, Tuula: Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino, Tampere 2010, 92–105.
- Varis, Tuulaliina: Sikaeläimiä. Kansan Uutiset 4.8. 1979.
- Vehkalahti, Kaisa: Kohtalokas tyttöikä. Tyttöyden representaatiot 1920-luvun naistenlehdissä. Kulttuurihistorian lisensiaatintutkielma. Turun yliopisto, humanistinen tiedekunta, 2000.
- Vera Figner. Spartacus Educational. Www-dokumentti. <<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/RUSfigner.htm>> Haettu 5.8.2010.
- Wilton, Tamsin: Lesbian studies. Setting an Agenda. Routledge, Lontoo ja New York 1995.
- Virtanen, Matti: Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 831. SKS, Helsinki 2001.
- Vuori, Jaana – Ronkainen, Suvi: Fennomaaniset miespolvet. Naistutkimus 2/2002, 69–72.
- Östholm, Hanna: Introduktion. Teoksessa Östholm, Hanna (toim.): Feminismens idéer. Studentlitteratur, Lund 2006, 7–50.

LIITE 1: Haastattelurunko

1. Miten tulit mukaan MF-ryhmään?
2. Pöytäkirjojen mukaan ryhmässä keskusteltiin paljon kirjoista. Miten päädyitte lukemaan juuri tiettyjä kirjoja? Mistä niistä tiedettiin ja mistä ne saatiin? Lukivatko kaikki yhtä innolla?
3. Millaisia kansainvälisiä yhteyksiä ryhmällä oli?
4. Ryhmässä oli hyvin erilaista toimintaa opintopiirityöskentelystä tiedostamisryhmätoimintaan ja lauluryhmään. Tapahtuiko toiminnan painopisteessä muutoksia ajan mittaan? Mikä oli mielestäsi oleellisin osa toimintaa? Oliko ryhmässä erimielisyyttä toiminnan suunnasta?
5. Milloin ryhmän toiminta oli kokemuksesi mukaan aktiivisimmillaan ja milloin se laimeni?
6. Feministien tavoitteena on ollut hierarkiaton ja tasa-arvoinen toiminta. Oliko mielestäsi MF-ryhmä tasa-arvoinen? Oliko teillä johtohahmoja tai sisäpiirejä?
7. Millainen oli oma suhteesi vasemmistoliikkeisiin toimiessasi MF-ryhmässä? Olitko mukana muissa liikkeissä?
8. Millainen oli MF-ryhmän ja muiden syntyneiden feministiryhmien välinen suhde? Olitko mukana ryhmien yhteistoiminnassa? Pöytäkirjojen ja muun kirjallisen materiaalin valossa vaikuttaa siltä, että ryhmien toiminta sulautui yhteen 1979 – pitääkö tämä mielestäsi paikkansa?
9. Millainen rooli pöytäkirjoilla ja ryhmäläisten kirjoittamilla kirjeillä oli? Lähetettiinkö ne kaikille, luettiin niitä ryhmässä tai keskusteltiin niistä? Miksi oman toiminnan dokumentointi ja arkistointi oli teille oleellista?
10. Kuka oli Vera, jonka mukaan ryhmän nimeämistä harkittiin (Vera-gruppen)?